

ESZTERGOM ÉS VIDÉKE

TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ALAPÍTTATOTT 1879-BEN • ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DR. KÖRÖSY LÁSZLÓ
MEGJELENT 1944-ig LXV Évfolyam • 2007-ig XXII Évfolyam
ÚJ SOROZAT • VI. Évfolyam 2. Szám

2018/2

Tartalomjegyzék

Szabó Lászlóné: <i>Művészi tehetséggel a haza szolgálatában. Beszélgetés Nagy János szobrászművésszel</i> ...	1
Szulényi Mária Valéria: „Mi ’47-esek vagyunk, fél szóból is értjük egymást”	3
<i>Családom háborús emlékei</i>	3
Horváth Ödön: <i>Fonodai lányok</i>	6
<i>Itt a halál</i>	6
<i>Kis pihenés segít</i>	6
<i>Ismét együtt volnánk</i>	6
<i>Elbűvölten</i>	6
Szabó Lászlóné: <i>Rejtőzködő értékeink nyomában</i>	7
Kaiser László: <i>Retirálók</i>	11
<i>Kitépnéd magad</i>	11
Hagymás István: <i>Pericles (3., befejező rész)</i>	12
Wernke Bernát: <i>Lappangó neszek</i>	22
Hagymás István: <i>Stresszről a pszichiáter szemével</i>	23
Helena Dvořáková: <i>A második tavaszi nap</i>	26
Kozma László: <i>Teremtés</i>	29
<i>Erdély</i>	29
Bárdos István: <i>Irodalmi élet Esztergomban (1919–1945)</i>	32
A. Bak Péter: <i>Művészcsaládok XI. Rácz Kálmán (1908–1994) festőművész és családja</i>	39
Horváth Gáborné: <i>Szlovéniai könyvespolc. Mesék és mesekönyvek</i>	44
Végh Tamás: <i>Attila él</i>	46
<i>Házból Hazába</i>	46
Spóner Orsolya: <i>Dömösi körkép Kőrösy László idejéből</i>	47
Sztrákos Eszter: <i>Öröklét fémben. Kovács Géza (1958–2018) monori kiállítása</i>	50
Radnai István: <i>Bibliamagyarázat</i>	52
Győrffy Sándor: <i>A teremtés igazsága – emlékezés Kántor Jánosra</i>	53
Zuzana Šmatláková: <i>Az út</i>	54
Milan Zelinka: <i>A szaki</i>	56
Radnai István: <i>Tavaszi tüszentése</i>	57
<i>Rozsdálló roskadt vágyak</i>	57
Radnai István: <i>Német?</i>	58
Wernke Bernát: <i>egy levél 1979-ből</i>	58
<i>sosem enyész</i>	58
<i>Eseménynaptár</i>	59
Horváth Gáborné: <i>Konyhakalendárium</i>	60

Nagy János: Solymászok (bronz, 40 x 60 x 20 cm)

Szabó Lászlóné

Művészi tehetséggel a haza szolgálatában

Beszélgetés Nagy János szobrászművésszel

Tatai otthonában kerestük fel Nagy János szobrászművészt. A szoborállítás nehézségeiről, a tatai alkotómunkáról és terveiről beszélgettünk a Mesterrel, aki évtizedek óta gazdagítja a magyarságot csodálatos alkotásaival.

Sz. L.-né: Pörgessük vissza az idő kerekét. Hogyan indult a pályája?

N. J.: 1935-ben születtem Rákosszentmihályon. Komáromban érettségiztem. Mivel grafikusnak készültem, agyagot sokáig nem vettem a kezembe. Érdeklődésem később a formázás felé fordult. 1955-ben felvettek a Pozsonyi Képzőművészeti Főiskola szobrász szakára, amelyet 1961-ben elvégeztem.

Sz. L.-né: A főiskola után hogyan alakult az élete?

N. J.: Még főiskolás koromban megnősültem. Ahogy végeztem, elköltöztünk Gútára. Magyar

környezetben akartam maradni. Feleségem a helybeli iskolában tanított. Született három gyermekünk. Dolgozni azonban, műterem hiánya miatt, nem tudtam. Állást vállaltam Besztercebányán, a Pedagógiai Főiskolán tanítottam mintázást és rajzot. Hetente tettem meg az utat Gúta és Besztercebánya között. Fáradtan ugyan, de dolgoztam. Elkészítettem egy nagyalakú domborművet, és Gútán felavatták az első köztéri szobromat. Majd Komáromban házat vettem, berendeztem a műtermemet. De rövidesen közbejött megint valami: politikai okok miatt el kellett hagynom Komáromot. Mindent kezdetem újra. Helembára költöztem, az Ipoly torkolatához, azt hittem, itt nyugton lehetek. Tévedtem. A vízlépcső építésének kezdetekor itt is bontásra került sor, a házam az elsők között volt. Majd Léva mellé, Almásra költöztem, ott vettem egy romos malomépületet. Majd leköltöztem Heténybe, aztán ismét vissza Helembára. Nagyon kedveltem azt a vidéket. Szerettem volna művésztelepet létrehozni, sajnos nem találtam megértésre.

Sz. L.-né: Mi indokolta távozását a Felvidék-ről Tatára?

N. J.: Tatán a létezéshez és az alkotáshoz szükséges feltételeket olyan mértékben biztosít-

Nagy János: Erők (bronz, 25 x 30 x 15 cm)

ják számomra, amilyeneket a Felvidéken korábban soha, sehol. Lakhatóvá tették számomra Vaszary János festőművész egykori villáját, itt élek most. Sajnos a festőműteremben csak a kisebb méretű műveimen tudok dolgozni, az életnagyságú szobrok itt nem férnek el. Azt ígérlik, hogy a kertben építenek számomra egy megfelelő, nagyobb műtermet. A tervek között szerepel egy Nagy János Galéria létrehozása is. Sok évtizeden át eleget küzdöttem, szeretném az életművem nyugodt körülmények között elrendezni. A várossal kötött szerződés értelmében Tatára hagyom munkáimat, így azok egy helyen lesznek láthatók, talán nem kallódnak el.

Sz. L.-né: A tatai évek alatt milyen alkotások születtek? Min dolgozik most?

N. J.: Nem tétlenkedtem, több alkotásom is készült. A reformáció 500. évfordulója alkalmából készítettem a Gályarab-émlékmű vázlatát, amely Szabó István püspök úrnál van. A modell tehát készen van. Ez egy hétalakos, hétméteres kompozíció lesz. Budapesten kerül felállításra, de hogy hol és mikor, ez egyelőre titok. Erdélyi megrendelésre emléktáblákat készítettem Nyirő Józsefről és Orbán Balázsról. Sárkányölő Szent György egészalakos bronzszobrom is a fővárosba került.

Sz. L.-né: Gyakran jár vissza a Felvidékre. Kiállítások megnyitóján és más rendezvényeken is találkozhatunk Önnel. Tatai tartózkodása alatt kapott-e megrendelést a Felvidékről?

N. J.: Az Egressy Béni-szobron kívül más megrendelést nem kaptam. A révkomáromiak már évek óta várják az Egressy-szobor felállítását. A komáromi vár előtt állna Egressy Béni zeneszerző, költő, színész szobra. A Szózat és a Klapka-induló is az ő nevéhez fűződik. Eddig a műemlékvédők igen sok feltételt szabtak, nemtetszésüket nyilvánították ki a szobor mérete miatt. Attól tartanak, hogy a 3 méter magas alkotás az erőd látványához képest dominánsnak bizonyul. Akadtak, akik megkérdzték, hogy minek kell ekkora nagy szobor? Hát azért, mert Egressy Béni a magyar kultúra egyik géniusza volt, s a magyarok világszerte éneklük az általa megzenésített Szózatot. Katonaemberként védte a komáromi várat és magyar hazáját. A határozat a szobor felállításának helyéről végre megszületett, de át kellett komponálnom kisebb méretűre. A környezetet megfelelően elő kell készíteni. Egressyhez ugyanis nem lenne méltó, hogy rendezetlen környezetben, a sártenger közepén álljon. Az Egressy-szobor agyagban már elkészült, az öntésre is kell három hónap. Ez az egész huzavona kissé a kedvemet szegte. Ennek ellenére remélem, hogy az ügyben hamarosan pozitív változás áll be.

Sz. L.-né: Munkásságának mi az alapfilozófiája, vezérlő elve?

N. J.: Azt szeretném elérni a szobraimmal, hogy ha valaki ránéz, akkor érzelmekeket váltson ki belőle. Tehát változást idézzen elő belül. Min-

den mű az egész művészetet átfogja. Erre törekszik az ember, hogy egyetemes művet hozzon létre.

Sz. L.-né: Van-e olyan alkotása, amelyhez különösen kötődik?

N. J.: Nagy lókedvelő vagyok. Eddig egy lovas szobrot állíthattam a Felvidéken, amely Búcsón található, Bulcsú vezér lovas szobra. Megjegyzem, hogy általában hiba van a lovas szobrokban, mert nincs előlnézetük, ezért nem fényképezik őket előlről. Egy szobrot úgy kell megkomponálni, hogy minden nézete élő legyen. A szobornak mindenhol tökéletes kompozíciónak kell lenni.

Sz. L.-né: Melyek a dédelgetett tervek, célok?

N. J.: Megbízás nincs semmi, de álmaim vannak. Összeszámoltam, úgy harminc évre szólnának. Szeretném befejezni az életművem úgy, hogy kerek legyen. A Táncoló huszárt szeretném nagyban látni, és nagy lovas szobrokat szeretnék készíteni. Terveim között szerepel Csaba vezér megformálása. Emellett a saját elképzeléseimet szeretném megvalósítani, a szkíta művészzel foglalkozni, visszatalálni hozzájuk. Szívesen szoborba önteném Nimródot, továbbá Nimród fiait, Hunort és Magort, majd a Csodaszarvast, ami vezetett minket. Turáni eredetű embernek és szobrásznak tartom magamat. Tudatosítanunk kell, hogy keletről jöttünk a Kárpát-medencébe, ahol többszörös honfoglalásra került sor. Meg kell védenünk az őseink által ránk hagyott nemzeti értékeinket, anyanyelvünket, vallásunkat, kultúránkat.

Sz. L.-né: Köszönjük a beszélgetést. Jó egészséget és további alkotókedvet kívánunk. Reméljük, hogy sikerül valóra váltani a terveket.

Nagy János a tatai műtermében
(Szabó László fényképfelvétele)

„Mi '47-esek vagyunk, fél szóból is értjük egymást”

Az elmúlt években a párkányi Simon-Júda napi vásáron egy közismert, neves színész-humorista is árulta könyveit. Amellett, hogy színész, még sikeres könyveket is publikál, sőt gyermekirodalommal is foglalkozik.

Nekem miskolci vendégeim voltak, akikkel szívesen megálltam az említett művész sátra előtt. Több könyvet vásároltak tőle ők is. A művész üzlettársa, aki besegített neki az árusításban, fennhangon hirdette az őket körülálló vevőknek és nézőknek, hogy a kezében tartott könyvet, melynek 10 € az ára, bárki ingyen megkaphatja, ha megfejtí, hogy mit ábrázol a borítólapon.

Egyből felismertem Michelangelo híres freskójának részletét, melyet Rómában a Vatikánban, a Sixtus-kápolnában láthattam. A teremtésnek azt a pillanatát ábrázolja, amikor a teremtő Isten ujja majdhogynem csak megérinti Ádám ujját – és ezzel kelti életre. El is mondtam ebbéli ismereteimet, de erre az elárúsító azt mondja, hogy jobban nézzem meg a képet, mert van valami fontos rendellenesség rajta. Azonnal észrevettem, hogy a két fontos személy feje fel van cserélve. Elmondtam észrevételemet, amikor már az író kapcsolódott bele a beszélgetésünkbe, mondván, azért is az a címe a könyvnek, hogy „Fordított teremtés”, mert nem az Isten teremtette az embert, hanem az ember teremtett magának Istent. Ugyanis milyen Isten az, aki az egyik embert szereti, a másikat meg természeti csapásokkal sújtja. Hogy lehet így azt mondani Istenre, hogy ő maga a szeretet.

Megpróbáltam elmagyarázni, hogy az Isten már a világ teremtésekor belekódolta a természetbe annak törvényeit, például a nagy esőzéseket, árvizeket vagy földcsuszamlásokat, s mindez nem azért van, mert az Isten nem szereti az ott lakó embereket. Persze az ő mindenhatósága folytán tud róla, de a természet törvényét nem változtatja meg. A sok „miért” kérdés meg misztérium – titok. Mi emberek annyit sem értünk meg Isten terveiből meg útjaiból, mint egy hangya az atomerómű működéséből, az atommag hasadásának láncreakcióiról nem is beszélve. A művész figyelmesen hallgatott a körülöttem állókkal együtt. Jobbnak láttam, ha nem folytatom az eszme-futtatást, mert feltartottam őt az árusításban. Ő maga is azt mondta, hogy menjek el este a kultúrházba, ott folytathatjuk a beszélgetést. Ezt azonban visszautasítottam.

Bemutatta az egyik sikerkönyvét, kezembe adta a róla szóló neves személyek méltató bírálatait. Megfogott a szép kritika a „Sohasem volt Toscana” című könyvről. (Azóta már elolvastam,

valóban remek, mestermunka). Kifizettem érte a 10 €-t, és a miskolci barátnőimmal hazamentem. Otthon összegeztük a történeteket. A barátnőm mondta, hogy butaságot csináltam, mert nem kértem el az ingyen beígért könyvet, hiszen megfejtettem a rajta látható talányokat.

Másnap ismét arra sétáltunk. Megemlítettem a művésznek az előző napi beszélgetésünket. Emlékezett rám – egy kis változással, miszerint azért nem kaptam meg a könyvet, mert én nem tudtam megmondani, hogy mit ábrázol a kép. Erősködtem, hogy éppen az ellenkezője az igaz. Mondtam, hogy tanúim vannak rá, mellettem álltak ugyanis tegnapi barátnőim.

– Nekem is sok mindenre van tanúm, kezit csókolom – volt a válasz. Meg hogy: Csak nem képzelem, hogy ingyen nekem adott volna egy 10 €-t érő könyvet. – Csak játék volt az egész, kezit csókolom.

Azt válaszoltam:

– Mi '47-esek vagyunk, fél szóból is értjük egymást. (Én valóban '47-es születésű vagyok.)

Ez ugyanis a művész egyik kabaréjelenetének volt a címe.

Meglepődött a válaszomon, és azt mondta: Nyújtsak neki békejobbot.

Mi mást tehettem. Kezet nyújtottam, mire ő kezet csókolt.

Családom háborús emlékei

Serdülő koromban apám sokat mesélt nekem a háború borzalmairól. Több alkalommal szinte csoda folytán menekült meg a közvetlen életveszélyből, a halál torkából, hiszen kint harcolt a fronton. Ezekről talán majd egy más alkalommal írok.

Most azt szeretném írásban megörökíteni, hogyan került haza. Harcoltak ők Erdélyben, a Kárpátokban, majd később a mai Ukrajna területén, Kárpátalján. Már közelgett a háború vége, ezt mindenki tudta, nyomultak előre az oroszok. Az ő hadtestüket is áthelyezték Szlovákia területére, Nyitra mellé, Nagylapásra. Ez a község a Léva felé vezető útvonalon fekszik, szűk ötven kilométerre Lévától. Mi Lévától délre, úgy 13 kilométernyire fekvő falucskában laktunk. Apám oda szeretett volna hazajutni, ha már ép bőrrel megúszta a front poklát. Tudta, hogy alakulatuk majd Léva felé vonul tovább, csak az volt a kérdés, mennyi ideig állomásoznak Nagylapáson.

Elhatározta hát, hogy hazamegy. Szólt a parancsnokának, hogy haza szeretne menni, aránylag közel lakik, engedélyt kért a távozásra. Kapott egy kerékpárt, meg engedélyt arra is, hogy Garamkálnán átengedjék a hídon. Föltétel volt, hogy aztán Léván jelentkezzék nála. Apám megígérte, majd útnak indult. Puska, töltények és harminckét kézigránát volt nála egy zsákban. Ez utóbbiakat útközben hazafelé bedobta a Garamba.

Eljutott a hídig. Ettől félt a legjobban, mert tudta, hogy a kálnai hidat őrzik, esetleg nem fogják őt ott egykönnyen átengedni, talán még dula-kodásra is sor kerülhet. Apám már nagyon vágyódott haza. Még az a gondolat is átvillant az agyán, ha az őr nem akarja átengedni, belöki őt a Garamba, aztán ússzon ki magának, ahogy tud, nem túl mély ott a víz.

Közeledett a hídhoz. A hidat őrző katona rásegezte a puskáját és felszólította:

– Állj, vagy lövök!

Apám felismerte benne falubelijét, kortársát. Rászólt:

– Jani, te vagy?

Az meg visszaszólt:

– Feri, te vagy? Nem engedhetlek át a hídon. Ha nem engedelmessédsz, le kell lövelek.

– Dehogy lősz le, gyere velem, menjünk haza, vége van a háborúnak. Az oroszok itt vannak a sarkunkban. Most lövessük agyon magunkat, amikor már átvészeltük a háborút és túléljük?

Megmutatta az engedélyét is a híd átlépésére. Jani csak két nap múlva jött haza, akkor ugyanis már fölrobbantották a hidat. Mikor apám betoppan a házba, nagyanyám látta meg őt először. Összeapta a kezét, majd suttogva mondta neki, gyorsan menj a konyhába átöltözni, mert a házunkat már elfoglalták az oroszok, nehogy meglássanak katonaruhában. Apám beállította puskáját a konyha sarkába és ment átöltözni. Ebben a pillanatban belépett egy orosz katona. Nagyanyám észrevétlenül egy télikabátot dobott a puskára. A katona kérte nagyanyámat:

– Kazaj, davaj malakó ocsiny baleznij! – és a gyomrára mutatott.

Nagyanyám örült, hogy csak tej kellett. Kezébe nyomott egy köcsög tejet, mire a katona elment. Szerencsére nem vette észre a puskát a sarokban.

Pár nap múlva apám elment felkeresni Léván az alakulatát, de már nem lelte meg őket. Felozlatták a csapatot, mert megszállták a várost az oroszok, nem volt értelme a további ellenállásnak.

Azokat az orosz katonákat, akik nálunk laktak, nemsokára elvezényelték máshová. Helyüket tizenegy magasrangú tüzérszt foglalta el. A mi házunk lett afféle főhadiszállásuk. Házunk falára ki is tettek egy táblát, melyre rá volt írva oroszul, hogy ez itt a parancsnokság.

Azért választották a mi szegényes házunkat, mert a nagyapám harangozó volt, s neki volt kulcsa a templom tornyához. Kérésükre átadta nekik a kulcsot. A tisztek onnan figyelték messzelátóval a környéket és a németek frontvonalát.

Egy alkalommal történt, hogy egy katona berontott a szobánkba. Foszforos gyufájával cigarettára gyújtott oly módon, hogy a gyufát végighúzta anyám politúrozott ruhásszekrényén. Maradandó nyomott hagyott maga után a gyufa. A tisztpofonvágta a katonát, és azonnal kiutasította a szobából, mutatta neki, hogy kárt okozott a „kazaj” bútorán, meg hogy olvassa el, mi van a ház falán függő táb-

lára írva. Többé oda közkatona be nem merészkedett. Apám látta, hogy intelligens emberekkel hozta össze a sors, hát összebarátkozott velük.

Az egész lévai járást Malinovszkij marsall hadserege foglalta el. A mi falunkban a tüzérekén kívül még a hadsereg csendőrsége volt elszállásolva, akiktől minden katona rettegett. „Kombat”-nak hívták ezt a katonai osztagot, kémelhárítók voltak. A főnökük egy gyalogos tiszt volt. Bár a tüzérszteknek magasabb rangjuk volt, a kémelhárítók mégis hatalmaskodhattak felettük is.

Közben híre ment a faluban, hogy Szulényi Feri hazajött a frontról. Falunk bírója feljelentette őt mint szökött katonát a Kombatnál. Ilyen tettért biztos halál járt. A kémelhárítók komisszárja eljött hozzánk két felfegyverzett katonával kihallgatni az apámat. Kérdéseket tett fel neki, hogy hol volt katona, kinél szolgált, hol harcoltak stb. Apám csak annyit mondott, hogy 39-ben vonult be. Mondták neki, hogy másnap újból ki fogják őt hallgatni, azzal elmentek. A házunkban lakó tüzérek parancsnoka hivatásos gárdatiszt volt, kapitányi rangban. Látta, hogy ott jártak a Kombat veszélyes emberei, akiket a hátuk mögött ők is állandóan szidtak. Megkérdezte hát apámtól, mit akartak tőle, miért vallatták. Apám elbeszélte az egész történetét, azt is, hogyan került haza, meg hogy a puska a töltényekkel együtt, meg a bicikli is a padláson van elrejtve.

Nekik ugyan nem tartozott a hatáskörükbe mindezt apámtól átvenni, mégis megírtak egy „bumázskát”, mely szerint apám nekik önként mindent leadott, és hogy Léván már felozlott az alakulata. Ha ez a tiszt ezt nem teszi meg, apámat másnap a Kombat komisszárja agyonlöveti, vagy legjobb esetben száműzeti Szibériába. Így azonban nem történt bántódása. Ez a tiszt apám személyében egy ellenségét mentette meg a biztos haláltól. Persze, ők személy szerint nem voltak egymásnak ellenségei.

Hogy a falunk bírója miért jelentette fel apámat? Azért, mert féltette az életét meg a családját is. Ugyanis volt a falunkban egy véresszájú kommunista szimpatizáns, aki besúgott és összedolgozott a Kombat parancsnokával. Ő szorongatta a bírótorkát, fenyegette őt, hogy ha nem jelenti fel apámat a Kombatnál, nagyon megbánhatja.

Az egyik orosz tüzérszt – főhadnagyi rangban – civilben tanár volt. Popovnak hívták. Nagyon szerette a gyerekeket, sokat játszott a testvéreimmel. (Én még akkor nem voltam a világon.) Nővérem kilencéves volt, szeretett énekelni. Popov, amikor telefonált a beosztott tisztjeivel, a végén énekeltetett a nővéremmel a telefonba különböző gyerekdalocskákat, amiket éppen tudott, például:

Szombat este kimentem a kútra,

Letettem a vödromet az útra.

Arra ment a galambom, a csalfa

Belelépett, kilyukadt a vödromnek az alja.

Bújócskát is játszott vele, a tisztjeivel együtt, oly módon, hogy nővéremnek, akik őt egyébként Gáljának, Gáljuskának hívtak, le kellett kuksolnia egy szék mögé, a tisztek meg a keresésére indultak. Popov először ráterítette a kabátját, hogy ne látszódjék ki a szék mögül, majd mind-egyik a sajátját dobta rá, mondván, itt sincs, ott sincs, amott sincs. Végül nővérem már nem bírta a sok kabát súlyát, felborult, és mindnyájan nevettek a mókán.

Popov szüleimnek megmutatta a felesége fényképét és egy szőke hajtincset, amely az ő kislfiáé volt. Magyarázta apámnak:

– Panyimájes, Franto? Pjotr, Jekatyerína, Nyikolaj, Lenin, Sztálin vszjo ravno...

A szomszéd faluban a református templomban egy mozitermet rendeztek be, oda jártak szórakozni. Popov a tizenegy éves bátyámat is többször magával vitte filmet nézni. Szüleim minden aggodalom nélkül elengedték.

A film vetítése közben az épület felett állandóan zúgtak a messzehordó ágyúk lövedékei. Zavarták a film élvezetét. Az egyik tiszt telefonon átszólta a központba, hogy intézkedjenek, hagyják abba a tüzelést, amíg ők filmet néznek, ne zavarják őket. Le is állították pár órára az ágyúzást. Bátyám gyerekfejjel akkor eszmélt rá, hogy kiknek a társaságában van ő most tulajdonképpen. Nemrég a véletlen folytán, a tévében, egy éjszakai előadásban ismét látott egyet ezek közül a régi filmek közül. Amerikai film volt 1941-ből, a korábban műkorcsolyázó világbajnoknő, Sonja Henie-vel a női főszerepben. Sun Valley Serenade volt a film címe, egy románcról forgatták. A szocializmusban ilyen filmet nálunk nem volt szabad vetíteni.

Falunk kocsmájában volt felállítva a fürdőjük. Hogy ezt miként oldották meg, nem tudom, mert hiszen sem villany, sem vízvezeték akkor még nem volt a falunkban. Oda jártak a mi házunkban lakó tisztek is fürdeni. Egy alkalommal az egyik tiszt magyarázta anyámnak, hogy fürdeni megy, adjon neki – és mutogatta magán, kezét lábát simogatva, hogy mit. Anyám törülközőt nyújtott neki, mire a tiszt mutatta, hogy neki is van. Szappant kínált, azt is elutasította. Anyám végül síró kefével mutatott, mire a tiszt sértődött hangon fejét csóválva rászólt anyámra: Elizabeta, Elizabeta...! Majd elment. Mikor aztán visszajött a fürdésből, egy szivacsot nyomott anyám kezébe, mutatta, hogy ő azt kért.

Bizony akkor a mi házunkban ilyen „luxuscikk” nem létezett. Fürdőszobánk sem volt. Nagy lavórban vagy mosóteknőben történt a tisztálkodás tetőtől-talpig.

Anyám alig haladta meg a harmincadik évét és már sötét ruhában járt, mint a többi falusi asszony. Az egyik tiszt hozott is neki egy tűzpiros selyem, lángnyelves mintázatú ruhát, hogy azt vegye fel. Dehogyan vette. Magában azt gondolta, hogy vajon ki és hol siratja ezt a szép ünneplő ruháját, amit elvettek tőle. Tiltakozva elutasította.

Az étkezés úgy volt megoldva, hogy a tisztek vételezték valahol a húst, zsírt, lisztet stb. Nagymamám és anyám meg mindennap sütöttek-főztek. Persze a mieink is azt ették, amit nekik készítettek.

Aztán az történt, hogy továbbvonulási parancsot kaptak az oroszok. Érsekújvár felé mentek. Popov egy aknaszilánktól halálos sebet kapott. Ezt úgy tudtuk meg, hogy visszavonuláskor néhány napra ismét ugyanazok a tisztek kerültek a falunkba. Ők mondták el a szüleimnek. Szüleim nagyon sajnálták Popovot, mert – bár orosz volt – jólelkű, becsületes embert ismertek meg személyében.

Falunk a front színterévé vált. A Garam bal felén húzódott, a túlsó parton voltak a németek. Civil lakosság nem maradhatott tovább a faluban, parancsba adták, mindenki meneküljön, ki hogyan tud. A családok szekereken mentették, ami menthető volt. Ipolyság mellé, Tesmagra irányították őket. Az ottani lakosok bizony nem örültek nekik. Pajtákba, istállóba helyezték el őket, ahol azelőtt orosz katonák voltak elszállásolva. Majd mindenki tetves lett utánuk. Nővérem dús, hosszú haja is tele lett tetűvel.

Amikor hazajöhettek, elszörnyedve vették tudomásul, hogy házunkat mézárszéknek használták. Tehenek és disznók rothadó beleivel, bőrével, csontjaival voltak tele a szobáink. Ami értéket előzőleg elrejtettek, az oroszok megtalálták, kiásták, elvitték. Egyedül egy fazék disznósír maradt meg, amit nagymamám a kútba engedett le. Szüleimnek nulláról kellett kezdeni az életet.

Anyám próbálta a nővérem haját megtisztítani a tetvektől. Petróleumot ajánlottak neki, amit akkor nehéz volt beszerezni. Valami petróleum-pótló folyadékkal kente be nővérem fejét, kendővel lekötötte, s bár nővérem sírt, hogy csípi, marja a bőrét, nem hagyta neki lemosni, csak másnap reggel. Akkorra teljesen felmarta a bőrét a folyadék. Hólyagok keletkeztek rajta. Ezután már mindketten sírtak, de szerencsére a tetvek végképp kipsztultak.

Alighogy nehezen elkezdődött az élet a faluban, jött a deportálás. Családunkat háborús bűnösneként, marhavagonokban Csehországba hurcolták el. Én már ott születtem. Két év után engedtek haza, de házunkban akkor már egy szlovák család lakott. Rokonoknál kellett meghúzni magunkat, amíg azok onnét el nem mentek.

Ezek után apám a közeli, Léva melletti kőbányába, Siklósra ment dolgozni. Nekünk földjeink nem voltak, de a bánya kiutalt a munkásoknak egy kis parcella földet, már aki igényt tartott rá. Apám is kapott. Munkatársai heccelték őt, hogy vajon minek az neki, lovai nincsenek, hogy fogja felszántani. Apám csak mosolygott, mondván, lesznek nekem lovaim.

Elment a falu bírójához és elmondta, lovakra lenne szüksége földje megművelésére. Kölcsön adná-e neki a lovait? A bíró egy szóra kölcsönadta.

Talán valami az eszébe jutott...?

Horváth Ödön

Fonodai lányok

A fonoda előtt hosszan időzött.
Arra várt, mikor jönnek ki a lányok.
Amikor a műszak befejeződött,
egymásután tódultak ki. Csodás volt

őket úgy együtt, nagy csapatban látni.
Fiatalon, lármásan, csivítelve.
Lelke mélyéből ők csalogatták ki
forró vágyát, a látványuk keltette,

rejtőzködő kívánságot: egyikkel
megismerkedve, végre meglelhesse
irigylésre méltó élete párját.

Jól érezte, ilyen választék nincsen
sehol máshol a földön! Csak ne lenne
annyira nyámnnyila, kivívni álmát.

Itt a halál

Nekem a Földön nincs helyem.
Vérem többé nem lángol.
Fátyolos szemmel búcsúzom
utolsó éjszakámtól.

Még jó, hogy te itt vagy velem,
halálom durván rám szól:
„hé, elég volt!” – Mert alkuszom;
még élnék igazából.

Erre dühödt lesz, gúnyosan
szitkozódását kezdi.
Velem már minden baja van:
pizsmogásom ingerli.

Élénkebb tempóhoz szokott;
végül lekever egy pofont.

Kis pihenés segít

A kezdetek kezdetén,
amikor még semmi
sem volt, csendben ültem én
kissé pihentetni

a lábam. Elfáradtam
a sok sétálástól.
Összevissza baktattam
sok sötét csapáson.

Most, hogy így visszkapom
erőm, boldogít nagyon.
Ismét nekivágok

a hátralevő útnak.
Fájdalmaim csitulnak,
legyűröm a távot.

Ismét együtt volnánk

Lásd, végre sikerül megorvosolni
lelkületed: lassacskán rendbe jössz már.
Nehéz (bár az év ötvenkét hétből áll)
keserúséged végleg felszámolni.

Lágy, illatokat kavarázó szellő jár
végig a tájon. A tavasz csókolni
tanít; s emlékeinket visszahozni.
De csak a szépeket. A legtöbbjük fáj.

Tereljük egybe őket! Élünk újra
át minden derűs, említésre méltó
mozzanatot, szívünk hadd töltekezzék

múltunk csodáival! Kiszabadulva
a tél fogságából az égszínkék tó
partján sétálva összeölelkezni.

Elbűvölni

Ma alkonytájban teljesült az álmom:
légies léptekkel jött le a lépcsőn.
Látszott, megnyerte tetszését, hogy várom,
bár szemében az is ott bujkált kérdőn:

mit akarok tőle? Annyira vágyón
tekintettem rá. Gyengéden, ígézőn
viszonozta. Én voltam a világon
a legboldogabb lény. Ezen a szép nőn

minden kívánatos volt. Aranyszőke
haja leért egész a derekáig.
Elpirult. Érzés szerint túl sokáig

maradt rajtam gyorsnak szánt pillantása.
Párját ritkító lényének varázsa
felkavart, elbűvölt örök időkre.

Rejtőzködő értékeink nyomában

Az esztergomi Laskai Osvát Antikvárium szervezésében felvidéki kirándulás részesei lehettünk 2018. március 20–22. között, prof. Prokopp Mária művészettörténész vezetésével. A professzor asszony a középkori Magyarország nagy tudású ismerője. A kirándulás során a Szepesség és Sáros vármegye művészettörténeti emlékeivel ismerkedtünk meg. Korábbi előadásából ismert volt, hogy a felvidéki szárnyas oltárok a legértékesebb lenyomatai a középkori Magyarországnak. Sajnos még mindig nagyon keveset tudunk a felvidéki kulturális emlékekről. Ezért is készültünk nagy lelkesedéssel az útra, hogy rejtőzködő értékeink közül minél többet megismerhessünk szakavatott vezetőnk segítségével. Az európai szinten is egyedülálló, központosított államforma biztosította az egységes magyar kultúra létrejöttét évszázadokkal ezelőtt. Egy-egy szárnyas oltár, a keresztény hagyományok mellett, megjelenítette és ez által megőrizte hazánk történelmének legfontosabb eseményeit is.

Utunk első állomása Zólyom volt. A város jellegzetes épülete a vár, amelyet Nagy Lajos királyunk építtetett a 14. században. A gótikus stílusban épült vár biztonságos helyen épült, és kényelmes lakhatást biztosított. A Garam és a Szalatna folyó találkozásánál magasodik ez a szabályos négyszög alakú várkastély. Falai között fontos diplomáciai események zajlottak, 1382-ben országgyűlés színhelye volt. A várkastély falai között született 1554-ben Balassi Bálint, a magyar reneszánsz költője. A vár helyiségeiben jelenleg a Szlovák Nemzeti Galéria kiállításai láthatók. Gótikus és modern műalkotásokat állítanak ki. Már itt megcsodálhattunk néhány táblaképet és faragott szobrot, amelyek gótikus szárnyas oltárok részét képezték. A tárlat legérdekesebb része Lőcsei Pál mester munkásságát mutatta be. Láthatók itt a híres lőcsei Szent Jakab-templom oltárait díszítő szobrok másolatai is. A belső vár udvarába vezető kapualjban helyezték el 1994-ben a Balassi Bálint emlékét megőrkítő domborművet, Kő Pál alkotását. Az Esztergomi Balassa Bálint Társaság nevében dr. Prokopp Mária – elnök asszony – megkoszorúzta a bronz emléktáblát. Ezt követően rövid sétát tettünk a város főterén, megtekintettük a Szent Erzsébet-templomot, amely a 14. század végén, gótikus stílusban épült, később, a reneszánsz korában átépítették.

A Garam völgyében haladva, hamarosan Garamszegre érkeztünk, ahol fölkerestük a falucska fatemplomát és haranglábát. A garamszegi evangélikus fatemplom páratlan látnivaló, nem véletlen, hogy 2008 óta az UNESCO Világörökség

részét képezi, több más felvidéki fatemplommal együtt. A Zólyom és Besztercebánya között, a Garam partján található óriási, magtárra emlékeztető, skandináv stílusú templom kizárólag fából, egyetlen szög nélkül épült fel 1726-ban. A templomban 1100 hívó tudja ülve hallgatni az istentiszteletet. A belső térben hat oltárkép található, amelyek helyét az egyházi ünnepek alkalmából változtatják. Az épület előtt három ős öreg, terebélyes hársfa áll, ezeket a templom felszentelésekor ültették, az 1700-as években.

Csodálatos, mesébe illő téli tájon át utaztunk keresztül, amíg megérkeztünk következő állomásunkhoz, Zsigrára. Hősipkás hegyek, vadregényes erdők, hátborzongató magaslatok, meredek patak-völgyek látványa tárult elénk. A szepesi Zsigrá község értékes, római katolikus Szentlélek-templomáról vált híressé. Itt őrzik a Szepesség egyik leghíresebb középkori falképciklusát.

A kora gótikus stílusban épült templom a falu feletti dombról, védőfalak mögül uralja a szepességi tájat. Páratlan értékű, középkori eredetű falfreskói miatt az UNESCO Világörökség része. A templombelsőben a freskókat a 13–15. század között festették. A templomba belépve, a diadalív fölött az utolsó ítélet jelenete fogad. Az északi falon Jézus életéből vett jelenetek láthatók, különösen szép a Krisztust a keresztfán ábrázoló freskó. Az „Életfa kereszt” jelképesen két részre osztja a világot. Ádám és Éva ábrázolása a kereszt mellett, az Ószövetség és az Újszövetség összetartozására utal. A legrégebbi falikép a déli kapu fölötti részen található, 13. századi, a keresztre feszített Krisztust jeleníti meg. Említést érdemel a keretbe foglalt Piéta is. A Mária ölében fekvő Jézust két szent fogja közre. A Szent László királyt ábrázoló freskó is a 13. század vége felé készült. A ma is meglepően jó állapotban lévő freskókat a 17. században – a reformáció idején – lemeszelték, és csak 1870 körül tárták fel újra. A főoltár barokk, hatalmas angyalalakokkal, két oldalán Szent Istvánt és Szent Lászlót láthatjuk.

A templom megtekintése után indultunk Eperjesre, ahol a szállás elfoglalása előtt, esti városnézésen vettünk részt a főtéren. Eperjes Kelet-Szlovákia második legnagyobb városa, az egykori Sáros vármegye székhelye. Kassától északra, erdős hegyektől övezett tágas völgy ölen fekszik. Legkiemelkedőbb nevezetessége a 14. században épített gótikus Szent Miklós templom, amely a csúcsíves csarnoktemplomok mintapéldája. Különlegessége, ahogy a barokk oltárba beillesztették a gótikus szárnyas oltárok maradt részeit, amelyek Szűz Máriát, Szent Miklóst és Szent Adalbertet ábrázolják. A székesegyház 1903-ban, Schulek Frigyes tervei alapján építették újjá, a ma látható formájára. Sűrű hálóboltozat fedi a mennyezetet. A templomban a képektől kezdve a szobrokig csaknem mindent eperjesi mesterek alkottak. A templom megte-

kintése után a szállodába siettünk. A szállás kényelmes, az ellátás bőséges volt.

A következő napon korán keltünk, mert igen gazdag program várt ránk. Elsőként, a legszebb és legkülönlegesebb felvidéki ruszin fatemplomhoz látogattunk el, amely a Sáros megyei Hervartó falucskában található. Az ötszáz lelkes település Bártfa közelében fekszik. A vallásos építészet kiemelkedő alkotása ez a római katolikus fatemplom, amelyet Assisi Szent Ferenc tiszteletére emeltek. A legújabb levéltári kutatások alapján 1593-ban épülhetett a község temploma. Alapanyagául a tiszafát és vörösfenyőt választották. Számos átalakítást élt meg az évszázadok során, de gótikus szerkezete nem változott az idők folyamán. A torony és a nyeregtető is zsindegyel fedett. Belépve a templomba, a szentély és a hajó deszkafalán, gazdag ornamentikájú, teljesen épen megmaradt, különleges falfestmény-sorozat tárult elénk. A Megváltó alakjának két oldalán az öt okos

és öt balga szűz történetét fedeztük fel. A festmény készítője megörökítette Ádám és Éva alakját és Sárkányölő Szent Györgyöt is. A templombelső faragott berendezése reneszánsz kialakítású. A szentélyben megcsodáltuk Alexandriai Szent Katalin, Szűz Mária a kiseddel és Szent Borbála aranyozott, festett szobrát. Ezek az 1400-as évek végén készülhettek. Kívülről magas, vastag kőfal védi az épületet.

Folytatva utunkat, hamarosan megérkeztünk az egykori Sáros vármegye legszebb városába, Bártfára. Az időjárás is derűsebb arcát mutatta, mert ragyogó nap-sütésben sétálhattunk a mesébe illő főtéren, bár a hőmérséklet jóval a fagypont alatt maradt. A városka az aranyművesek egyik legfőbb magyarországi központja volt hajdanán. A teret övező házak legtöbbször a 15. század utolsó harmadában épült. A középkorban kialakult városkép szerencsére napjainkig fennmaradt. Utunk a négyszögletes főtér északi részén álló, gótikus stílusú Szent Egyed plébániatemplomhoz vezetett, amelyet az aranyművesek és a város védőszentjének tiszteletére szenteltek fel. A templom eredeti, gótikus főoltára 1486-ban készült, ebből mára csupán Szent Egyed szobra, valamint Szent István és Szent László táblaképe maradt fenn. Az eredeti főoltárt 1655-ben reneszánsz stílusban átépítették. A ma álló, neogótikus stílusú, 17 m magas

főoltár 1883–1888 között készült, a templom felújítását irányító Steindl Imre tervei alapján. A behajtott szárnyakon a magyar történelem 12 szentté vagy boldoggá avatott személyét, a forgatható szárnyak hátoldalán pedig az Árpád-házból származó szent emberek életének mozzanatait láthatjuk. A templom műkincsekben rendkívül gazdag: 11 faragott gótikus szárnyas oltár, miseruhák, imaszékek, domborművek találhatóak benne, gótikus csillárok díszítik. Síremlékei közül Serédy György a legértékesebb, amely 1557-ből származik. A főtér közepén áll az egykori városháza. Gótikus alapra építették a kora reneszánsz stílusú épületet, az 1500-as évek elején. 400 évig eredeti rendeltetésének megfelelően használták, ma a Sárosi Múzeum történelmi, egyházművészeti gyűjteménye tekinthető meg itt. A múzeumlátogatás után sétát tettünk a főtéren, a teret övező egykori polgárházak előtt. Bártfa átfogó városrekonstrukció során született újjá. A csodálatosan helyreállított történelmi városmag a Világörökség része. Nem véletlen, hogy a Felvidék ékszerdobozának nevezik a várost.

Következő állomásunk Ólubló vára volt, amely már messziről feltűnt karcsú tornyával a sziklás hegycsúcson. Kissé ijedten néztünk össze: Hogy megyünk oda fel? Kényelmes, 20 perces hangulatos sétával, kanyargó szerpentinon, a havat taposva jutottunk fel a várkapuhoz. Szerencsére csak itt tudtuk meg, hogy 711 m magas csúcson emelkedik a vár. A múltban uralkodók találkozásairól, a lengyel koronázási ékszer rejtegetéséről és Benyovszky Móric – a világutazó, Madagaszkár királya – bebörtönzéséről volt híres. Számunkra Mikszáth Kálmán regényéből volt ismerős a település neve: Kísértet Lublón. A lengyel határhoz közel eső várat III. András király építtette a 13. század végén, majd az évszázadok folyamán többször átépítették. A lengyel–magyar határ őrzésén kívül a Lengyelországba vezető fontos kereskedelmi útvonalat biztosította a katonaság. A vár és a város azon szepesi városok közé tartozott, amelyet Luxemburgi Zsigmond magyar király elzálogosított a lengyel királynak 1412-ben, így ez a terület a lengyel kormányzók igazgatása alá került. Ez az állapot 1772-ig tartott. A vár legértékesebb része a torony, amely még a középkor időszakából maradt meg. A 6. emeletről 360°-os

Bártfa, Szent Egyed-templom, szárnyas oltár

Bártfai főtér

kereskedelmi útvonalat biztosította a katonaság. A vár és a város azon szepesi városok közé tartozott, amelyet Luxemburgi Zsigmond magyar király elzalogosított a lengyel királynak 1412-ben, így ez a terület a lengyel kormányzók igazgatása alá került. Ez az állapot 1772-ig tartott. A vár legértékesebb része a torony, amely még a középkor időszakából maradt meg. A 6. emeletről 360°-os

körpanorámában gyönyörködhetünk. A vártörténeti kiállításokat, magyar nyelvű ismertetővel, szabadon járhattuk be.

A csípős hideg után (-5 °C), jól esett beülni a meleg autóbuszba. Következő állomásunk Héthárs Szent Márton temploma volt. Az ősi templom az egykori piactéren található, öles törzsű hársfák mellett. Az 1300-as évek végén kezdtek építeni. A szentélyben található Szűz Mária szárnyas oltár érdekessége, hogy a külső és belső szárnyképek Dürer metszetei alapján készült festmények. 2 m széles szekrényében hársfából faragott, festett-aranyozott három szobor látható. A központi

Héthárs, Szent Márton-templom, szárnyas oltár

alak Szűz Mária a kis Jézussal. Mellettük Szent Márton és Szent Miklós püspököket örökítette meg a világhírű Lőcsei Pál mester, az 1500-as évek elején. A Szent Anna-oltár külső szárnyképein a legismertebb női vértanúk láthatók attribútumaikkal (jelképek). A belső képeken Mária életéből vett jeleneteket találunk. A Pietá-mellékoltár szekrényében 14. századi, gótikus Pietá-szobor található. A templomban egyéb látnivalók is megtekinthetők: sírkölapok, reneszánsz pasztofórium (szentségház), Mária és János közel életnagyságú szobra, feszület, keresztelőmedence, gyámkövek. A szárnyas oltárok külső oldalára leggyakrabban a passiójelenetek kerültek, ezeket a böjti időszakban fordították a hívek felé, amikor a szárnyakat mindig becsukták. A nagyböjti időszakra való tekintettel a szárnyas oltárokat csukott állapotban találtuk. Kérésünkre azonban rövid időre kinyitották, és így megcsodálhattuk a belső képeket és szobrokat is.

Kisszeben Tarca-parti kisváros, műemlékei a város történelmi magvában helyezkednek el. A város jellegzetes építménye a Keresztelő Szent Jánosnak szentelt római katolikus templom, amely gótikus stílusban épült. A templom legértékesebb része a főoltár, amelynek eredetije Lőcsei Pál mester műhelyében készült. A késő gótikus szárnyas oltárok – köztük a kisszebeni is – képes bibliaként szolgáltak az olvasni nem tudó híveknek. Az ünnepköröknek megfelelően kihajtogatott vagy csukva tartott szárnyakra festett táblákon „olvashatták” a vonatkozó bibliai történetet. A kisszebeni oltár 24 táblaképet az ünnepi oldalon Keresztelő Szent János legendájának, a hétköznapin Mária életének ábrázolása díszítette. Az egykori szárnyas főoltárt, más táblaképekkel és szobrokkal együtt, 1890-ben Budapestre szállították, restaurálták, a Magyar Nemzeti Galériában megtekinthetők. A városka főterén reneszánsz és barokk stílusban épült polgárházak találhatóak, legtöbbjük még felújításra vár.

Kirándulásunk harmadik napján, hogy Eperjes értékeit még jobban megismerhessük, helyis-

merettel jól rendelkező, két kísérő csatlakozott hozzánk. Ábrahám Barna, aki oktató az Eperjesi Egyetem Magyar Nyelv és Kultúra Intézetében, valamint dr. Puss Sándor, a Külhoni Magyarsáért Díjjal kitüntetett felvidéki jezsuita szerzetes, akivel már találkoztunk Esztergomban is, könyvének bemutatóján a Laskai Osvát Antikváriumban.

A délelőtti sétát a görögkatolikus Keresztelő Szent János székesegyházban kezdtük, amely 1754-ben gótikus alapokra épült. Kísérőinktől megtudtuk, hogy Eperjes a görögkatolikus egyház felvidéki központja. A püspöki székesegyház a püspöki palotával

és a görögkatolikus teológiai karral épületegyüttest alkot. Folytattuk sétánkat a főtér felé, ahol a felső-magyarországi „pártázatos” reneszánsz építészet gyönyörű emlékei vártak, köztük a Rákóczi-palota és a késő gótikus „Caraffa-börtön”. Ez utóbbi elnevezését 1687-ben kapta az eperjesi mészárlások idején. Az „eperjesi hóhéreként” elhíresült Antonio Caraffa császári tábornok 24 magyar protestáns nemesembert végeztetett ki. Hamarosan az Evangélikus kollégiumhoz értünk, amelyet 1667-ben építettek. 1673-ban a katolikusoké lett, majd az evangélikusok 1783-ban kapták vissza. 1887-ben emeletréépítéssel bővítették. Komoly könyv-, természetrajzi és éremgyűjteménnyel rendelkezik. Ebben a kollégiumban tanult, többek között, Thököly Imre, Kossuth Lajos, Dessewffy Arisztid és az eperjesi születésű Maléter Pál is. Az épület mögött, Caraffa verpadja helyén, 1751-ben készített Mária-szobor áll. A főteret övező kis utcácskákon át jutottunk el az eperjesi ferences templomhoz, amelyet eredetileg a karmeliták építettek a 14. század végén, a Szentháromság tiszteletére. A 17. században reneszánsz stílusban átépítették. 1719-ben lett a ferenceseké, akik barokk stílusban ugyancsak átépítették. Kolostor is kapcsolódik hozzá. Ennyi séta és látnivaló után jól esett egy kis frissítő a főtér egyik kávézójában. A Berger Szálloda és Kávéház homlokzatán ma is magyar nyelvű felirat csalogatja a vendégeket.

Közeledve Szepeshelyhez, hamarosan feltűnt a Szepesi vár, amely a 200 méter magas kiemelkedésről uralja a környéket. A 12. század elején épült, Közép-Európa legnagyobb erődítése. Falai között született az utolsó magyar nemzeti király, Szapolyai (Zápolya) János 1487-ben. Szepeshely az esztergomi érsekség Szepesi káptalanjának székhelye a 12. századtól 1776-ig, a szepesi püspökség megalapításáig. Központi épülete a két-tornyú Szent Márton-katedrális. Az eredetileg román templomot az 1470-es években építették át gótikus stílusban. Ekkor készült el a viszony-

lag nagyméretű szentély, és a hajó magassága a kétszeresére nőtt. A templom belseje igazi egyházi kincsestár. A főoltára a 15. században készült Mária-oltár, közepén Máriával és a kis Jézussal, kétoldalt Szent Márton és Szent Miklós püspökökkel, a szárnyakon pedig szentek, köztük magyar királyok alakjaival. A diadalívtól jobbra álló Mária halála-oltár a templom legszebb műalkotása. A déli Szapolyai-kápolnában álló szárnyas oltáron Mária megkoronázása látható, a szárnyakon Mária életének jeleneteivel. Az északi bejárat fölött, az 1317-ből származó hatalmas méretű freskó Károly Róbert királynak a Madonna által való megkoronázását ábrázolja.

Szepeshely, Szent Márton-katedrális

Jellegzetes a kanonoki házak utcája. Itt található az 1652-ből származó késő reneszánsz püspöki palota barokk stílusú átépítéssel, az 1739-ből származó harangláb és a szeminárium épülete, amely eredetileg gótikus stílusú volt, majd később ezt is reneszánsz és barokk stílusban építették át.

Folytattuk utunkat Lőcsére, amely a legszebb felvidéki városok közé tartozik, méltán nevezik a Szepesség ékkövének. A 12. században a Magyar Királyság északi gyepü-vonalán a határőr szolgálatot ellátó „lándzsások” alapították, majd az 1241. évi tatárjárás után IV. Béla király kiváltságai vonzották a németajkú telepeseket is. Lőcse lett a 13. században kialakult Szepes vármegye központja. Lőcse látnivalóinak nagy része a városfallal körülvett óvárosban, a főtéren helyezkedik el. Legfontosabb műemléke a főteret uraló, háromhajós Szent Jakab-templom, a Felvidék második legnagyobb gótikus temploma. A templom a Szent Jakab zárándokút fontos állomása volt. Legértékesebb része a világ legnagyobb, legmagasabb gótikus szárnyas oltára, a Szent Jakab főoltár, Lőcsei Pál mester munkája, hársfából készült. Az oltár központi alakjai a Madonna, Szent Jakab és Evangélista Szent János.

A nyitott képszárnyakon János és Jakab apostolok életének legfontosabb eseményeit ábrázoló domborművek találhatók. Most, nagybőjtben csak csukott állapotban láttuk az oltárt, ez nagy élmény volt főképpen azoknak, akik már jártak Lőcsén, mert így, csak a húsvét előtti héten látható az oltár. A szárnyak külső felületén Jézus Passiójának nyolc táblaképe látható. A szárnyas oltár alsó részén, a predellán, az Utolsó vacsora jelenetét örökítette meg Pál mester. A templomban 12 gyönyörű mellékoltár tekinthető meg, ezek is a késő gótikus faszobrászat remekei. Az 1380 körül készült freskó-sorozatok az északi mellékhajóban a hét fő bűnt és Szent Dorottya

életét jelenítik meg, ezeket Storno Ferenc restaurálta 1872-ben.

A templom mellett a város másik jellegzetes épülete a főtér közepén álló régi városháza, amelyben egészen 1955-ig működött Lőcse város tanácsa. Ismét irodalmi emlékek idéződtek fel. A fekete város című Mikszáth-regény és a belőle készült film alapján mindenkinek ismerősnek tűnt a főtér. Az árkádos városháza, a gótikus Szent Jakab-templom, a reneszánsz patríciusházak és a hírhedt szégyenketrec – minden a helyén volt. Szinte vártuk, hogy megjelenjenek a jól ismert szereplők. A városháza mai, árkádsoros, erkélyes külsejét 1615-ben alakították ki, a tetőből kiemelke-

dő, díszes emeletrészt pedig Schulek Frigyes tervei alapján a 19. század végén épült. A külső falon látható 17. századi freskó öt óriási allegorikus nőalakja a „sarkalatos” erényeket ábrázolja (Okosság, Mértékletesség, Erősség, Türelem, Igazságosság), kibővítve a Türelemmel. Az épületben jelenleg a Szepesi Múzeum várostörténeti kiállítása látható. Az első emeleti gótikus nagyteremben is „ismerősre akadtunk”. A Jókai regényéből ismert lőcsei fehér asszonyt, Korponayné Géczy Juliannát pillanthattuk meg egy ajtónyílásban, amint titkon a labancokat hívja. A főtér 20-as számú házában található a Lőcsei Pál mester munkásságát bemutató kiállítás, a legfontosabb műveinek másolataival. Egy kis séta következett, mert a főtértől kissé távolabb, a városfal mentén, apró házak között található a minorita szerzetesek Szentlélek tiszteletére szentelt kolostortemploma. A hatalmas 14. századi gótikus templom pompás barokk berendezését a jezsuiták készítették a 17. században. Ennek megtekintése után búcsút vettünk Lőcsétől.

Igyekeznünk kellett, hogy még a nyitvatartási időben elérkezzünk Csütörtökhelyre (Szepescsütörtökhely). Nagyon vártuk már, hogy a szemet gyönyörködtető, Szent László tiszteletére épült templomot, a Szapolyai család kétszintes gótikus kápolnájával megnézhessük. A párizsi St. Chapelle mintájára készült, káprázatosan szép látványt nyújtó templomnak fala alig van, hatalmas színes ablakai pillértől pillérig érnek, ezek magyar szenteket és Szent László legendáját ábrázolják. Gyönyörű tartópillérek, gazdagon díszített függő karzat, hálóboltozatos mennyezet jellemzi. Az alsó rész a Szapolyai család temetkezési helyéül szolgált volna – végül Szepeshelyen temetkeztek. A kápolnát pompás arányaival, remek művű részletei miatt a magyarországi gótika ékkövének nevezik.

Már késő délutánra járt az idő, amikor utolsó állomásunkra, Szepesdarócra, megérkeztünk. A betegápoló antonita szerzetesek Szent Erzsébet

tiszteletére szentelt római katolikus temploma 13. századi eredetű, kéthajós gótikus templom. Nincs tornya, boltozata eredetileg fából volt. Csodálatos freskói 14. századiak, Remete Szent Antal életét, valamint az oltárfalon az Angyali üdvözetet és a Keresztrefeszítést ábrázolják.

A mai Szlovákia közigazgatási felosztása a történelem során gyakran változott. Utunk során Eperjes megyében kalandoztunk. Ez magába foglalja az egykori Sáros és Szepes vármegyét, amelyek a Magyar Királyság északi területét jelentették. Reneszánsz városkái a Tátra lenyűgöző természeti szépségeik ölelésében fekszenek. Legnagyobb művészeti kincsük azonban a városi és falusi templomokban fennmaradt gótikus szárnyas oltárok és freskók sokasága. Hogy maradhatott meg ennyi érték? A török hódítás nem terjedt ki a mai Szlovákia területére. 1526-tól 1697-ig erre a területre korlátozódott a királyi Magyarország. Bár itt is voltak harcok, mégis itt maradtak meg a műemlékeink a legnagyobb számban. Legtöbbjük világörökségi helyszín. A felvidéki kisvárosok gazdagsága láttán, el tudjuk képzelni, hogy milyen lehetett Esztergom a középkorban, a maga 38 templomával. Köszönjük dr. Prokopp Mária túravezetőnek és a Mezei-házaspárnak, a szervezőknek, ezt a csodálatos három napot. Várjuk a folytatást!

A cikkhez Szabó László készített fényképfelvételeket.

Kaiser László

Retirálok

Retirálok, el, magamtól,
neked béke s jó legyen,
retirálok, el a mától,
múltakat meg vermelem.

Retirálok a jövőbe,
ne mondd azt, hogy nem lehet,
megpróbálom, így ostromlok
közeledő mennyeket.

Kitépnéd magad

Ismered te is, jó barátom,
ismered azt az érdek-arcot,
minek a béke, ha rád mered,
s nem kellene tusák és harcok,
megrémsz, kibem mi lakozik,
mennyire nem ember az ember,
szeretned kéne, de csak okádsz
a semmibe fájó gyűlölettel.

Énedet utálva undorodsz tőle,
s kitepnéd magad – ha tudnád – belőle.

Lőcse, Szent Jakab-templom és a régi városháza, ma Szepesi Múzeum

Pericles

(3., befejező rész)

Pericles ezt a belső zarándokutat saját otthonában, az elnéptelenedett, kihalt Tyrusban járja végig magában, mégpedig nyíratlanul:

„Pericles

(...)

Míg Marina lány,

Fényes Dianára, kit tisztelünk,

Nyíratlanul maradnak fűrtjeim,

Bárhogy csúfítson.”

(...)

(Harmadik felvonás, harmadik szín)

Ez a nyíratlanság, vagyis, hogy haját, szakállt növeszt, utalhat arra, hogy hősünk a bölcsesség útját választja, amikor 14 évre visszavonul. A hosszú haj és szakáll ugyanis a befelé fordulásnak, a meditációnak, a külsőségekkel való nem-törődésnek a következménye és jele, meg talán annak az erőnek is, amely Periclest hajtja, és pályán tartja. Periclesnek ez a gesztusa felfogható egyfajta fogadalomtételnek, amelynek során leányát Diana istennő kegyeibe ajánlja, hogy az gondoskodjék Marina szüzességéről...

Thaisa Epheszoszban, Diana templomában, Veszta-szűz ruhában mintha újra a tetszhalottság állapotába zuhanna vissza gyászában, vezeklésében és talán a lelki, szellemi, testi, újjászületés reményében, amit ha ki nem is mondva, Diana istennőtől vár...

Marinának is van Tarsusban egy (tetsz)halott állapota, de érdekes módon Shakespeare úgy intézi, hogy a lány sírfelirata mintegy az időn kívül (a „szünetben”) kerüljön felolvasásra, mintha az egy újabb írott rejtvény volna. Ne feledjük, hogy ez a kis „mímelés” az ál-sírral, ál-halottal, ál-sírfelirattal egy kis színjáték a színjátékban, amelyet ezúttal Dionyzia rendezett gonosz féltékenységeiben, meg azért is, hogy kifejezze a görög színjátszás iránti hűségét. (Dionüszosz, mint már említettük, nemcsak a bort, de a görög színház ügyét is a szívéen viselte...)

Gower, vagyis a kórus itt és most mutatja meg talán a legnyilvánvalóbban, hogy személye a nagybetűs időt jeleníti meg a darabban.

Altala értesülünk Marina metamorfózisairól is, amelynek során az éretlen kislányból eladósorba kerülő, zenét kedvelő, könyvet-olvasást szerető, bájos, de mégis erényes, finom lelkű, finomkezü, művelt költőné válik, aki elhomályosítja Pilotént, és akinek szüzességét Diana szavatolja. Shakespeare most sem feledkezik meg arról, hogy a külsőségeknek is helyt-helyet adjon. Számára fontos tétel, hogy Pericles, miután Gower-tól értesül (mi nézők-olvasók pedig szintén Gower-tól és a némajátékból értesülünk) lánya (ál)haláláról, újra fogadalmat tesz: nem mosdik

(továbbra sem nyírja fűrtjeit) és gyászruhát ölt. Az első fogadalomtételnél még a remény éltette meg a lánya boldogságába vetett hit. Ennek kifejezője volt a hosszú haj és szakáll, amely mintegy elrejtette, eltakarta Pericles arcát, mint a sötét felhők éjszaka a Holdat. Ezúttal a reményét, hitét, de elsősorban a lányát elvesztett Pericles az, aki „gyászt visel”. Ennek a gyásznak a külső megjelenési formája a mosdatlanság, a még hosszabb haj és szakáll és a fekete gyászruha. Ezen a réven hősünk még inkább fényét veszítette válik, szinte láthatatlanná, mint az újhold.

A darab „össejtje”, a család, vagyis Pericles, Thaisa és Marina (Thaisa méhében) először a (viharos) tengeren, a hajón voltak együtt, de csak azért, hogy az a teremtés első milliommásodpercében fel is bomoljon elemeire. Mint láttuk, a hajó is, a tenger is és a családtagok is közvetlen kapcsolatba hozhatók Diana Holdistennővel, mintha csak annak különféle megnyilvánulási formái volnának. Igaznak tűnik az a sejtés, hogy Shakespeare ezúttal is olyan (fő) szereplőt-szereplőket visz színre, akik nincsenek is a színen, rejtve maradnak, mint a rejtvény, amíg meg nem fejtődnek.

A Holdistennő emberi, tárgyi, természeti stb. „személyei” ugyan testet öltenek előttünk, ki is tárulkoznak, de Dianának csak a hangját halljuk, bizonyosságul-jelzésül, hogy a háttérből ő vezényli a „szólamokat”...

Az első „szólam” a kórus. (Dionüszosz színházában a fő dolog a tánc, a kórus mozgása volt, ennek mintegy a mellékterméke az ún. költői szöveg, amely azóta átvette a „prímet”, és a mai színházlátogatót elsősorban ez „bűvöli el.”) Gower (a kórus), mint egy krónikás, a maga narratív stílusában szólóban szól, s amit mond, az elsősorban szó szerint értendő.

A második „szólam” a némajáték, amelyben a játékosok szótlánul szólnak, a némák nyelvén, jelbeszédben kommunikálnak egymással és a közönséggel, velünk. Pantomimikával, taglejtésekkel ábrázolják a cselekményt, mozgásnyelven közlik velünk a legfrissebb fejleményeket, amelyeket még ha akarnánk sem tudnánk szó szerint érteni...

A harmadik szólam maga a költői szöveg. Ennek szavait, szókapcsolatait érthetjük-értelmezhetjük kedvünkre a szó szoros és átvitt értelmében...

A negyedik szólam magába a költői szövegbe van beleágyazva, mint egy önálló entitás. Ilyen pl. esetünkben magának a rejtvénynek a szövege, Marina sírfeliratának szövege vagy Dionyzia „színlelése”, játéka a játékban. Shakespeare nemcsak Dionüszosz színházával kacérkodik, amikor a maga színházába is beemeli a régi görög (építő)elemeket, hogy stílusosabb legyen, vagy hogy Pericles történetét hitelesebben adhassa elő, de ezen a réven magát a rejtvényt, a talányt, a találós kérdést is mintha közelebb vinné a megoldáshoz. Vagy távolabb?

Bárhogy legyen is, Pericles hajóját újfent vihar, és nem a maga akarata juttatja révbe, a messzi távolba, Leszbosz szigetének közelébe, ahol kezdetét veheti a végkifejlet, a családegyesítés, nem is akárhon, hanem magán a hajón. Fontos, korábban már részletezett cselekményrészlet zajlik Pericles viharvert vízi alkalmatosságán, de Leszbosz kisugárzása is messzemenően érezteti hatását a sziget fővárosa, Mitilíni partjainál horgonyzó hajó fedélzetén. Ahhoz tehát, hogy közelebb kerüljünk a hajón történetekhez és a továbbiak megértéséhez, Leszbosz és Mitilíni „kisugárzását” kell tanulmányoznunk, és elsősorban Marina szemszögéből kell kiegészítenünk-kitágítanunk a látlatot.

Leszboszt (föld)rajzi tekintetben két, a sziget belsejébe mélyen behatoló öble teszi jellegzetesen nőivé az Égei-(égi)tengerben. A hely legismertebb nevezetessége, védjegye a „leszbikus” kifejezés, amely a sziget szülöttének, Szapphónak a költészetére vezethető vissza, aki verseiben a nők közötti szerelmet is megénekelte. Az ógörög költőnő, író, zeneszerző Kr. e. 630 körül született a sziget Ereszosz nevű városában, amely napjainkban a lesbikusok fő turisztikai zárandokhelye.

Szapphó verseit, amelyeket legkedvesebb bárátnőihez írt, szinte kizárólag a szerelem és a vágyakozás hatotta át. Életéhez szorosan hozzátartozik, hogy Mitilíniben olyan társaságot alapított, amelynek tagjai kizárólag fiatal lányok voltak. A „fiatal nők egylete” a „thiaszosz” névre hallgatott, és Aphrodité, valamint a múzsák tiszteletére szerveződött. A hagyomány szerint Szapphót a tagokhoz, de a leányokat egymáshoz is gyengéd szálak fűzték, mintha „thiaszosz” egy nagy „női család” lett volna, amelyben a zene, a költészet és a tánc játszott a főszerepet az érzelmek mellett. Szapphónak a „thiaszosz” társaságon kívül saját családja is volt, férjjel és egy leánygyermekkel. A költőnő leányának ugyanazt a nevet adta, mint ahogy a szülőanyját hívták: Kleisz. A legenda szerint Szapphót egy Phaón nevű, 20 évvel fiatalabb révész iránt érzett viszonzatlan szerelme kergette az öngyilkosságba, amikor levetette magát Leszbosz szigetének Leukádia nevű hegyéről. De térjünk vissza Marinához, Leszboszon ui. ő „viszi a prímet”. Gowertől tudjuk, hogy Marinát már tasusi tartózkodása során is csodálat övezte, ő volt a központban, bájával, zeneszeretetével, lantjátékával, énekével, költői tehetségével, kézügyességével („selyemsodrás”, vagyis selyemfonás, „gyolcssebzés”, vagyis hímzés), erényével, kisugárzásával, fényével mindenkit elkápráztatott, röviden: az istenek megadták neki, ami tőlük tellett.

Marina részben apjától, Periclestől örökölhette előnyös tulajdonságait, hiszen (tudjuk) a történelmi Periclest is „dicsőség övezte”, már nevéből adódóan is, nem véletlenül becézték „Ész”-nek, értett a természettudományokhoz, zeneileg

is művelt volt, nagy jelentőséget tulajdonított a filozófiának, és egyebek mellett kitűnő beszélő, azaz szónok volt.

Más vonatkozásban viszont Marina Aszpászia egyes jegyeit is hordozta, akiről már szintén elmondtuk, hogy társasági asszony volt, emancipált nő, állami, filozófiai, művészeti stb. kérdésekben és más egyebekben is jártas, tapasztalt tagja volt a kor Athénjének.

Amint az a darabból kitűnik, Marina ezeket az adottságokat kitűnően kamatoztatta Mitilíni-ben. A bordélyban ősi erényével (amit talán Diana istennőnek köszönhetett) és éles elméjével, egyetemes műveltségével volt sikeres a rá leselkedő veszélyek elhárításában, a szemérmét ért támadások kivédésében olyannyira, hogy a bordélyból szinte templomot, a kurafikból szinte szenteket faragott, Lysimachust, Mitilíni kormányzóját pedig, aki nem véletlenül volt a bordélyház áruház törzsvendége, a darab végére a szó szoros értelmében „magához térítette” férjül...

A „csúnya házból” a „jó házba” került Marina, Mitilíni és talán egész Leszbosz nemes származású leányait tanította pl. a hímzés művészetére, és szórakoztatta őket dalával, táncával, amiért pénzt kapott, hogy a kerítők a bordélyt felszámolhassák. Mellesleg, a kerítő durva szolgáját, Boultot, aki szintén erőszakot akart rajta elkövetni, egyszerűen a barátjává, a jótevőjévé avatta eredendő erényének köszönhetően. (Nem véletlenül, és nem hiába fohászokdtek szülei, Pericles és Thaisa Dianánál.)

Harmadszor, és számára ez lehetett a legnehezebb próbatétel: Periclest kellett neki a hajón dallal, ékesszólással, a szférák zenéjével, de elsősorban veleszületett elragadó szépségével elbűvölnie, gyászától megszabadítania és felvidítania. Szerencsére, mint láttuk, másra nem került sor, de nem sok kellett ahhoz, hogy Marinán úrrá legyen Aphrodité ereje, és apja hetérájává ne váljon...

Az ókori Görögországban éppen „Pericles korában” jutott nagyobb, „összetettebb” társadalmi szerep a hetéráknak. Az akkoriban elsősorban rabnőkből lett kéjhölgyek mindenekelőtt testi, vagyis szexuális szolgálatokat nyújtottak, és legtöbbször nyilvánosházakban bocsátották áruba a testüket.

Pericles korában azonban már nemcsak rabszolganők, hanem ragyogó szépségű idegenek is felajánlották magukat, és nemcsak (nem elsősorban) testüket, hanem műveltek révén szerves részeivé váltak az athéni demokrácia társadalmi-társasági közéletének, ahol gyakorolhatták a politikában, művészetben, tudományokban stb. való jártasságukat. Ezek a hetérák már nem bordélyokban, hanem a gazdag arisztokrácia pazar palotáiban, villáiban „gyakorolták hivatásukat”, nélküliük szinte elképzelhetetlen volt a társasági élet Athénban.

Shakespeare-nek nem lehetett könnyű megoldani a maga által kreált történet öntörvényeiből fakadó kihívást, azt ti., hogy Marinában a visszafogott szűzi, dianai Hold-erőket kellő arányban vegyítse a szerelemistennő, vagyis Aphrodite testi szerelemre is ittas hetéri energiáival. Nem kell talán külön hangsúlyoznunk, hogy Pericles hajóján (Mérleg) Marinában két női archetípus, Diana és Aphrodite viaskodott egymással, amikor egymás búvkörébe került a két rokonidegen...

Korábban arról panaszkodtunk, mintha a darab híján volna anyai ősöknek. Itt és most, vagyis Leszboszon viszont, Marina kapcsán azt vagyunk kénytelenek megállapítani, hogy csupa (ős)anyák, vagy anyákból lett hetérák és más, efféle „női titkos társaságok” egyengetik szellemükkel hősnőnk (Leszboszon egyértelműen Marina a főszereplő) mitilíni külső és belső útjait. Shakespeare, olyan női fúziós energiákkal telítette a léghört, hogy a leszboszi színnek a szereplői még ha akarták volna, sem tudták volna kivonni magukat az alól a „feminin kisugárzásból”, amely a „nősziget” vizei felett lebegett... de talán nem is akarták...

Magának a fővárosnak a neve: Mitilíni különös módon cseng egybe a Mylitta szóval. Mylitta (tudjuk) a babilóni mitológia szerelemistennője volt (nevezték Istárnak is, aki rokona volt az egyiptomi Izisznak, a görög Aphroditének, a római Vénusznak), akinek Hérodotosz szerint (Hérodotosz a „történelemírás atyja”) minden babilóniai nő egyszer életében köteles volt adózni a neki szentelt templomban. Az „adózás”, vagyis az „áldozati szertartás” abban állt, hogy az a bizonyos babilóniai nő bevonult Istár szentélyébe, leült, várt és addig nem mehetett haza, amíg egy idegen férfi pénzt nem adott neki, és nem közösült vele. Mikor az idegen a pénzt oda vetette a nőnek, ezt mondta: „Vedd Mylitta istennő nevében!” A pénzt a nőnek nem állt jogában visszautasítania, mert szent pénz volt, és a templomot, ill. az istennőt illette. A templomi prostituáltat a babilóniaiak az általa szolgált istennő időleges megtestesülésének tekintették, aki szeretkezés közben a fizetővendéget is isteni állapotba emelte. [Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a létfenntartás és fajfenntartás ösztöne, vagyis a táplálkozás és a közösülés milyen, szinte megátólt értetődő módon kap teret a különböző vallásokban: a keresztény szentmise az utolsó vacsora emlékét idézi, a hívők pedig a szentáldozás során egyesülnek Istennel, még hozzá úgy, hogy a Krisztus testét jelképező ostyát (ősatyát?) egyszerűen megeszik. A babilóniai kultúrában nem a száj és az emésztőszervek játszik a főszerepet az istennővel való eggyé válásban, hanem a nemi szervek, vagyis a fajfenntartás orgánumai aktiválódnak a szertartás során a „cél érdekében”. Ha tovább egyszerűsítünk és elvonatkoztatunk az átvitt értelemről, némi ci-

nizmussal úgy is fogalmazhatnánk, hogy mindkét esetben lyukak betöméséről van szó...]

A nevek-szavak „összhangzata” ezzel természetesen nem ért véget, hiszen Simonides lányának, Pericles feleségének, Marina anyjának a neve, Thaisa, hangalakilag a thiaszosz szóra rímel, még akkor is, ha példa kapcsán nem beszélhetünk anagrammáról, legfeljebb alliterációról.

Tudjuk, a „thiaszosz” fiatal lányok gyülekezte volt Mitilíniiben, melyet Leszbosz szülötte, Sappho alapított azzal a céllal, hogy a zene, tánc, költészet, hímzés stb. tanításának révén „leszboszi” viszonyokat teremtsen a sok nemes származású lány között...

Végül, de nem utolsósorban Sapphó anyjának és leányának, Kleisznek a nevével maradtunk adósak. Mindkét nevet-szót és ezen a réven mindkét hölgyet majdnem feltűnés nélkül „odavarrathatjuk” (lehet, hogy Marina oda is hímezte) a Peri szóhoz, Pericles „első feléhez”: Perikleisz, mintha a Periclest fonetikusán íránk – némi akcentussal.

A *peri*, szóösszetételek előtagjaként, „körül”, „mellett” értelmű.

Ebből a szempontból a Pericles, azaz Perikleisz nevet-szót értelmezhetjük úgy is, mint: Kleisz körülít, Kleisz mellettít, ami esetünkben nem annyira Sappho édesanyjára vagy leányára vonatkoztatható, hanem elsősorban magára Sapphóra, hiszen ő is Kleisz körüli.

Ezek az alig észrevehető, de mégis létező szó-csatornákon csempészi Shakespeare a darabba azokat a finom női erővonalakat, amelyek behálózják a leszboszi színeket. Újra csak rajtunk múlik, hogy miként értelmeztük, milyen jelentőséget tulajdonítunk ennek a mityilénéi női világháló-nak, és, hogy mely csomópontok azok, amelyek esetleg külön figyelmet érdemelnek.

Sem nekünk, sem Shakespeare-nek talán nem az a legfontosabb kérdés pl. Leszbosz fővárosa, Mitilíni kapcsán, hogy van-e, lehet-e ok-okozati kapcsolata Mylittiával, a babilóniai szerelemistennőjével, hanem, hogy a hasonló hangzás mögé hasonló fogalmak társíthatók: bordély, templom, templomi prostitúció, (női) szerelem stb.

Marina a „rossz házat”, a bordélyt (láttuk) szinte templomi szentélyé avatta erényességével, ezzel szemben a „jó házat”, ahol sok nemes származású leszboszi lányt tanított, meg egyfajta thiaszoszá szentelt fel, ahol (minden bizonnyal) leszboszi viszonyok uralkodtak, mint valami leszboszi „templombordélyban”. Nem sok fantázia kellett hozzá, hogy Marinában felismerjük a leszboszi (mindkét értelemben), mitilíni (mylittai?) Sapphót...

A nevek-szavak hasonló hangzása az analógiás gondolkodás értelmében (Shakespeare-t – mint a mítoszokat, mondákat, meséket stb. – egyszerűen nem volna szabad nem analógiásan is olvasni-értelmezni!) azokat a személyeket is hasonlóvá, (név-szó)rokonná teszi, akik a nevek mögött megbújnak.

Thaisa ezen az alapon nemcsak pentapolisi királylány az ószövetségi Szodomából, Simonides lánya, Pericles későbbi felesége stb., hanem itt és most, Mitilíniben egyik tagja is Thiaszosznak, akit akár leszboszi szálak fűznek Sapphóhoz, vagy több leszboszi „leánytestvéréhez”. Sőt, ha mindezt visszavetítjük Pentapolisba, még az sem teljesen lehetetlen, hogy Thaisa, aki thiaszosz tag, Szodomában leszboszi legyen mind a Pericleszel való megismerkedés előtt, mind annak utána...

Ha mindehhez hozzáfűzzük a „Kleiszeket”, akkor egy közvetlen Pericles-Sapphó „hibrid” kezd kibontakozni a szavakból, Perisapphó, akiből a cles (Kleisz) hiányzik.

Sapphó „körülinek” lenni pedig jelentheti azt is, hogy nem egészen Sapphó, de majdnem az, vagyis, mintha több lenne benne a női, mint a férfi...

Ha tehát Periclesben is lappanganak sapphói – női vonások (és most nem a jungi értelemben vett animákra gondolunk elsősorban), amelyek a férfiakhoz is vonzódnak nőies férfit domborítják ki benne (emlékezzünk vissza a szodomai hálósoba-jelenetre Simonidesszel), és ezúttal Marinában is túlteng a (szintén) sapphói női beidegződés, amely ezúttal a nők iránti vonzalmát is kifejezésére juttatja, akkor a korábbi feltételezésekkel szemben most azt kell megállapítanunk, hogy talán egyikőjüknek sem volt olyan nehéz az önfegyelem megtartása Mitilíni előtt, Pericles hajóján, a függönyös sátor heverőjén, mint azt eddig feltételeztük. Egy biszexuális apának és szintén biszexuális lányának az Ödipuszkomplexusa nem olyan kifejezett, mintha mindketten heteroszexuálisok volnának, vagyis a vérfertőzés veszélye csekélyebb, de persze ez sem lehetetlen, és Shakespeare-nél sohasem lehet teljesen biztos az ember abban, hogy mikor, mit mond, és amit mond, azt miként érti...

Fontos további eseménye a leszboszi színeknek Marina és Lysimachus találkozása. Lehet, hogy csak Diana Holdistennő vagy Shakespeare, de talán még ők sem tudnák biztosan elmondani, hogy milyen jövő vár egy olyan menyasszonyra, aki történetesen viharban született egy hajón, aki 14 éves koráig nem ismerte az édesszüleit, akit borittas, nemi identitászavarban szenvedő mostohaszülők neveltek, aki szűzi életmódot folytatott ugyan egy bordélyban, de gyengéd szálak fűzték a leszboszi nemesi származású lányokhoz stb., és egy olyan vőlegényre, aki állandó álruhás törzsvendége ugyanannak a mitilíni bordélynak, „civilben” pedig Leszbosz fővárosának kurafi (értsd kurva-fi) kormányzója. Sokatmondók, de nem sok jót ígérők Pericles szavai a darab legvégén:

„Pericles:

Áldalak, szűz Diana, hogy nekem
Megjelentél; éjenként áldozok.

Thaisa, ez a herceg Marinánk

Vőlegénye, esküdjék meg velem
Pentapolisban. És most ezt a díszet,
Mely zorddá tett, szépen lenyíratom,
S mihez tizennégy évig kés nem ért,
Az esküvőre megcsinosítom.

Thaisa:

Cerimon úrral több levél közölt
Megbízható hírt: sírba szállt apám.

Pericles:

Ég, változtasd csillaggá Thaisám,
Azért ott tartunk majd nászünnepet.

Az életünket ott éljük le majd,

Tyros ma vőmre és lányomra száll.

Cerimon úr, türelmetlenkedünk,

S várjuk, beszélj már. – Vezess, mehetünk.

(mind el)

(Ötödik felvonás, harmadik szín)

Ezúttal, mint annak idején Simonides, maga rendeli el, hogy ki legyen a vőlegény, ki a menyasszony, s hogy hol legyen az esküvő, amire már is „megcsinosítja magát”, és türelmetlenül várja az indulást Pentapolisba.

Lehet, hogy azt fogja tenni maga is kiválasztott vejevel, Lysimachusszal, mint amit vele tett a saját esküvője előtt az apósa, Simonides?

Nem csodálkoznánk azon, ha Pericles jobban örülne a vejevel való „szodomai szerelemnek”, mint leánya esküvőjének, ami valójában egyre megy. Úgy tűnik, hogy még apósa halálhíre sem zökkenti ki jókedvéből (ki tudja miért, talán még ez a halálhír is mintha fokozná Pericles eufórikus hangulatát) sem őt, sem Thaisát, és gyász helyett továbbra is csak a szodomai nász járna a fejében...

Nem lehet véletlen, hogy Pericles nem köti feltételhez (pl. rejtvény) leánya kérőjének kiválasztását. Talán ez lehet a bizonyíték arra, hogy apa és leánya között nincs „bűnös” viszony. Az már más kérdés, mintha ez a bizonyos apa, vagyis Pericles inkább magának, mint leányának választott volna párt, történetesen egy bordélyházi kurafi kormányzót, aki még kerítői szerepet is betölt Marina és Pericles „légyottjában”.

Másfelől viszont Lysimachus „megért”, parázna életmódját éppen Marina hatására adta fel, akibe mellel („tisztán?”) szerelmes is:

„Lysimachus:

(...)

Boldog volnék, ha tudnám: párom ő.”

(Ötödik felvonás, első szín)

A (szeretett?) nő másnak való felajánlása felemás érzéseket kelthet bennünk. A már említett kerítés, „futtatás”, a stricit hívja elő Lysimachusból, másrészt a jó útra tért mitilíni kormányzó lovagias nagylelkűségét dicséri, ha egy búskomor, idegen tengerjáró hajóst Neptunus napján, vagyis a tenger ünnepén egy maga által is szeretett „Tengerlány-nyal” próbál önzetlenül „vigasztalni”. Lehet, hogy ez volt Lysimachus próbatétele?

Elképzelhető, már csak az a kérdés, vajon Marinát milyen érzelmi szálak fűzik Lysimachushoz, aki mellel meg sem kérte a kezét.

Újra csak a találgatás marad, meg a tény, hogy akkortájt Görögországban nem volt szokás nőket megkérdezni a házasságról, már amennyiben a felek és Shakespeare tényleg szó szerinti házasságra gondoltak, és nem metafora van ismét a háttérben vagy az előtérben. Miért is ne lehetne Marina Mária, Jézus anyja, akit holdsarlón szokás volt ábrázolni, Lysimachus meg egy Istenanyát imádó, éppen a keresztény vallás útjára tévedt-tért esendő-halandó?

A teljesség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy Lysimachus nevű kormányzója a történelem folyamán sem Leszbosz szigetének, sem a fővárosának, Mitilínének tudtunkkal nem volt. Lysimachus viszont, mint makedón hadvezér, hellenisztikus uralkodó, létező történelmi személy (Kr. e. 365–281), aki Thrákiában a maga nevére várost is alapított (Lüszimakheia), ahol hatalmának központja volt. (A görögök eleinte mindazon országokat, amelyek a Duna mentén vagy a Dunán túl terültek el, Thrákia egyik-másik részének tekintették.) Lüszimakhosz felesége „Ptolemaiosz-lány” volt, aki később elvált tőle, és egy Ptolemaioszhoz ment másodsor feleségül, mint ahogy lányát is egy Ptolemaiosz vette el. A feleség is és a lány is az Arsioné névre hallgatott...

Lüszimakhoszról tudnunk kell, hogy Nagy Sándor egyik tábornoka volt, akinek halála után egy ideig Epheszosz városának ura lett Kr. e. 283-ban. Újra csak találgatásokba bocsátkozhatunk, hogy miért tette Shakespeare Leszbosz kormányzójává azt az embert, aki eredetileg Epheszosz ura volt?...

Mielőtt végleg elhagynánk Leszboszt, meg kell emlékeznünk arról a bizonyos székely legényről, aki egyike a darab nem is olyan kevés halottjának. Shakespeare ezúttal kerüli a „nyílt színi halált”, de a háttérben az istenek meg a nép, valamint egyes szereplők tesznek róla, hogy az éppen nemkívánatos személyek végleg eltűnjenek a színről...

Antiochiust és leányát vérfertőző bűneik miatt utol is éri az istenek haragja, kocsijukba „égi tűz” (villám?) csap le, és mindketten tűzben-bűzben égnek el. Hasonló sors vár Cleonra és háznépére (Dionyza, Philotén), akinek nemcsak a (vélt) bujkálásból fakadó éhínség írható a rovására, meg jó dolgukban (italozás?) a nemek felcserélődése, hanem a Marina ellen elkövetett (de megghiúsult) gyilkossági kísérlet, és a bérgyilkos Leonin (Lenin?), valamint a dajka (Lychordia) láb alól való eltétele is. Rájuk, házukra a nép vetett üszköt, és így érte őket a halál. Az üszög jelenthet betegséget is (gennyes gyulladási fókuszok), de utalhat a szó parázsra, a tűzre, a gyulladásra is, amely házastól-háznépéstől égette halálra a bűnösöket.

Talán nem véletlen, hogy mindkét esetben a tűz pusztította el azokat, akik ezt megérdemlik, méghozzá kocsistól, házastól, mint Szodomában is, ahol a város is, az emberek is a tűz martalécai

lettek. Mintha Diana istennő tűzhalált szánna mindenkinek, aki (vérfertőző bűneiért) nem kér tőle engesztelést...

Simonides haláláról kevés szó esik a darabban. A vej, Pericles, de Thaisa, a lánya se adják jelét gyászuknak, sőt Pericles mintha egyenesen kárörvendene, Thaisa meg mintha tudomást sem venne apja haláláról. Olyan érzésünk van, mintha egyikük sem bánná túlságosan, hogy Simonides már nincs az élők sorában. Talán Simonidest és Thasiát övezi a legtöbb titok a darabban, velük kapcsolatban vagyunk kénytelenek a legtöbbször sejtéseinkre hagyatkozni.

A „szegény erdélyi fickó” halálát a jelek szerint (nemi) betegség okozta, bujakór, amit a bordélyban szedett össze, amikor „azzal a kis candrillával halt”. A candrilla kifejezés Hamupipóké jelent, amivel Shakespeare talán testi gyengeségére, törekenységére, testi elhanyagoltságára („hamus”), piszkosságára utal, de ne feledjük, hogy Hamupipóke jólelkű, jámbor, szűzi-es teremtés stb. volt, aki nem nagyon illett a bordélyba, inkább a Vesta-szüzek (tűz őrzői) templomába való volt...

Az újabb kérdés (rejtvény?) már csak az, hogy mi keresnivalója van egy erdélyi fickónak Mitilíni bordélyában, s hogy miért éppen ő betegedett meg, míg pl. a spanyol vagy a francia vendégek, de a város kormányzója, Lysimachus, aki gyakran járogatott az örömlányokhoz, „ép bőrrel megúszták” a bujálkodást? Talán ezúttal is a Hold lehet az ősi kapocs...

A székely és a magyar nép Mária-kultusza régi időkre nyúlik vissza. Szűz Máriát nevezték a székelyek és magyarok is Holdsarlós Madonnának, Nagyboldogasszonynak stb., ő volt ősvallásuk anyaistennője, amikor még náluk is a Hold kultusza dívott. A moldvai csángók, akik Erdélyből Moldvába „csángalt” (vándorolt) székelyek, Babba Máriának hívták, és úgy tartották, hogy a Holdban lakik. A magyar-székely zarándokhelyek közül 1444 óta talán a csíksomlyói pünkösdi búcsú a legismertebb, legtömegesebb, ahol a Holdsarlós Máriától várnak teljes búcsút a hívők. Attól az ősanyától, akinek Szent István király Magyarországot oltalmába felajánlotta.

Lehet, hogy az erdélyi fickónak azért kellett meghalnia, mert hűtlen lett Magyarország és Erdély oltalmazójához, és büntetésből Szűz Mária távoli rokona, Diana, Hamupipóke képében halállal büntette?

Lehet, hogy a pogány Diana viaskodott a fiúban a keresztény Szűz Máriával, vagyis a Holdak tették holttá székelyünket?

Lehet, hogy Hamupipóke és az erdélyi ifjú eredendően összetartoztak egykor, és az ifjú abba halt bele, hogy szerelmét bordélyban találta?

Lehet hogy...?

Az a tény, hogy Shakespeare egyszerűen „lezsiványozza” székelyünket, nem biztos, hogy csak arra való utalás részéről, hogy rossz véle-

ménye van rólunk, és egyszerűen rablót lát bennünk magyarokban, székelyekben, akik pl. az ún. kalandozások korában állítólag kifosztották Európát, hanem lehet, arra gondol, hogy „szegény székelyünk” Erdélyből Hamupipókéét jött „elrabolni”, megmenteni és visszavinni a saját hazájába, mint a mesékben...

Csak hát Hamupipóke már nem tudott, vagy nem akart vele menni, és az erdélyinek a szíve szakadt...

A „szegény erdélyi fickó” Erdélyből Lesboszba való zarándoklása „Hamupipókéhez” van annyira nagy teljesítmény, mint Pericles „búcsújárása” szülővárosából, Tyrosból Lesboszra, hogy szintén a „saját Hamupipókéjére” leljen Marina személyében. Vegyük észre, hogy „Hamupipóke és Marina rokonok, és hogy az erdélyi fickó és Pericles ugyanabban a cipőben járnak ugyanazért.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy Shakespeare-nél minden és mindenki, még a legjelentéktelenebb, mint egy véletlenül megemlített figura, mint pl. esetünkben az erdélyi és Hamupipóke okozhat számunkra meglepetést, ha kellő jelentőséget tulajdonítunk kettősüknek.

Esetünkben ők képviselhetik a Pericles-történet azon lehetséges végkifejletét, ahol apa és leánya tudtukon kívül találják meg egymást, nem önhibájukból, vagyis idegenként hálnak egymással, és ezen a réven következik be a vérfertőzés, amely halált hoz a messziről jött apának, de afelől sem hagy kétséget Shakespeare, hogy Hamupipóke (candrilla) sem húzza már soká...

A Hold, igen, az a fránya Hold ebben a történetben valamiért Periclest „protezsálja”, végül is Görögországban járunk, és nem Erdélyben. Lehet, hogy Pericles a székelyek Holdsarlós Mária országában hasonló módon végezné, mint az a bizonyos erdélyi fickó a görögöknél?

És mégis, Diana tulajdonképpen nem is görög Holdistennő, hanem római, ha „igazi” görög volna, Artemisz néven szerepelne Shakespeare történetében. Hogy a mester mégis a Diana név mellett döntött, csak megnövelte az értelmezhetőség határait...

Tévedünk azonban, ha azt hisszük, hogy Artemisz nem szerepel a történetben. Ha nem is névvel és telefonszámmal, de laccímmal mindenképpen tájékoztat bennünket Shakespeare, és ha történetesen Epheszoszba vezet utunk, márpedig ha Periclest követjük, csakis ide lyukadunk ki, nem lesz nehéz a nyomára bukkannunk, Epheszoszt ugyanis szinte kizárólag Artemisz szelleme hatja át...

Pericles búcsújáró zarándokútja, bűnbánó-engesztelő, testet-lelket megedző-meggyötrő vezeklése, „megtisztulása”, családgyesítése stb. keresve sem talált volna jobb helyszínre Epheszosznál. A hely szellemét ugyanis Diana Holdistennő uralja, de mint majd látni fogjuk, nemcsak

elődje, a görög Artemisz, hanem a pogány istennő keresztény „reinkarnációja”, Szűz Mária is szorosan meghatározza a város jellegét, hasonlóképpen, mint a korai kereszténység mértékadó apostolai, evangélistái, akiket szintén szoros szálak fűznek az egykor virágzó városhoz, búcsújáró zarándokhelyhez.

A legendák úgy tudják, hogy Epheszoszt az amazonok alapították, akiknek istennője epheszoszi Artemisz, azaz „ezer keblű nagy anya”, aki a szüzesség elleni „merényletet” (hirtelen) halállal büntette. Egyes vélekedések szerint az emlők valójában az istennőnek évente áldozott szent bikák heréi...

És szó szerint:

Lehet, hogy nem is anyai istennőről van szó Artemisz személyében, hanem egy olyan „nimfomán – zoofil – kéjgyilkos, amazontermesztű”, harcos nőistenségről, aki bikákkal fajtalankodik (természetesen szakrálisan), és a heréket trófeaként hordja a törzsén az emlők helyett, az amazonokról ugyanis köztudott, hogy melltelenek...

Epheszosz történelmének meghatározó eseménye volt az Artemisz Holdistennőnek szentelt templom felépítése valamikor a régmúltban, talán Kr. e. a 9–8. században. Tény, hogy az istennő tisztelete Epheszoszban volt a legjelentősebb, nem véletlen, hogy az Artemisz-templomot (Artemiszon) az ókori világ hét csodájának egyikeként tartották számon. A templom és a város története szorosan összefonódik. Kr. e. a 7. században a Kaüsztrosz folyó áradása nagy károkat okozott a templomban, a padlózatot több mint fél méteres iszapréteg borította be. Kr. e. 650 körül a kimmerek támadták meg a várost, Artemisz templomát a föld színével tették egyenlővé. Kr. e. 560 tájt Kraiszosz (Krözus) Lüdiai király teljesen újjáépítette a Holdistennőnek szentelt Artemisz-templomot. Az ún. haoszban (a templom cellája) Artemisz ébenfából faragott szobrát helyezték el. A templom ezen a réven ismert és számon tartott zarándokhelyé vált, kereskedők, sőt királyok keresték fel, és fejezték ki busás adományokkal az istennő iránti hódolatukat. Kr. e. 356-ban (július 21-én) egy elmebeteg férfi felgyújtotta Artemisz templomát. A bűnöst (Herostratus) halálra ítélték, a város lakói pedig azonnal nekikezdték az új templom felépítéséhez, de a különböző háborúskodások miatt a munka nagyon lassan haladt előre. Nagy Sándor Kr. e. 334-ben felszabadította a várost a perzsák uralma alól, és anyagi támogatást ajánlott fel Artemisz templomának teljes újjáépítésére azzal a feltétellel, hogy a templom homlokzatára vésésék fel a nevét. Az epheszosziak nem fogadták el az ajánlatot...

A római korban, az 1. és a 2. században élte a város a fénykorát. Artemisz istennő tiszteletére minden év áprilisában nagyszabású ünnepségsorozatokat tartottak. Kr. u. 263-ban a gótok ki-

fosztották és felgyújtották a várost. Augustus uralkodásának végén C. Sextillis Pollo építtetett még egy Artemisznek és Augustusnak szentelt bazilikát, öregbítvén Artemisz kultuszát, de manapság semmi sem maradt fenn az utókornak a templomból.

Érdekes módon, de bizonyára nem véletlenül vannak Epheszoszban Szűz Mária-kegyhelyek. Úgy tűnik, a várost valami miatt már a legkorábbi időkben is az anyaistennők „szállták meg”. Egyes vélekedések szerint ugyanis az Artemisz-templom helyén egykor az őslakosok által emelt szentély állt, amelyben a bennszülöttek egy gyönyörű természetistennőként ábrázolt istenalak előtt tisztelegtek...

Epheszoszban található a világtörténelem első, Szűz Máriának szentelt temploma, amelyet a 4. században építettek egy Kr. e. 2. századból származó bazilika romjaira. Ez a templom a keresztények számára igen fontos, mivel itt tartották meg 431-ben (igen viharos körülmények között) a harmadik ökumenikus zsinatot, amelyben elítélték Nesztoriuszt, Konstantinápoly püspökét, mivel nem fogadta el Krisztus személyének alapvető egységét...

Nem messze Epheszosz romjaitól található „Szűz Mária háza”, ill. a feltételezett házból kialakított kápolna. A ház mellett található a Szűz Mária-kút, amelynek vize a legenda szerint csodatévő hatású. A hagyomány szerint Szűz Mária Krisztus halála után, 37-től 48-ig ebben a házban élt. Egyesek úgy vélik, hogy maga Szűz Mária is Epheszoszban van eltemetve. Mária háza a római katolikusok, az ortodox keresztények és a muzulmánok számára is fontos zarándokhely a mai napig.

Vannak azért fontosnak számító férfiak is, szentek, akik tevékenységükkel befolyást gyakoroltak a város életére.

50 körül Pál apostol éveket töltött a városban, itt írta meg első leveleit a korinthuszaiakhoz, tanítványaival derekasan kivette részét a kereszténytérítésben. A helyi színházban nemcsak színelőadásokat tartottak, hanem népgyűléseket is. A kereszténység korai éveiben (50 körül) komoly összecsapásokra került sor a keresztények és a pogányok között, Pál apostol itteni működésének idején. A zavargások (nevezhetnénk harcoknak is) az említett színházban az után törtek ki, hogy a helyi ezüstművesek fellázították a lakosságot istennőjük, Artemisz védelmében a keresztényekkel szemben, akik természetesen a „pogányok” Holdistennőjét ebben a formában nem tartották „szalonképesnek”...

Az összecsapás után Pál apostolt egy időre börtönbe zárták, majd tanítványaival együtt elűzték a „nők városából”...

Ennek ellenére a helyi keresztény gyülekezet igen erősnek számított, talán az sem véletlen, hogy Epheszosz egyike azon hét városnak, amelyet megemlítenek a jelenések könyvében...

Az 1. század végén, 90–100 között János evangélista itt töltötte utolsó 10 évét, itt írta meg az evangéliumokat. Néhány km-re a romvárostól állt egykor János evangélista sírja, ill. a sír fölé a 6. században emelt bazilika maradványa. (A sír fölött korábban kisméretű templom romjai voltak találhatóak, ezekre a romokra épült az említett bazilika, amelyből mára csak néhány falrészlet és egy oszlop maradt fenn.)

A korai keresztények a város ún. Arkadiana útján négy oszlopot állítottak az evangélisták tiszteletére.

Szent János evangéliumáról tudnunk kell, hogy az sokban különbözik a másik három evangélista evangéliumától: nyelvezete egyrészt sokkal gazdagabb, másrészt olyan dolgokról ír, amelyekről a „többiek” nem tesznek említést, pl. János Jézus Istenfiúságának és megtestesülésének szent titkaiba mélyed el igen ihletetten... stb.

Mint már említettük, evangéliumát epheszoszi tartózkodása alatt írta, hogy hívei körében megerősítse az igaz hitet a tévtanítókkal, -tanításokkal szemben. A hagyomány szerint ő a Jelenések könyvének a szerzője. A Jelenések könyvében leírt látomásokban viszont Patmosz szigetén részesült, ahová Domitianus császár száműzte.

A jobb megértés érdekében hozzá kell tennünk, hogy Jézus tanítványait nem írni, hanem beszélni küldte. Majd csak az apostolok halála után merült fel az az igény, hogy az addig szájhagyomány útján terjesztett tanok írásba foglalójanak. Amikor a Jézusról szóló történeteket és a neki tulajdonított beszédeket elkezdték lejegyezni, ki-ki a saját ismeretei, lehetőségei, vallása stb. szerint válogatott a rendelkezésre álló anyagból. A szerzők a saját szempontjaiknak, céljaiknak, olvasóközönségüknek megfelelően szerkesztették össze és öntötték végső formába mondandójukat, és tetszésük szerint válogattak elődeik munkáiból, emelhetek be vagy hagyhattak ki részeket. Ezen a réven jöttek létre az ún. apokrif evangéliumok.

Az ún. kanonizálás folyamán a formálódó kereszténység meghatározta, hogy mely írásokat fogadja el autentikusoknak és melyeket nem. Az 5. század folyamán I. Ince pápa fogadtatta el az ún. bibliai kánont, vagyis Máté, Márk, Lukács és János evangéliumát. A görög eredetű evangélium szó jó hír, örömhír értelmű, és általában az ún. Újszövetség első négy könyvét jelöli. Az egyes evangéliumok hasonlóságuk ellenére sokban különböznek is egymástól, sőt komoly ellentmondások is megfigyelhetők. Az ún. szentírástudomány ezeket az ellentmondásokat igyekszik megmagyarázni. A ma „divatos elmélet” szerint Márk evangéliuma volt a legkorábbi, ez, valamint egy Q.-nak nevezett őskeresztény dokumentum az „ősírás”, ebből merített Máté és Lukács a saját evangéliumához...

Epheszosz ezek szerint nemcsak az (ős)anyák (fő)városa, hanem Pál apostol levelei és János

evangélista evangéliumai révén az „ősírás”, leg-
alábbis ami a bibliai újszövetségi, vagyis keresz-
ténységhez fűződő részét illeti, (ős)forrása is
egyben: A jó (Isten?) annál jobb, minél régiebb...

Amennyiben tehát, Shakespeare írását-írásait
tanulmányozzuk, vagy azokat az „íráson belüli
írásokat” (rejtvényeket?), amelyeket a drámaíró
a „Pericles”-be beleszólt, akkor mi is olyasféle
(szent)írás-kutatókra kezdünk hasonlítani, mint
azok a tudós-teológusok, akik pl. az evangélium
ellentmondásait próbálják feloldani. (Valójában
mindmáig nyitott kérdés, hogy mit, mikor, miért
stb. írt Shakespeare, és mikor írták helyette vagy
nevében a neki tulajdonított műveket mások,
vagy vett kölcsön maga másoktól, vagy hogy a
darabokat lejegyzők hol és hogyan értették, vagy
értették félre, értelmezték át a színpadon el-
hangzott szavakat, vagy hogy a fordítások meny-
nyire hitelesek a szó valódi vagy átvitt értelmé-
ben, vagy... még sorolhatnánk a nyitott kérdése-
ket. Az viszont nem kérdés, hanem tény, hogy
Shakespeare életművének története és a Biblia
újszövetségi könyveinek története mutat bizo-
nyos párhuzamokat...)

Az írásmagyarázás, legyen szó a darab rejtvé-
nyéről, magáról az egész darabról vagy az evan-
géliumról, lényegében nem más, mint az európa-
inak nevezett, de akár a tágabb értelemben vett
kultúra és civilizáció megértésének kísérlete,
még hozzá annak gyökereiből kiindulva.

Shakespeare a helyszínek nem véletlenszerű
kiválasztásával olyan alapját fekteti le történeté-
nek, amelyről azt feltételezi, hogy a „művelt jelen
népe” kellő mennyiségű és minőségű informáci-
óval rendelkezik ahhoz, hogy az ó- és újszövetsé-
gi vagy még régebbi fundamentumokra emelt
építmény vagy a darab a maga komplex egységé-
ben mutassa meg igazi valóját...

Ezek a még régebbi „jónál jobbak” a jelek szerint
egy Hold-tiszteleten alapuló női típusú társadalom
és kultúra, vagyis az anyajogú lét- és életformáját
idézik az emberiség történetének. A matriarchátus
talán legkorábbi emlékeit Shakespeare tévedhetet-
lenül leli meg Epheszoszban, és építi a darabba.
Thaisa (tetsz)halott állapotából újra életre kelvén
nem véletlenül ejti ki még a koporsóban (valójában
csónak, vagyis, mint említettük: Hold) elsőre a
„Diána” nevet, Epheszoszba való megérkezésekor.
(Harmadik felvonás, második szín)

Amennyiben a Diana szó (név) *Di*-része kettőt
jelent (a duo latinul: kettő), az *ana* pedig az anya szó-
val hozható kapcsolatba: kettős, kétszeres anyáról
beszélhetünk, ami nem arra utal, hogy kétszer szült
asszonyról lenne szó, hanem az anyát, mint egy sze-
repében az anyaságot hangsúlyozó vonatkozással
bír. Diana tehát nagy anya, így külön írva, hiszen a
„nagyanya” (Jézushoz képest) Szent Anna...

Shakespeare Thaisa leányi szüzességét, mint
láttuk már eddig is többször, idézőjelbe tette,
ezúttal annak lehetünk tanúi, miként állja ki az
„asszonyi szüzesség próbáját”:

„Thaisa:

(...)

Hogy hajón vittek, mikor már közel
Volt szülesem, jól emlékezem.

De hogy szültem-e, tanúm rá az ég,
Azt nem tudom. S mivel férjemet,
Hites uram már nem látom soha,
Ma vestaszűz – ruhába öltözöm,
Az én számomra nincsen már öröm.

Cerimon

Ha ez feltett szándékod, asszonyom,
Nincs messze itt Diána temploma,
Ott életed végéig lakhatol.”

(...)

(Harmadik felvonás, negyedik szín)

Thaisa tehát nem tudja (vagy nem akarja tud-
ni), szült-e vagy nem, arra viszont emlékszik,
hogy „közel volt szülese”. Most vagy velünk jár-
tatja bolondját, vagy maga az, vagy...

Lehet, hogy újra egy rejtvényt kell megfejte-
nünk?

Az idézet ugyanis azt sugallja, hogy Thaisának
itt és most, mintha a Vesta-szüzesség volna a
legfontosabb, többé már nem látott férje miatti
gyászában, és az, amit egy kismamától, egy újra-
élesztés után elvárnánk, hogy ti. aziránt érdeklő-
djön, mi lett a gyermekével, akit megszülni
készült, furcsa módon nem érdekli. Hogy ennek
az ellentmondásos (beteges?) magatartásnak a
végére járjunk, vissza kell lapoznunk a történet-
ben, és újra kell gondolnunk Thaisa fogantatá-
sát:

„Grower:

A lagzi népe lefeküdt,
Horkolás hallik mindenütt,
Torkig laktak a dístoron
S azért horkolnak oly nagyon.
Egérlyuk előtt macska les,
Szeme, mint a parázs, tüzes;
Tücsök szól a tűzhely mögül,
A jó szárazban így örül.
Az ara csendben elvonul
Hymennel, lánysága lehull
S babát fogan. – Figyeljetek,
Játszék a színes képzelet
S futó időt pótoljatok.
Én néma képnek szót adok.”

(Harmadik felvonás, Grower jön)

Gower képzeletünkre bízta azt, hogy Thaisa
miképpen fogantatott (ahhoz hasonlóan, ahogy az
Újszövetség evangéliuma is a fantáziánknak enge-
di át a szeplőtelen fogantatás létrejöttét, de ezút-
tal, ha jól sejtjük, nem elsősorban magának a ne-
mi aktusnak a leírását – ellentmondását akarja
ezzel kispórolni a „kórus”, hanem az apa kilétét
kísérli meg elhallgatni, és egyszerre a nemző sze-
mélyére terelni a figyelmünket, aki a jelek szerint
nem Pericles, hanem Simonides, vagyis Thaisa
apja. Egy erőszakból, bűnös vérfertőző viszonyból
fogant gyermek válthat ki a szülőanyából olyan
érzéseket és reakciókat, amelyek igyekeznek vele

elfeledtetni, tudomásul venni gyermekük létét, ugyanakkor a szinte elkerülhetetlen büntudat arra ösztönzi őket, hogy levezekeljék vélt vagy valós bűneiket. Ezt teszi Thaisa is, aki a férjét gyászolja látszólag, aki apjától így vagy úgy megszabadította, de a vérfertőzés bűnét (mint már tudjuk) kizárólag Diana Holdistennőnek szentelt engesztelő áldozattal, (Veszta-)szüzi életmóddal lehet csak valamelyest feloldani.

Lychordia, a dajka is megsejthetett valamit Thaisa „kínos” fogantatásáról, s talán ez is oka lehetett annak, hogy némi szándékosság is volt abban a bizonyos elhamarkodott halottkémlésben, amelynek során asszonyát halottá nyilvánította a viharos tengeren hánykolódó hajón. Talán ezen a réven akarta a derék dajka a kismama Thaisát megkímélni egy, akár egész életen át tartó büntudattól, lelkiismeret-furdalástól vagy Diána Holdistennő haragjától és büntetésétől, a tűzhaláltól. Thaisa azonban mégis tűzközelbe került, amikor magára öltötte a Veszta-szüzek (egyen)ruháját, és bevonult a templomba. A rómaiak (ismét a rómaiak) Vesta-szüzei a görög hesztiák utódai, akik a házi tűzhely őrzői voltak. A házi tűzhely nemcsak az étel elkészítésére és a lakás melegítésére szolgált, de ez volt a ház központi helye is, ahol a család áldozatokat mutatott be az ősöknek és az isteneknek, a házi tűzhely tehát egyszerre házi oltár is volt.

A Vesták, vagyis a Hesztiák 6-10 éves korukban kezdték el szolgálatukat, és 30 évig voltak kötelesek eleget tenni papnői küldetésüknek a kör alakú templomaikban, ahol örök tűz égett. A szüzek teendői közé tartozott a szent tűz fenntartása, őrzése, az előírt áldozatok bemutatása stb. Ha a szüzességi fogadalmat megszegték, élve eltemetéssel büntették őket.

Szolgálatuk letelte után férjhez mehettek, ha akartak, de legtöbbször nem tették, mert így életük végéig élvezhették privilégiumaikat.

Shakespeare ezúttal nem annyira az időt vonta össze, ami egyébként, mint tudjuk, gyakran előfordul nála, hanem Diána (Artemisz) és a Veszták (Hesztiák) templomait hozta közös nevezőre Thaisa személyében, aki viszont szintén „atipusos veszta”, hiszen már nem szűz, sőt (tudtán kívül) már szült is egy gyermeket, mindezek előtt pedig férjes felnőtt asszonyként „öltözött be”. Vajon mi indokolhat Shakespearenél egy ilyen horderejű összevonást?

Véleményünk szerint nem más, mint a családjegyesítés, vagyis az anya, az apa és a leány „szent hármasságának” női típusú egysége. Miután az egyes családtagok bejárták a maguk nem önhibájukból eredő, de a „bűnöktől” mégsem mentes életpályájuk egy kritikus szakaszát, teljes búcsút nyerni jöttek el Epheszoszba, a nők ősi szent-helyére, ahol Diána-Vesta templomában először érezhették együtt a családi tűzhely melegét. Epheszosz földje, a hely szelleme, Diána vize és a Veszták tüze úgy élteti a társadalom sejtjét,

a családot, mint ezeknek az őselemeknek az elege az első élő sejteket...

Talán az sem véletlen, hogy az ún. pogányságból kinőtt kereszténység legfontosabb búcsújáró helyei is nőhöz, nevezetesen Szűz Máriához köthetők, s ha nem tévedünk, Epheszoszba sem elsősorban Szent Pál vagy Szent János miatt zárandokolnak a népek, hanem Mária Templomában remélnék teljes búcsút. Hiszen a „Holdas-Madonna”, vagyis „leánynevéen” Diána, nemcsak a nők patrónusa, a szülés, gyermeknevelés istennője, de a népek védnöke is. A nép pedig nem más, mint az emberiség nagy családja, ahol mindenki mindenkinek, közelinek vagy távolinak rokona, még azon az áron is, ha az (ős)apák el-elkövettek is (főleg az emberiség megszületésének hajnalán) némi vérfertőzést. Talán maga Pericles is tisztában van vele, hogy feleségét is, gyermekét is Simonidesnek köszönheti a szó konkrét és átvitt értelmében is, de ezúttal nem feszegeti a rejtvényt, hanem vállalja az anyát és annak lányát (mint ahogy Szent József is vállalta az anyát és a fiút), hiszen Diána-Vesta templomának áldozati oltártüzénél egy új család megszületése a tét, és úgy tűnik, hogy Pericles azzal áldoz, hogy hallgat...

Ahogy Gower a bevezetőben előrebocsátotta, valóban régi idők, régi embereknek „jótetteit” követhettük végig, mégpedig csupa búcsújáró helyen, ahol a „rege” Periclesről szólt, aki velünk együtt jótét helyébe jót várt, még azon az áron is, ha (mint mi magunk) néha idézőjelek közé szorította a szavakat annak érzékeltetésére, hogy szó szerint vagy átvitt értelemben értendő-e az a bizonyos jó.

A darab jelentésrétegeit tulajdonképpen mi magunk fejthetjük fel azon a réven, hogy ezeket a bizonyos idézőjeleket a megérzéseink, ösztöneink, tudásunk, neveltetésünk, vallásunk, nemünk stb. alapján hol tartjuk indokoltnak kitenni, vagy éppen eltekinteni tőle...

A megtett (zarándok) út két szélső állomása a mélyen, alul meghúzódó „férfibűnökkel teli” Szodoma (Pentapolis) és a magasan, az Égei (égi?) tengeren, mint egy „lebegő sziget”, a „nőbűnök” városa Mitilíni, Lesboszon. Az alsó és felső végpont között a „vegyesbűnök városai”: Tyros, Antiochia, Tarsus, Ephesos, no meg a tenger és a hajók telítették a téridőt...

De nemcsak egy letről felfelé vezető úton járunk, ha Pericles lábnyomaiba lépve egy kicsit magunk is „elperiklesesedünk”, Shakespeare gondoskodik arról, hogy ennek a nagy utazásnak a nyomait a csillagos ég is megőrizze az örökkévalóságnak.

Tyros, Pericles (szülő?)városának jeles asszonyai, Európé és Didó, noha nem szerepeltek a darabban, szellemükkel mégis befolyást gyakoroltak a történésekre. Mint láttuk (ill. éppen, hogy nem láttuk) meglovagolták a Bikát, szíjat hasítottak a bőrből. A Bika jegye a Hold, vagyis

Pericles ún. erőben léti helye, és Vénusz egyik otthona. Nem véletlen, hogy mindkét hölgy magán viseli mind a Hold szűzies ártatlanságát, mind Vénusz markáns erotizmusát. A Nap szerepét ugyanitt Helicanusra bízta a mester (Héliosz a Nap istene a görög mitológiában), aki csak átmenetileg főembere a városnak, amíg Pericles távol van, de becsületére legyen mondva „igaz embernek tűnik”, nem él vissza helyzetével...

Antiochia az Ikrek városa, Daphnéval egészít ki egymást. A ligetváros fája-fái a Tejutat vetíti a képbe, amely itt, vagyis a Kettősnél metszi az ekliptikát, míg a Hesperida-kert a szemben levő Nyilas mezejét hivatott érzékeltetni az „Óceán-folyó”, vagyis a Tejút túlsó oldalán.

Antiochus merkúri hermája Hermész (Merkúr) phallatikus voltát emeli ki, amellyel lányában is „kárt tesz”. Antiochusra jól illenek a többi merkúri-hermészi vonások is: ékesszólás, józan ész, titkos tanok, az írás feltalálása stb.

Epheszosz, mint láttuk, az anyák ősi fészke, ahol a család „visz mindent”:

A Rák jegy tulajdonsága éppen az anyasághoz és a családhoz kapcsolódik, s talán azért alakul úgy a történet, hogy hősünk, Pericles, vagyis a Hold Epheszoszban, vagyis a Rákban érzi leginkább otthon magát, és éppen ezen a helyen „hozza össze” a saját kis családját. Ceri(mon) epheszoszi nemesúr, valamint szolgája Phile(mon) „mon”-jai is lehetnek a Holdra való utalások, sőt, a Philemon név egyenesen Holdat szerető jelentésű...

Az asztrálmítoszi hagyomány a Rák jegyét tekinti a Hold otthonléti helyének. Tarsus az Oroszlán jegy városa, s talán éppen ezért választott Shakespeare oroszlános hangzású neveket szereplőinek, akik ezen a helyen ténykednek, valljuk meg, nem túl fényesen. A csillagmitológiában az Oroszlán a Nap városa. (C)leon Tarsus kormányzója, Leon(in) Dionyzia szolgája. A nevekbe rejtett Leon oroszlán jelentésű, a latin Leo: oroszlánból fakadóan. A szemközti Vízöntő jegyet a viharos tenger teszi elevenné és egyben halottivá...

Leszobosz, ill. Mitilíni a Mérleg tér-idő egységnek felel meg, ahol sok Vénusz jár-kele, hiszen a bordélyban is és a „nőegyletben” is (thiaszosz) otthonosan mozognak Mylitta és Sapphó nőági leszármazottjai. A Mérleg Vénusz ún. otthonléti helye. Itt dőlt el, ill. került (M)mérlegre Pericles és Marina sorsa azon a bizonyos hajón, amely szintén Mérleg-szimbólum. A megmérést során a megmérték könnyűnek találtattak...

A pentapolisi halászok egyértelműen definiálják Szodoma Halaktól búzló karakterét. A város királya Simonides, Jupiter (Zeusz) főistenhez hasonlóan, fenntartja a jogot arra, hogy mindenkiket megkapjon, magáévá tegyen nemre és rokonsági fokra való tekintet nélkül. Ő képviseli azt a bizonyos ősapát, ha úgy tetszik az Atyát, aki mindenható és „jó”...

A Halak téridő mezejét Jupiter uralja, de ez Vénusz másik ún. erőben levő helye is. Nyilvánvaló, hogy Thaisa apjával ezt a vénuszi szerepet kénytelen eljátszani, de egyen másban Mária Magdolnára is emlékeztet...

A földi és az égi (Égei) helyszínek és a szereplők, akik egyszerre hús-vér emberek és archetípusok, ősképek, együtt egy nagy egységnek a részei, miközben maguk is önálló egészeket alkotnak, mint József Attila, aki szintén „külön világot alkot”. Jó, és nem is olyan régi...

A régi (jó?) és az új, a középkor és a reneszánsz között, mint már tudjuk (lásd: Shakespeare-látlatok I. kötet), Shakespeare egységet teremtett, mivel mindkét korban, időben, világban stb. otthonos volt, ide is – oda is tartozott, igazi átmeneti művészi küldetés jutott neki osztályrészül, aminek maradék nélkül tett eleget. A mester zseniális egyesítő ereje természetesen a „Pericles”-re is kivetül:

A „kettős-egységek”, vagyis Antiochus és leánya, Cleon és Philoten, Simonides és Thaisa, sőt még az erdélyi fickó és Hamupipőke is olyan öntörvényű viszonyrendszereket alkotnak, amelyek összefüggésbe hozhatók a nagybetűs Régivel, az archaikussal, a pogánysággal, a matriarchátussal, a nőivarúsággal stb., s mintha mindez egy differenciálatlan, „bűnös” egységes korszakát jelezné az emberiség történetének, amelyet Shakespeare elsősorban a nemi irányultság, a nemi identitás zavarai, a belterjességgel és az ezekből fakadó vérfertőző családi kapcsolatokkal érzékeltet.

Pericles és Marina egysége már differenciáltabb érettebb. Noha külön-külön mindketten magukban hordják a régi korok pogányságának ösztönkésztetéseit, már képesnek mutatkoznak arra, hogy úrrá legyenek elemi vágyaikon, legyőzzék magukban egymás iránti ősi, belterjes vonzódásukat. Ők az átmenet archetípusai, akik az ősképek és a hús-vér individuumok határán egyensúlyoznak, a pogányság és a kereszténység borotvaélén. Az új, a jövő, ami a darabban már részben markáns jelen is egyben, a kereszténységet sejteti. Női vonalon szintén Marina a megtestesítője ennek a minőségnek, akiben nem nehéz felismerni Szűz Mária előképét, mindazonáltal mintha ő képviselné Szent Pál apostol hittérítő buzgalmát és János evangélista látomásait is „szoknyában”. Lisymachos „pálfordulása”, bordélyból való kivonulása, „megtérése” Marina által felfogható a keresztény hitre való áttérésnek, és egyben a patriarchátus kezdetének...

Amennyiben az egész darabot egyetlen jelbe kellene sűríteni, talán Merkúr (Hermész) asztrológiai és asztronómiai piktogramja* lenne a legmegfelelőbb, mivel nagyon érzékletesen fejezi ki a korábban említett átmenetet:

A felső rész a Hold, holdsarló, de lehet csónak is, és szarv, bikaszarv. A középső kör a Nap, de lehet fej is, bikafej. A szarvat és a bikafejet egybeolvastva magát a Bikát, a Bika csillagképet láthatjuk.

Az alsó kereszt a körrel egybeolvasva Vénusz (Aphrodite), ebben az esetben a kör: tükör, a kereszt: tükörtartó (Vénusz tükre). A kör lehet vulva is, Vénusz vulvája, a kereszt hímvessző, egybeolvasva: közösülés. A kereszt önmagában a kereszténység, Krisztus. Innen vissza, fel a körhöz, az a keresztrel: a nő, Szűz Mária, aki (most éppen fejfelé) a Holdsarlón ül mint Nagyboldogasszony...

Merkúr asztrológiai-asztronómiai jelét némi fantáziával akár botnak is nézhetnénk, ún. Hermész-botnak, vagy ún. hírnökbotnak, amely a kereskedelem ősi asztrológiai szimbóluma, a Caduceus...

Antiochiust, akiben Hermész „botját”, hermáját, phallosát is fellelni véltük, felfoghatjuk egy olyan kereskedőnek, aki ragaszkodik árujához, arájához, eladó lányához, Periclest pedig ebben a kontextusban olyan vevőnek kell elképzelnünk, aki nem vevő a nem eladó árara, és (Hermész-)bottal üthetjük nyomát, de aki nem hiszi, járjon utána...

* Merkúr jele: ♀

Hagymás István *Shakespeare-látlatok I.* – János király; *Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon* című tanulmánykötete 2016-ban jelent meg a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület gondozásában. A készülő, *Shakespeare-látlatok II.* című kötet egyik fejezete a Pericles-tanulmány, amelyet 3 részben közöltünk.

Wernke Bernát

Lappangó neszek

Bognár Géza művész úrnak

...mint fakadó csorbulatlanságok szántódnak erre, az öblösült hangok – körbedöngölő orgonákként, az arcokra hajlón... mikor múlnak a fénytelen ségek, teljesbe cserélve, az eddigi ízeket – pattanó vonásokat dobva, az áhítózókra és mint lappangó neszek, a lilimosodott fülekbe már dagadón dörögnek, derék zengetegeket lehelve... hisz itt van ő, a mester, ingó fodrokban, a síkból kidomborulva – áradatát majd felénk hajtva, ifjúkat, őzeseket úzó kalandba, ...minket rángatva és mint fékezhetetlen dalok, ömlenek a mondatok – libegő öltözetbe hozón... és sebesednek az emelkedések, már futva szarvasuló seregletbe, miközben oltalmaznak mindannyiunkat – csapkodatlan göröngyöletben, már meg-megnyugtatta... tisztelő szigeteket dobva, a ránk kacsintgató húrokra és a lég égetegének harangja, feszül, már sebezhetetlen bizalomban...

Nagy János: Kitelepítés (bronz, 6/4-es méret, Komárom, Monostori erőd)

Hagymás István

Stresszről a pszichiáter szemével

(Az Egmont-nyitánytól Dr. Bánatig)

1809-ben Beethovent felkérték, hogy írjon kísérőzenét Goethe Egmont című darabjához. Lamoral von Egmond XVI. századi németalföldi gróf volt, aki szembeszállt a népet elnyomó II. Fülöp spanyol királlyal, amiért aztán lefejezték...

1956. október 23-án a magyar Parlamentből az Egmont-nyitány fájdalmas dallamai szivárogtak az éterbe, az igazságért való harc haláltmegtető szabadságérzésének a hangjai, amelyek a hős bukásáról, de a szabadságélmény továbbéléséről is zengtek...

Kinek is?

Annak a 28 000 fős államvédelmi alakulatnak és a 40 000 besúgónak, akik a diktatúrát fenntartották...

Továbbá a Magyarországot megszálló szovjet csapatoknak...

Annak a 2700 forradalmárnak, akik a harcok folyamán elesetek...

Annak a 720 elesett szovjet katonának, akik azt hitték, hogy a Szuezi-csatornát jöttek felszabadítani, mégis Magyarországon érte őket a halál...

Annak a 400 embernek, akik a sztálinista terror elleni forradalmat és a szovjet megszállás elleni szabadságharcot vívták, és a bukás utáni megtorlásban halálra ítéltettek...

Annak a 22 000 bebörtönözöttnek és 28 000 internálnak, valamint annak a több mint 200 000 magyarnak, akik emigrációba kényszerültek...

Annak a több mint 700 embernek, akiket csak az 1970-es években engedtek ki a börtönökből...

Annak a... és ezek vannak a legtöbben, majd 10 000 000 utódnak, nekünk...

A Time Magazin év embere címet 1956-ban a „magyar szabadságharcos” kapta, egy évre rá Nyikita Szergejevics Hruscsov lett az „évember”, az idő (= Time) totális-totalitárius ura, a jelenleg, vagyis a cinizmus pedig a magyarság XX. századi heveny stresszreakciója, amely idültté, vagyis poszttraumás zavarra szervült lelkeinkben...

Mégis, ahogy a 48-ból, úgy az 56-ból sem engedhetünk, ha ötről hatra akarunk jutni, és nem csak ötölni-hatolni...

Ötvenhatban jelent meg a nekünk, magyaroknak magyar, másoknak osztrák, szlovák, kanadai Selye János orvos, vegyész, tudós könyve, *Életünk és a stressz* címmel. Mintha az Egmont-nyitány szomorú dallama és a forradalom segyékiáltásai nyomást, feszültséget váltottak volna ki a „magyar stresszemberben”, akiből így lett 56-os tudósforradalmár, és akinek 2017-ben ünnepeltük a 110. születésnapját...

A stressz (angol eredetű) szó megpróbáltatás, nehézség, igénybevétel, feszülés jelentésű.

Ezen a ponton érdemes egy picit megállni, szétnézni, szempontot váltani és kísérletet tenni arra, hogy a pszichiáter szemével lássunk, és ne csak nézzünk.

A családi legenda szerint Carl Gustav Jung svájci orvos-pszichiáter nagyapja Goethe törvénytelen gyermeke volt. Jung vezette be a nevére elnevezett analitikus pszichológiába az ún. szinkronicitás fogalmát, hasonlóképpen, mint ahogy Selye János is tudományos töltettel gazdagította fel a stressz kifejezést. Jungi értelemben vett szinkronjelenségről akkor beszélhetünk, ha valamilyen külső esemény és egy belső, ún. archetípusi esemény (véletlen módon?) egybeesik, egy időben jelenik meg. Ezek az események vonatkozhatnak bármire: életre, halálra, születésre vagy éppen nyitányra. Selye '56-os forradalmi stresszelmélete és a magyar '56-os forradalom Beethoven, Egmond, Goethe és Jung közvetítésével kimeríti ezt a bizonyos szinkronicitás fogalmát, sőt, József Attilával szólva, ún. törvényes véletlenről beszélhetünk...

Érdeemesnek tűnik magát Selye Jánost is megszólaltatnunk és megkérdeznünk arról, hogy pl. miként vélekedik a stressz és a gyulladás kapcsolatáról. Mint majd az idézetekből látni fogjuk, valójában a forradalomról lesz szó, az orvos-vegyész, vagyis a tudós szemével:

„...a gyulladás minden kétséget kizáróan a sérülés reakciója. Ha a bántalom tényleg komoly, s főként ha életünket fenyegeti azzal, hogy az előidéző ágens behatolhat a vérbe és szétterjedhet a szervezetben, akkor a reakció kétségtelenül hasznos az egészség megőrzése szempontjából. Azzal, hogy körülkeríti az elfoglalt területet, tulajdonképpen demarkációs vonalat húz a beteg és az egészséges szövetek közé. A megbetegedett részt olykor fel kell adni: a gyulladás pusztításra kész sejtjei és nedvei betörnek a vesztőzár kerítései mögé, de a támadó megölésekor többnyire az elfoglalt szöveteket is megölik. A genny, mely a kelésből eltávozik, nemcsak mikrobák, hanem szövetsejtek hulláit is hordozza. Hátrányai közé sorolhatjuk még a duzzanatot, fájdalmat, az élettevékenység megzavarását, amit a burjánzó kötőszövet szükségszerűen előidéz. (...)

Most, hogy górcső alatt szemügyre vettük az önvédelem egyik lényeges biológiai reakcióját, gondolkozzunk el egy pillanatra a látottakon. Ha párhuzamot vonunk a gyulladás tüneténe és egy ember – vagy akár egy egész nemzet – önvédelmi tevékenysége között, szembeötlő hasonlóságokra bukkanunk. A párhuzam egyúttal a mechanizmus lényegét is felfedi, sőt az önvédelem filozófiai elvének tisztázásával olyan problémákat is megvilágít, amelyek kívül esnek az orvostudomány határain. (...)

Ugyanez vonatkoztatható egy egész nemzetre is. Ha felülvöltenek a szirénák, jelezvén az ellen-

ség közeledését, a fenyegetett ország nyomban abbahagyja a békés életet, és harcra sorakozik: minden fegyverforgató kéz puskát ragad, mindenfelé barikádok emelkednek. Vagy nem történik semmi. Hogy a kettő közül mi a jobb, azt az agresszortól kell függővé tenni. Ha ugyanis az ellenség jól felfegyverzett és veszélyes, harcba kell szállni vele mindenáron.” (Selye János: Életünk és a stressz. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. (7. kiadás) 118–119. old.)

A magyar forradalom (gyulladás?) '56-ban elbukott ugyan, de leleplezte a totalitárius diktatúrákat, és végső soron a Szovjetunió és az ún. keleti blokk válságát, majd bukását váltotta ki...

Hasonlóképpen a „stresszdivat” is az ötvenes években érte el a tetőpontját, majd azon túljutott, és két új vetélytársa jelent meg: a molekuláris biológia és a biokibernetika. Selye elmélete, zsenialitása, általánosításai és filozófiai következményei okán mégis mélyen, szinte kitörölhetetlenül beleívódott a XX. század tudományaiba...

Selye a stresszt igen költőien az élet sójának nevezte, amely szerinte pl. minden hangulat-ingadozásnál is jelentkezik, miközben az egyik embert megbetegíti, míg a másiknak vérpezsdítő élményt nyújt...

A stresszelmélet szerint az ún. generális adaptációs szindróma gondoskodik arról, hogy a különféle belső szervek, de mindenekelőtt a belső elválasztású mirigyek és az idegrendszer kiegyenlítsék a belső és a külső változások által okozott kilengéseket.

A központi idegrendszer érzékeli a stresszor jelenlétét, és a stressz hatására ingerületbe kerül az agy hipotalamusznak nevezett része, amely viszont az agyalapi mirigyet (hipofízis) aktiválja azzal, hogy hormontermelésre készíti. Ez a hormon az ACTH (adrenokortikotropin), amely kihat a mellékvesékre, amelyekben egy kortizon nevű hormon termelését indítja el.

Ezt a most nagyon durván leegyszerűsítve vázolt folyamatot nevezte el Selye János generális (vagy általános) adaptációs szindrómának, amelynél megduzzad a mellékvese, ezzel szemben a csecsemőmirigy (Thymus) és a nyirokszervek sorvadást szenvednek el. Ez a felismerés volt a bizonyíték arra, hogy a szervezet integritásának fenntartásában egységes rendszer működik: a központi idegrendszer és a belső elválasztású mirigyek rendszerének egysége.

A ma hipotalamo-hipofizeo-adrenális rendszernek nevezett integrációnak Selye János volt az első felismerője, mint ahogy ő indította el azokat a kutatásokat is, amelyek az ún. rilizing hormonok, szomatosztatinok, (belső) opiátok, felismeréséig vezettek.

A stressz Selye szerint lehet pl. fizikai (fájdalom, hőmérsékletingadozás, táplálékmegvonás, túltáplálás stb.), de lehet pszichés is (egzisztenciális szorongás, reális vagy irreális félelmek stb.), de bármi legyen is a stresszor, ugyanazt az általános adaptá-

ciós szindrómát váltja ki a szervezetben a már említett rendszeren keresztül.

A krónikus stressz hatására számos, ún. pszichoszomatikus betegség alakulhat ki, pl. gyomorfekély, asztma, magas vérnyomás, krónikus fejfájás, pajzsmirigy-túlműködés, álmatlanság, iritábilis vastagbél-szindróma, szívinfarktus, bőrbetegségek, impotencia, alkoholizmus, kábítószer-függőség, pszichoneurózisok, poszttraumás stresszrendellenességek, pánikbetegség, depresszió, de akár (más kóroki tényezőkkel) rosszindulatú daganatok is. Azáltal, hogy a stressz gátolja az immunrendszer működését, a krónikus stressz lehetőséget teremt a bakteriális és vírusfertőzésekre és ezek szövődményeire.

A stressz kórokozó szerepe az első helyek egyikén foglal helyet! Ez a közvetlen vagy közvetett kóroki tényező indokolhatja, hogy a kifejezés (eredeti jelentésében) bekerült a betegségek nemzetközi osztályozásának kézikönyvébe, még hozzá arra a helyre, ahol a lelki zavarok, illetve a viselkedészavarok kerülnek felsorolásra.

Az F43.0 kódszám (az Amerikai Pszichiátriai Szövetség Diagnosztikai és Statisztikai Kézikönyvében – DSM – a 08.3 számkód) részletezi az ún. akut stressz-zavar ismérveit:

A.) A személyt megrázó eseményre az alábbi két pontban leírtak érvényesek:

1. Olyan eseményt élt át, vagy olyannak volt tanúja, vagy olyannal szembesült, amelyben valóságos vagy fenyegető haláleset, súlyos sérülés, vagy saját vagy mások testi épségének veszélyeztetése valósult meg.

2. A személy erre intuitív félelemmel, tehetetlenséggel vagy rémülettel reagál.

B.) Akár a szenvedést okozó élmény alatt, akár utána a személyre az alábbi diszociatív tünetekből legalább három vagy több jellemző:

1. Szubjektív bénultság érzése, elszakadás élménye vagy emocionális válaszkészség hiánya.

2. A valóságos környezetben való tudatos tájékozódás képességének a lecsökkenése (olyan a személy, mint aki alva jár).

3. Derealizáció (a valóság elvesztésének az érzése).

4. Depresszionalizáció (a saját személyre vonatkozó tudatzavar, a beteg úgy érzi, mintha saját életének a kívülálló megfigyelője volna).

5. Diszociatív amnézia (a trauma fontos jellemzőire való visszaemlékezés képtelensége).

C.) A traumát a személy ismételten újraéli az alábbiak közül legalább egyféle módon:

Visszatérő képzetek, gondolatok, álmok, illúziók, flashback-szerű epizódok, a trauma újraélésének élménye, szenvedés a traumás eseményekre emlékeztető helyzetekben.

D.) A traumára emlékeztető ingerek, pl. gondolatok, érzések, beszélgetések, helyek, emberek stb. észrevehető kerülése.

E.) Szorongás és fokozott készenlét észrevehető tünetei, alvászavar, ingerlékenység, koncentrációs nehézségek, motoros nyugtalanság stb.

F.) A zavar klinikailag jelentős szenvedést vagy szociális, munkahelyi vagy más fontos funkciók romlását okozza vagy akadályozza az egyént az esemény feldolgozásakor, pl. további erőforrások mobilizálása stb.

G.) A zavar minimum 2 napig, maximum 4 hétig tart, és a traumát követő 4 héten belül jelentkezik.

H.) A zavar nem tulajdonítható pszichoaktív szer vagy általános egészségügyi állapot közvetlen élettani hatásának, nem magyarázható pl. rövid pszichotikus zavar jelenségével stb.

A stressz kifejezés szerepel az ún. poszttraumás stressz zavar F43.1, illetve 309.81 kódok alatt is, ezúttal azonban eltekintünk attól, hogy a tünetek hosszú listáját felsoroljuk.

Fontos megjegyeznünk, hogy – mint azt az előzőekben is láttuk – a jelenleg érvényben lévő szabályok értelmében a mentális zavarok besorolásánál, ellentétben az ún. szomatikus betegségeknél, nem kóroki, biológiai alapú, neuropatológiai kritériumok, hanem a szimptomák egyszerű leírása a mértékadó a diagnózis meghatározásában. Mindez főleg annak a következménye, hogy a pszichiátria biológiai alapjai: a neurokémia, neuropszichológia, molekuláris biológia, biokibernetika stb. egyre dinamikusabban fejlődnek ugyan, de a mentális zavarok etiológiájának gyökerei az idegtudósok és lélekbúvárok számára továbbra is rejtettek maradnak, olyannyira, hogy még a legegyszerűbb emberi cselekvéseket is nehezen tudjuk összekapcsolni az agy működésével és szerkezetével.

Ez a tény természetesen stresszeli a szakembereket, de mielőtt eluralkodna rajtunk az általános adaptációs szindróma, tisztában kell lennünk azzal, hogy az emberi agy igen különleges jelenség, már csak azért is, mert pl. posztntális állapotában az állatvilágban sehol sem tapasztalt mértékben fejlődik, szerkezetére és működésére az ún. környezet, amely nagyrészt maga is emberi teremtés része, rendkívüli módon befolyást gyakorol.

A társadalmi stimulációk, a kulturális, de különösen a családi környezet (ha ugyan van ilyen) közvetlenül kihatnak az agy morfológiájára, létrehozván (vagy éppen nem hozva létre) azokat a többszörösen összetett diffúz idegkapcsolódásokat, amelyek aztán (jó esetben) érzelmeink és tudásunk fizikai alapjait alkotják bennünk. Embervoltunk egyszerűen igényli a környezet hatásait, a külső és az önmagunkból fakadó jó és rossz stresszeket ahhoz, hogy akár még öregkorunkban is normálisan (vagy abnormálisan) fejlődhessünk, és a magunkkal hozott genetikai örökségünket kiteljesítsük, vagy éppen elherdáljuk...

A nem genetikai úton terjedő (minden) tudást népünk tudó-asszonyai és a pogány kor sámánjai hordozták, akikkel már csak azért sem versenyezhetünk, mai orvosok, mert a kereszténység előtti „kollégáink” nemcsak gyógyítók, hanem emellett, mai szóhasználattal, papok, vagyis az

áldozati szertartások bemutatói, egyszersmind táncosok, éneklők, zenészek, költők, jószók, szülésszek, vezetők stb. is voltak. Maga a sámánválas (beavatás) is jó, de elsősorban rossz stresszek sorozatából tevődött össze, melyek során a sámánjelölt tetet-lelket egyaránt megterhelő, ún. sámánbetegségeken esett át, vagy éppen belehalt azokba. Eppen ezért a sámánt különleges tisztelet övezte, kitüntetett helyet foglalt el a közösségben. Összetett szerepköréből adódóan ténykedése volt hivatott fenntartani az egyén és a csoport testi-lelki nagybetűs Egészségét...

Mi, mai „Dr. Bánat”-ok híján voltunk ugyan gyógyító elődeink sámánbetegségeinek, de talán valamennyien emlékszünk arra, hogy medikus korunkban az éppen aktuálisan tanult kórságok valamennyi tünetét a generális adaptációs szindróma stressze alatt kíséreltük meg az agyunkba vésni, és eközben a világ összes baját felfedezni véltük magunkon-magunkban, nem is beszélve a szigorlatok pszichoszomatikus-szomatopszichés stresszéről...

Nyitánnyal kezdtük kis történetünket a stresszről, úgy illik, hogy zenével, ha úgy tetszik, zeneterápiával tegyünk újabb három pontot mondandónk végére... Adjuk át a szót és a hangot Presser Gábornak, és hangoljuk rá szíveinket, lelkeinket „Dr. Bánat”-ra:

Presser Gábor: **Dr. Bánat**

Hétharminc-hatvan-nulla-tíz
– itt doktor Bánat, jókor hívsz.
Nem szólok közbe, itt senki se hall,
van három perced, mondd, mi baj.
Sose szégyelld, ami fáj,
mindenki járt így már.
Én átveszem a fájdalmakat,
láss neki – itt doktor Bánat.

Százharminc minden megkezdett perc,
nem is drága, ha odafigyelsz.
Ez is munka, sőt nagyon kemény,
ez nem panasz, ez szigorú tény.
Sose szégyelld, kezd el már,
nekem már ugyanúgy fáj.
Ha éreznéd a súlyt a vállamon,
napi ötven bánat az átlagom.

Reggeltől estig, ez nagyon nehéz,
nincs senkim, nincs egy segítő kéz.
Este ne, este fáradt vagyok,
csak ücsörgök, semmit nem akarok.
Sose szégyelld, hogy nekem fáj,
folytasd, ha megakadtál.
Százharminc minden megkezdett perc,
itt doktor Bánat – most már jól ismersz.

Elhangzott a Magyar Egészségügyi Társaság (MET) és a MET Muravidéki Tagozata által rendezett konferencián Dobronakon (Szlovénia) 2017. április 22-én.

A második tavaszi nap

Az én első találkozásaim a reggelrel nem kelle-
mesek: csörög az ébresztőóra, kinyitom a sze-
mem, az ablak mögött sötétet látok.

Még nagyon korán van. Az ágy puha és meleg,
kellemes. Térdemet a falnak vetem, és kicsit még
szunyókálok. Átkarolom a vánkost, mint egy kis
mackót.

Negyedóra múlva csörög a másik óra. A szoba
szemközti sarkában. Már kelnem kell. Kint ez-
alatt egy kicsit világosabb lett. Felhúzom a lá-
bam az ágyban, átnyalábolom, még be akarom
fejezni az álmom. Még aludni szeretnék.

Csak akkor, amikor már lábra állok (hosszú
fehér hálóingem lehull a mezítelen sarkamig),
ahogy szabaddá teszem a hajam, teszek két-
három törzshajlítást, kemény guggolást, érzem
vérkeringésem élénkülését.

Minden reggel beállok az ablakba, kidugom a
tenyerem. Egyszer hópihe hull bele, másszor
esőcseppek folynak szét ujjaim között, máskor
még csak üres aranyos meleget érzek.

Aztán kimegyek a szobából. Senki sincs itt-
hon. Apa már elment, de szinte mindenütt ott a
keze nyoma: a konyhában ég a villany, az aszta-
lon kicsi szalmaalátét, azon fehér kistányér és
rajta piros pettyes csésze. Ez a kedvencem. A csé-
szében langyos tea, pont olyan, amilyet szeretek:
világos és savanyú, úszkálnak benne a gondosan
kifacsart citrombél darabkái. A törött fülű vilá-
goskék porcelán cukortartó (még a nagymama
idejéből) inkább csak dísznek van itt – cukrot
nem teszek a teába. Csak a befőtt üvegből ve-
szek egy kis kanál mézet, és süllyesztem a csé-
szébe. Lenyalom és iszom. Apu hagyott még az
asztalon vajás zsemlet és sajtot. Almát. Gyerek-
kori szokás, ami egyre kellemesebbé teszi a re-
geleket: valaki gondoskodik rólam, valaki szeret
engem. Apu a fürdőszobában is égve hagyta a
villanyt. A polcon halkán szól a rádió. Hat óra
tizenöt perc van...

Mosom a fogam, beáztatom apám ingét, leol-
tom a villanyt, becsukom az ablakokat, ellenőr-
zöm, ki van-e kapcsolva a gáz, rádió, víz. Annak
a feladata, aki utoljára távozik. A táskába dobom
a tízórait, amit apám gondosan becsomagolt, és
szaladok a munkába.

Ma valahogy minden másképpen van. Kez-
detben nem: első óracsörgés, térdek a falhoz,
szundítás, másik ébresztő, lábak a szőnyegen,
lehull az ing, törzshajlítás, ablakhoz menés, nap-
fény a tenyéren, de abban a pillanatban megtor-
panok, nem várok, amíg a tavasz érzete behatol
testembe, rosszat sejtve (lehet, hogy csak valami
nesz volt, vagy csak ösztön) az előszobán át a
konyhába rohanok. Cukortartó, méz, tea, tízórai,
minden ott van, a rádió szól, a bemondó meg-

szakítja a zenét: hat óra tizenöt perc van, az apu
meg ott ül a konyhaasztalnál, sápadt és szótlan,
kezével az asztal szélét markolja, mintha fel
akarna állni, szólni. Mielőtt kérdezném, mielőtt
csodálkozó pillantást vetnék rá néma kérdéssel,
mielőtt bármit is tehetnék, kibuggyan belőle:

– Úgy sejttem, beteg vagyok – és mutatójújjá-
val kopogtatja az abroszt, az asztal szélét keresi
ujjaival.

– Mi van veled? – kérdem ijedten, és próbá-
lok visszaemlékezni, történt-e ilyesmi már ez-
előtt. Egyetlen reggelen sem láttam apámat ilyen
tétova sápadt mosollyal, sem ilyen lemondó fáj-
dalommal a szemében. Ez a legrosszabb, ettől
félek leginkább. Apu mindig egészséges és erős,
mindig első, a legtökéletesebb, a leghibátlanabb,
a rettenthetetlen. Ugyanaz az apu itt ül, a szeme
alatt karikák, a háta rogyant, és szavaiban,
hangjában aggodalom. Első alkalommal teszem
föl neki a kérdést, amit tőle annyiszor hallottam
jómagam:

– Mid fáj?

– Nem is tudom, rosszul érzem magam.
Gyengeség... kóvályog a fejem.

– Elmész orvoshoz?

– Nem, nem, Lanka – mondja. – Nem olyan
súlyos ez. Pihenek, ledőlök. Biztosan elmúlik.
Veszek ki szabadságot. Van még néhány napom.
Kérlek, telefonálj hozzánk az intézetbe, hogy el
kellett mennem, majd mindent elmagyarázok.
Igazolj. Azt ne mondd, hogy beteg vagyok, jó?

A pánik egyre nő bennem: az apám nem ma-
ga telefonál a munkahelyére?!

Ez a világ vége! Meg hazudni kényszerít?
Annyira röstelli a gyengeségét? Kutatom az ar-
cát, de a sötét karikákon kívül semmi különös.
Csupán egy kis izzadtság nedvesíti száraz homlo-
kát. És – nincs megborotválkozva.

– Feküdj le, készítek teát. Vegyél be fájdalom-
csillapítót, megkeresem a lázmérőt...

– Előbb azonban telefonálj, kérlek... – erőskö-
dik apám. Egyúttal mindjárt telefonálok hozzánk a
nyomdába is, hogy kicsit később megyek be.

Megigazítottam apám vánkosát, ahogy annyiszor
megcsinálta ő nekem. Kitártam az ablakot, és
tisztá pizsamát készítettem elő neki. Az ágya fö-
lött volt egy polca az eddig el nem olvasott köny-
vekkel – nem fog unatkozni. Amíg én a teát főz-
tem és a lázmérőt kerestem, elaludt. Ott álltam
az ágyánál, és kimondottan csodálkoztam. Rit-
kán láttam apám arcát így a vánkoson, magá-
nyos együttélés volt a miénk. Mindegyikünk a
maga szobájában. Ahogy felnőttem, ágyban nem
láttuk egymást. Apám a vánkoson különös volt,
furcsa, védtelen és sápadt. A szája gyerekesen
nyitva volt, és ajka, amit én vagy szigorúan zárt-
nak vagy játékosan mosolygósnak láttam, ebben
az ellenőrizetlen pillanatban elernyedtt és isme-
retlen volt. Tán így látták őt a nők, akiket szere-
tett. Meglepett ez a gondolat, fájdalmat okozott,

s féltékenyen simítottam meg apám homlokát. Felriadt, és kis idő múlva magához tért:

– Mi az, Lanka?

– Mennem kell – mondtam tárgyilagosan, bár nagyon furcsa hangulatom volt. – Itt van minden. Maradt még a tegnapi vacsorából. A tűzhelyen van. Ma majd csinállok rántott húst rizzsel. Meg befőttem a betegnek – próbáltam tréfálni! – Akarsz valami olvasnivalót?

– Valami vidámat?

– Nézd inkább a tévét. Ötcor jövök. Ha valami lenne, hívj! Szia!

– Még valamit, kérlek, add ide az asztalról a kék irattartót.

– Mit hozzak még?

– Semmit. Vagyis igen, újságot.

– Hozom most a levélszekrényből, jó?

– Elég, ha majd jössz haza. Akkor szia...

Becsaptam az ajtót, s mögötte hagytam apám betegségét. Ha az iratokat kérte, nem lesz olyan nagy a baj...

Az előző nap volt a tavasz első napja.

A második napon is az volt az érzésem, hogy fölöttem morajlik a tenger, de csak a friss tavaszi égbolt volt, telve suttogással, pengéssel, énekekkel, döngéssel. A tolakodó tavasz belopakodott a dekoltázsom mögé, tele volt vele a szám, az orrom, simogatta a vállam, cirógatta az arcom, kavarta a hajam, mozgatta a lábam, csapdosta a hátam, mintha bújócskát akart volna játszani velem.

Hamar elfeledtem a szokatlan reggelt. A parkban már kinyílt az aranyeső, s a szökőkút melletti kis fán piros színű rügyek nyiladoztak. A fű titokteljes élményként hatott, mintha minden egyes fűszál alatt számóca rejtőzött volna. S az emberek siettek, de azért mindenki, mint én is, nézelődött maga körül, a nap tűzött, a szökőkút vize magasra lövellt, s a zeneiskola kitárt ablakai át hallatszottak a zongoragyakorlatok hangjai, s elnyomták az autók zaját...

A nyomdánk ablakai is tárva-nyitva voltak.

A terv szerint valami vékony jegyzetfüzeteket kellett lefényképeznem. Semmiség. Előkészítettem hozzá az anyagot, beállítottam a gépet. Sötétet csináltam, csupán a kis helyiségben, ahol a laboratóriumom volt, villogott a kék fény. Kis idő múlva valaki kopogott az ajtón:

– Telefonod van – szólta Katka a könyvelésből.

– Nem az apám?

– Nem, idegen férfi. Nem ismerem a hangja szerint, be sem mutatkozott.

– Akkor hívjon kissé később!

Katka elment, de nekem nem volt nyugtom: ki lehetett az illető? Ez forgott az agyamban, valamit túl is exponáltam miatta.

Úgy két óra múlva szünetet tartottam. Be mentem a műhelybe a munkatársakhoz. Már vagy harmadszor tízóraiztak.

– Nem kérsz salátát? – vetette oda Valéria, s már éppen azon voltam, hogy fogok egy fél kiflit

és hozzá kevés finom pikáns halsalátát, mikor újra szaladt Katka a könyvelésből:

– Megint ő, aki az előbb hívott. Valami Strmina...

A saláta a torkomba szaladt, köhöggetett.

Štefan kolléga hátba vágott, hogy még a térdem is megroggyant.

Az irodában szinte vágni lehetett a füstöt, s mindenki fülelt.

– Szervusz, Miro...

– Lanka, gyere ma kirándulni. Olyan szép idő van!

Eszembe jutott apám. No... Az iratokat akar-ta, nem orvost.

– Eljössz?

– Megyek.

– Háromkor várlak a sarkon, jó?

– Jó.

Apámnak viszek majd Esti Újságot. Majd sietek. Háromtól ötig – hiszen az tengernyi idő!

A telefon kattant.

– Ki volt az? – kíváncsiskodott Katka.

– Senki – mondtam látszatra hanyagul, valójában azonban mintha csalogány lenne a szívem. Méz és pillangók. Szerelem. A közeli nyár tüzes nyelve. Becsukóztam a sötétkamrámba, amíg el nem készültem a munkámmal.

Lezuhanyoztam, megfésülködtem. A folyosó üvegajtájában megnéztem magam, mint valami tükörben. A bevásárlótáskámat bezártam a szekrénybe: bevásárlótáskával nem megyünk tavaszi sétára fiúval. A befont hajam hátradobtam a vállamon át, szófogadón függött a lapockáim között egész a derekamig, súlyosan, feszesen.

A narancsszínű autó, a kerekeken guruló nap a sarok mögött várt.

– Hová megyünk?

– Ahová akarod...

Bár már egy egész hónapja nem láttam, biztos voltam benne, hogy majd jön, váratlanul jelentkezik. Ilyen volt. Kifürkészhetetlen. Gyötört a magányával, eltűnéseivel, de annál jobban örültem, amikor újra és újra visszatért hozzám. Bár nem sokat beszélt, az volt az érzésem, hogy mindent tudok róla. Azt is, ami időközben történt, azt is, ami következik. Sosem kételkedtem benne, mindent megbocsátottam. Jó, ha van olyan ember, akire mindig és mindig várhatunk. Miat-ta akartam minden nap csinos lenni. Akkor is, ha nem jött. A hosszú várakozás sem hiábavaló.

– Lanka, hogy is hívnak téged tulajdonképpen?

– Nem emlékszel? Balladai...

– Azt hiszem, elfeledtem...

Mindig így kezdte, ha hosszabb ideig nem találkoztunk, mintha az mentség lenne.

– Julianna vagyok, a névnapom meg február tizenhatodikán van.

– Hogyhogy eddig még sosem ünnepeltük meg együtt?

– Nem tudom, hol voltál és mit csináltál.

– Sok munkám volt. Szakorvosi vizsgát csináltam. Mától kezdve naponta veled lehetek. Egész nyáron. Fürödni járunk, moziba meg fagyizni megyünk, várni fogok rád. Sétálni megyünk, kirándulni, ahová csak akarod. Még bevásárolni is.

– Ó, hát ekkora áldozatot nem kívánok tőled.

– Bejárom veled akár az egész áruházat! Utazgatunk a mozgólépcsőkön...

Tekintetünk és kezünk találkozott csaknem kilométerenként. Nagy, meleg tenyere volt. A keze alapján ismered meg a férfit. Mirko jó volt. A Detrekő vára alatti réten szálltunk ki. Az út folytatódott az erdőn át, és a csupasz, gömbölyded dombon lévő vár omladékainál ért véget. A fenyők zöldelltek, a lomblevelűk csupasz ágai néha az arcunkba csapódtak. Letértünk az útról. Lábunk alatt sustorgott a tavalyi avar.

Az erdő ritkult, mögöttünk kitaróan kapaszkodtak belénk a nap hosszú sugarai, mintha magukhoz akarnának emelni a magasba. A biztonság okáért kicsit leültünk.

A tiszta szerelmet szeretem, fehéret, mint a tej. Olyat, ami után nem fáj a fej. Ami után másnap az ember nem kutatja az emlékezetében, mit nem kellett volna tenni vagy mondani. Azt a szerelmet szeretem, amitől nem szárad ki a torkom, ami után édes az álom, és az ember reggel értelmetlen gondolatokkal ébred...

Egészen fönt a dombon leültünk a romok között, és lógáztuk a lábunkat a rücskös romos várfalokról. Alattunk kanyargott az út, amelyen jöttünk. Meg a határ. Fehér házikók. Szántóföldek. Miro belém karolt, én meg széles vállára hajtottam a fejem.

Sokáig ültünk így ott. Kivártuk, míg kigyúlnak a csillagok, s alig találtunk vissza az autóhoz.

A Devín szálloda előtt Miro lefékezett:

– Gyere, megvacsorázunk. Megünnepeljük a szakvizsgámat!

Apa. Már biztosan alszik. Telefonáljak neki? De mit mondok? Hogyan magyarázom meg mindezt neki? Ma van a tavasz második napja! Ilyen nap kevés van az életben. Lemondani róla? Lemondani ilyen értékes, rendkívül harmonikus napról?

A vacsora után kávéit ittunk picurka csészékből és konyakot nagy poharakból, és vágyakozva néztük egymást, mintha nem együtt éltük volna át az egész délutánt és az estét.

– Lanka, tulajdonképpen még soha nem szerettem senkit...

– Én sem. Csak téged.

– Senkit a világon?

– Senkit!

Hirtelen összerezzenem.

– Talán fázol?

– Mennem kell! – ugortam fel az asztaltól. – Apu!...

Szaladtam fel a lépcsőkön.

A lift elromlott valahol két emelet között. Végre a mi ajtónk! Nyugalom. Kotrok a táskában, a kulcs sehol. Biztosan a szatyorban maradt, amit a szekrényben hagytam. Egyszeriben szörnyen sajnáltam mindent. Csöngettem. Meglepően gyorsan hallatszottak a léptek. Mindent elmondok neki. Apu megérte.

Előbb azt hittem, hogy eltévesztettem az ajtót. A szomszédasszony nyitotta ki virágmintás pongyolában és csavarókkal a hajában. Az előszoba azonban a miénk volt! A szomszédasszony mellett az apám szobájába rohantam. Nem volt ott, a tálca, amelyen a reggelit készítettem oda neki, az ágyneműtartón volt. A vánkoston apám fejének a nyoma.

A szomszédasszony ekkor már mögöttem állt.

– Hol az apám? – néztem a szemébe.

– Kórházban!

A széken nedves törülköző, az apa szemüvege a polcon volt a könyvek mellett. Az iratok szétrakva az íróasztalon. Negyed egyet mutatott az óra. Reggeltől a szoba megtelt a betegség szagával. A nyelvem megduzzadt a számban. Az ablakra pillantottam – tárva-nyitva állt: a szobába akadálytalanul áradt be a tavaszi éjszaka.

– Tíz óra tájban rosszabbul lett – kezdte mondani a szomszédasszony, vagdosva a szavakat, mint a hagymát. – Még volt ereje becsöngetni hozzánk, kóválygott a feje, alig bírt járni. Azt mondta, maga moziba ment. Tettem rá borogatást, és hívtam az ügyeletet. Egy órát vártunk a mentőre! A doktor azt mondta, hogy alighanem infarktus.

– Melyik kórházba vitték?

– Alighanem a Partizán utcaiba.

– Nem mondott semmit?

– Csak annyit üzent, hogy gondoskodjon magáról, és reggeli nélkül ne menjen el hazulról.

– Köszönöm önnek...

– Jó éjszakát – csapódott az ajtó, és én ott maradtam ámulva egyedül. Persze, apám nem volt mindig otthon. Utazott is, néha elkóborolt a barátaival, meg tudj' isten hol volt, de hát az más magány volt. Mindig tudtam, hogy megjön, hogy biztonságban van, hogy jól van.

Leültem az üres és csöndes konyhában, tenyerembe tettem az arcom. Miro már biztosan alszik. Ő is egyedül van. És mégis másként, mint én, hogy apám a kórházban. Míroval persze csak a boldogságot oszthatjuk meg, a fájdalmat magamnak kell viselnem.

Fogtam az ajtó mögötti fogasról a tartalék kulcsokat, szvettert vettem föl, és elindultam a kórházba. A házunk előtti négyzet alakú tér fölött mintha összegyűltek volna a fények. Annál sötétebbek voltak az utcák, amelyeken haladnom kellett. Máskor féltem volna. Vagyis, most is féltem, de ez más félelem volt. Inkább amolyan tehetetlen szorongás.

Először aggódtam apámért. Eddig mindig ő aggódott értem. „Vedd fel a szvettert, hűvös van”

– mondta, mint hajdan a mama. „Vigyázz az úton, csúszós!” „Ne járj egyedül haza, inkább valaki kísérjen el.” „Vegyél föl jobb cipőt, hiszen esik...”

Tulajdonképpen sosem beszéltünk valami nagy, jelentős dologról. A mi mindennapi életünk csupa apróságokból állt, most látom csak, milyen fontosak voltak mind.

A szunyókáló portás nem engedett még csak a hidegzöld folyosóra sem.

– De hát nekem itt az apám!

– És aztán? Éjnek évadján nincs látogatás! A betegekről meg csak reggel adnak tájékoztatást!

Lassan hazaballagtam. A cipómön még rajta volt az erdei talaj maradéka. Mikor is volt az a kirándulás? Nagyon is régen. Miféle tavasz? Hideg, sötét tél...

Reggel elaludtam mindkét ébresztőt, a telefonra ébredtem. Mirko!

– Lanka, miért nem mondtad, hogy nálunk fekszik az apád?

Hallgattam. A furcsa véletlen műve, hogy gondolhattam volna, hogy apám éppen Miro osztályára, gondozásába kerül?

– No, ezért még megszidlak, de ne félj, apád már jól van, nem infarktus volt, csupán átmeneti érprobléma, gyere, várlak!

Az ablakhoz léptem, kidugtam a tenyerem. Rásütött a nap. Ismét szép reggel kezdődött.

(Vércse Miklós fordítása)

Megjegyzés: Miro és Mirko (vagyis Miroslov) ugyanaz a személy.

Nagy János: Csokonai Vitéz Mihály (bronzplakett)

Kozma László

Teremtés

Teremt forrást, fenyőzöldet
Harmadnapon Székelyföldet.
Csillagokat, szelíd nyájat
Ahogy ég kékjében járnak.

Furulyaszó hullámozása
Halk szellőnek suhogása.
Szarvas hajlik hűvösére
Inni járjon bűvös érre.

Kigyúlnak a hajnalfények
Falujába teremt székelyt.
Kapujára napot, holdat

Életére áldást szórnak.
S melyen madárfütyök szólnak
Teremt rétet, kaszálókat.

Erdély

Mert a világon kell legyen
Egy föld, mely Istennek terem.
Harangvirágot és gyopárt
Csak illatot, nem hasznot ad.

Napfény és eső művelik,
Fölötte égbolt kelyhe nyit.
Pompázva szórja színeit,
Királyi kertben nyitna mind.

Ember nem látta dús vadon,
És fenyő nő szikláidon,
Mely gyökerével megmarad,

Mégis él kövön és romon,
S a fényfoltos tisztásokon
Dalát csendíti a patak.

Nagy János: Ady Endre (bronzplakett)

Bárdos István

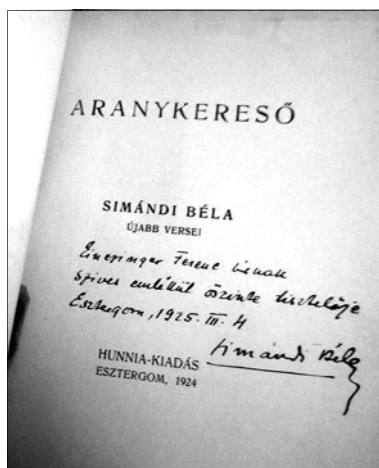
Irodalmi élet Esztergomban (1919–1945)

A tanácsköztársaság bukását követő első egy-két esztendő politikai viszonyai nem kedveztek az irodalmi élet kibontakozásnak. Ez idő tájt a hetente három alkalommal megjelenő „Esztergom” valamint az „Esztergom és Vidéke” még tárca-rovatát sem indította újra. Pedig azok a háborút megelőzően elfogadható színvonalú írásoknak adtak helyet. A fordulópontra 1921-ben volt, amikor Porubszky Géza¹ és Homor Imre² a Kaszinóban, Sík Sándor,³ a jeles katolikus költő pedig a Bencés Gimnáziumban, a cserkészcsapat ünnep-ségén mondta el verseit. Ekkoriban kezdtek rendszeresen közölni Homor Imre tárcáit, más helyi szerzők verseit. Ettől kezdve egyre sűrűbben találkozunk az irodalmi élet élénkülését jelző hírekkel. Ezek között szerepelt többek között az Esztergom újságírójaként és költőként is jegyzett Gyermek Béla „Élet és irodalom” címmel tartott előadása. Verseskötete „Kétezer éves ember” címmel 1923-ban jelent meg. A szintén esztergomi újságíró, Simándi Béla⁴ három könyvvel jelentkezett be a város irodalmi közéletébe. Az egyik egy ifjúsági regény, mely „Egy zászló története” (1923), a másik egy verseskötet, mely „Aranykereső” (1924), a harmadik pedig kisregény, mely „Kisvárosok” (1925) címen látott napvilágot. A város szellemi életének élénkülésében sajátos szerepet töltött be az Esztergom-tábori Fiúnevelő Intézet, ahol ebben az időszakban olyan jeles írók tanítottak, mint Féja Géza⁵ és az orosz fogságból hazatért Bányai Kornél⁶ költő, akinek írásai, versei szintén ekkoriban jelentek meg a helyi lapokban. A város irodalmi életének ekkorra kialakult vonzerejét jelezi, hogy 1923 júliusában olyan jeles fővárosi íróvendégek érkeztek Esztergomba, mint Kosztolányi Dezső és Kosztolányiné Harnos Ilona, a Vígyszínház tagja, Bodor Aladár⁷ és neje, Szentgyörgyi Czeke Margit író. Ők még csak egy pillantást vetettek a tájra. Ám egy esztendővel később Babits Mihály már telepesként vette birtokba az

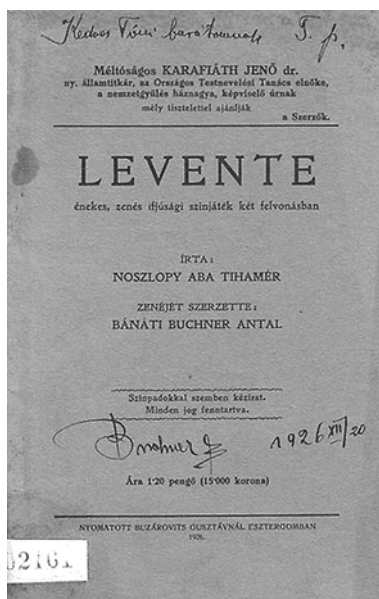
Előhegyet. A következő évek irodalmi estjein Simándi Béla „Ady Endre és Szabó Dezső tragédiája”, majd „Ady Endre és Szabó Dezső” címmel tartott előadást. Szini Gyula⁸ Simándi Béla, Bánáti Buchner Antal,⁹ Bánáti Buchner Antalné¹⁰ és Magyarász Béláné közreműködésével a Fürdő Szállóban mutatkozott be alkotásaival 1925-ben. Ebben az esztendőben két verseskötet jelent meg Esztergomban. Az egyik Németh Romuáld¹¹ tollából „Hangulatok”, a másik Bányai Kornéltól „Örök arc” címmel. Bányai, aki közel egy esztendőt töltött ezt megelőzően Budapesten a Nyugat kiadóhivatalának munkatársaként, visszatérve újból jelentkezett írásaival a helyi lapokban. A Hunnia Nyomda által 1925 karácsonyára kihozott „Örök arc”-ról Homor Imre írt rövid ismertetőt. Eszerint az „öt év termésének művészien kiválogatott anyagát nyújtja. 1920-ban, még Taskentben a turkesztáni orosz ég alatt énekelte a kötet első, legrégebbi darabját a végtelen puszták ragyogó csillagú égi csendjében, és most, mint e kötet egyes darabjai mutatják, ezek a nagyszemű csillagok elválaszthatatlan társaiul szegődtek, úgy, hogy alig van verse, melyben föl ne csillanának. (...) Külön kell szólnunk a formáról, melyen a versek megjelennek. Beethoven melódiai ille- nek hozzá.”¹² Az Esztergomban otthonra lelő Babits Mihály 1926. október 24-én tartott zeneakadémiai estjére – amint arról a helyi lapok beszámoltak – sokan utaztak Budapestre. Ugyanebben az időszakban, 1926-ban jelent meg a Buzárovits Nyomda gondozásában Noszlopy Aba Tihamér¹³ tanár és Bánáti Buchner Antal főszékesegyházi karnagy közös műve, a Levente című énekes, zenés ifjúsági színjáték, amely kiemelt figyelmet kapott a helyi és a fővárosi sajtóban.

Sík Sándor 1920 körül

Simándi Béla: Aranykereső, Einczinger Ferencnek dedikálva

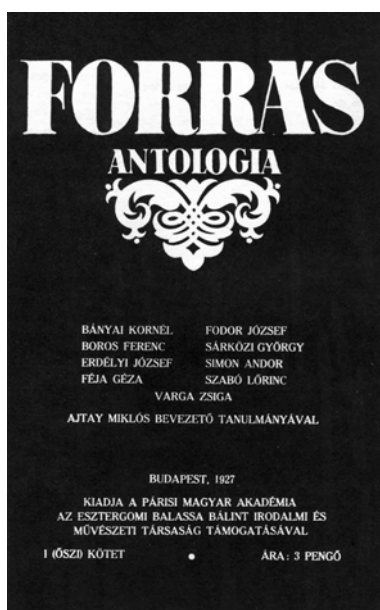

Noszlopy Aba Tihamér–Bánáti Buchner Antal: Levente...

Az irodalmi, művészeti élet mozgalmassága az érdeklődés mellett más gyümölcsöt is termett. 1926-ban hosszú előkészítő munka eredményeként megalakult a Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság. Alapítói között találjuk az írók, költők közül Féja Gézá és Bányai Kornélt, a festő Einczinger Ferencet és a tudományos közélet jeles képviselőjét, Lepold Antal¹⁴ prelátus kanonokot. A társaságot elnökként Lepold Antal jegyezte. A Szépirodalmi Szakosztály élén előbb Bányai Kornél, majd Obermüller Ferenc,¹⁵ illetve Városi István¹⁶ állott. Az év végén tartott bemutató közgyűlésén székfoglalóként Bányai Kornél olvasta föl Balassa Bálintról írott tanulmányát, melyet 1927-ben a Párizsi Magyar Akadémia által kiadott Tanulmánykötet című gyűjteményes kötetében adott közre. Ugyanekkor Császár Elemér¹⁷ irodalomtörténész a régi és az új irodalomról értekezett. E színvonalas programot rendre követték az újabbak. 1927 januárjában Féja Géza tartott székfoglalót Ady Endre lírájáról. A progresszív értékekre és nem a kisvárosi közönség ízlésére figyelve e tanulmányával igencsak felkavarta a kedélyeket. A jelenlévők elismerő tapsát hamarosan követte az Adyt nem értők, vagy éppen elutasítók pusmogása. Erre a „Jegyzetek az Ady kérdésről” címen közreadott írásával reagálva próbálta meggyőzni a háborgókat a költő nagyságáról. Ám hiába írta „...miért látjuk Adyban csak a hibákat? Hiszen tagadhatatlan, kiáltó értékei és szépségei vannak! Egyetemes formává tette a lírát (...) monumentálisabb tette ősi biblikus poézisünket. (...) Új magyarságot várt, amely sajátos népvízióinak teljesülése. Ő fejezte ki igazán a kurucság értelmét, ótestamentumi népnek látta a kurucságot, kit az új magyarság álma vezet vérben és halálon át.”¹⁸ Féja nem az ilyen jellegű támadások miatt viselte el nehezen a helyi közvélemény értetlenkedését. Legalábbis erre enged következtetni egy néhány nappal később megjelent, őt támogató írás, mely szerint a Balassa Társaság színrelépése óta „Olyanok is, akik azelőtt soha ilyesmivel nem toródtak, ma a régi és az új irodalom problémáit feszegetik, egyelőre azonban – úgylátszik – anélkül, hogy az újságok cikkein kívül egyebet olvastak volna. Jól van ez úgy, mert idővel még elérjük azt is, hogy egy-egy magyar író könyvét is elolvassák, akik nem akarnak a vitában alulmaradni s akik eddig csak Heimburg Courts-Mahler [helyesen Hedwig Courths-Mahler – R. G.] és esetleg Beniczkyné Bajza Lenke folytatásos ujságregényeiben gyönyörködtek.”¹⁹ Féja előadásához méltó volt az est további programja is,

melynek keretében Asbóth Károly és Walter Margit mondták el verseiket, Szántó Magda pedig Ady-verseket szavalt. Alig csendesedtek el az Ady-előadás keltette vihar hullámai, már újabb rebellió borzolta a kedélyeket. 1927. február 14-én estére Esztergomba várták Móricz Zsigmondot, akinek az egyházi körökben mérvadó „Magyarság” éppen ezekben a hetekben nyomta homlokára a defetizmus bélyegét. A Móriczot kikezdő írást az itteni lapok is átvették, így aztán sokan otthon maradtak. Pedig a program, melyen más művei mellett saját előadásában elhangzott a „Julianus barát Slovenskóban, Ruszinszkóban és Erdélyben”, továbbá „Az író és az írás” című tanulmánya, bizonyonnyal izgalmas és figyelemre méltó volt. S ha még azt is hozzáteszük, hogy az esten közreműködő feleség, Simonyi Mária Móricz több versének és egy mesejátékának részleteit is megszólaltatta, bizvást megállapíthatjuk, a megjelenteknek igazi irodalmi élményben volt részük. A Balassa Társaság 1927. december 13-i irodalmi estjén Rosta József tanár, székfoglalóként olvasta fel „Babits írói arca” című tanulmányát. Az estet maga Babits Mihály is megtisztelte jelenlétével. Az előadás előtt Fülöp Ferenc „A fehér ördög” című esztergomi vonatkozású novelláját olvasta fel Homor Imre. Walter Margit verseiből Mihalik Erna, Babits Mihály költeményeiből pedig Szántó Magdolna mondott el néhányat. Ebben az esztendőben a nyomdak két könyvvel is megörvendezették olvasóikat. A Laiszky Nyomda Szivontsik Antal „Doktor Zsák”, valamint „Göröngyös úton” című kötetét jelentette meg Fuchs Hajnalka illusztrációival. A szerző előző, szintén gyermekeknek szóló könyve ugyanitt jelent meg „Kis hősök” címmel. A másik, jelentősebb kiadvány, mely október első napjaiban látott napvilágot, a Hunnia Nyomdat dícsérte. A Balassa Bálint Társaság és a Párizsi Magyar Akadémia közös kiadásában,

Jaschik Álmós né tervezte borítóval, „Forrás” címen jelent meg egy fontos antológia. Ebben Ajtay Miklós²⁰ bevezetőjével kilenc fiatal költő, Bányai Kornél, Boros Ferenc,²¹ Erdélyi József,²² Sárközy György,²³ Féja Géza, Fodor József,²⁴ Simon Andor,²⁵ Szabó Lőrinc, Varga Zsigmond művei láttak napvilágot. A Forrást folyóiratnak, több-kevesebb rendszerességgel megjelenő antológiának szánták. Sajnos csak egyetlen száma jelent meg, de az is komoly értéket képviselt. Érzékeltette ugyanis, hogy az Esztergomban élők a baráti körükhöz tartozó kortársakkal együtt részesei az országos és nemzetközi irodalmi életnek. 1928-ban folytatódtak az irodalmi estek, megjelent a Balassa Társaság első és

A Forrás antológia címlapja

egyetlen évkönyve, november 14-én Féja Géza előadást tartott „Az irodalmi konzervativizmus bírálata” címmel. Az előadás kavarta vitához dr. Marczell Árpád, Obermüller Ferenc, Einczinger Ferenc, Pantol Márton karnagy, Buchner Antal, Bányai Kornél, dr. Berényi Zoltán és Holló Kornél szolt hozzá, képviselve a helybéli tanárok, képzőművészek, orvosok, zenészek, költők véleményét. Az előadást Bányai Kornél néhány verse, valamint Rosta József „Szent Antal megkísértése” című novellája előzte meg. Mindkét műsorszámot szerzőik adták elő. Az esztendő irodalmi programjainak méltó befejezéseként 1928. december 9-én került sor Babits Mihály első nyilvános esztergomi szereplésére, amikor is székfoglalóként felolvasta Balassa Bálintról írott tanulmányát.

A Balassa Társaság Irodalmi Szakosztályában a hatalmas lendülettel végzett munka s részben a renitens Féja Géza, valamint Móricz Zsigmond kavarta viharok után a fáradás jelei mutatkoztak. Természetesen érzetették hatásukat a személyi változások is. 1928. december 18-án az elköltözött Bányai Kornél helyébe Obermüller

A Balassa Bálint Társaság évkönyve 1926–1928 (címlap)

Ferencet választotta elnökévé az Irodalmi Szakosztály. Féja aktivitása is érzékelhetően csökkent, amiben nyilván szerepet játszott felesége betegsége, majd halála. 1931-ben még beválasztották őt a Társaság választmányába, de kevéssel ezt követően elköltözött Esztergomból.

A helyi lapok szépirodalmi rovatát vállalva megállapítható, hogy azok az 1920-as években Bányai Kornéltól tizenhárom verset és egy tanulmányvázlatot, Féja Gézától egyetlen verset és egy Ady Endrével kapcsolatos írást közöltek. Ők Babitscsal együtt inkább témaként és nem műveikkel voltak jelen a város irodalmi közéletében. Bányai Kornél és Féja Géza távozását követően a

Balassa Bálint Társaság Irodalmi Szakosztályának figyelme a helyi alkotókra, illetve az irodalomtörténet Esztergommal kapcsolatot tartó jeles íróira, költőire irányult. 1931 májusában Walter Béláné műveinek bemutatására vállalkozott az Irodalmi Szakosztály. Ezen túl szó esett Kazinczy Ferenc esztergomi napjairól Lepold Antal, majd Balassa Bálint születésének és halálának körülményeiről dr. Zákonyi Mihály előadásában.

A Vajda János Társaság és a Balassa Bálint Társaság estje. A csoportképen szereplő személyek: ülő sor (balról jobbra): Andersen Felícia, Török Sophie, Babits Mihály, ?, Lepold Antal, Kosztolányiné Harnos Ilona, Rubinyi Mózes, Einczinger Ferenc; álló sor (balról jobbra): Homor Imre, Szabó Lőrinc, Kárpáti Aurél, Laczkó Géza, Kárpáti Aurélné, Kosztolányi Dezső, Gellért Oszkár, ?, Holló Kornél, Obermüller Ferenc

Folytatódott a helyben népszerű írók, költők műveinek kiadása. Elhagyta a nyomdát Szivontsik Antal harmadik könyve, a „Fusski Ferkó”, egy évvel később pedig a „Virágszálak”. 1932-ben Mécs László²⁶ tartott nagyszerű irodalmi estet Laub István zongoraművész közreműködésével. Ebben az évben érkezett Esztergomba Városi István, akinek ekkoriban jelent meg az Élet Irodalmi Rt. kiadásában „A napszemű ember” című verseskötete. A Balassa Társaság 1934. augusztus 17-én gazdag programú szép estével ünnepelte meg Babits Mihály esztergomi telepessé válásának tizedik évfordulóját a Fürdő Szállóban. A jeles esemény fényét Simonffy Margot és Medgyasszay Vilma szereplése, valamint az ünnepelt költő személyes közreműködése tette emlékeztetővé. Kedves gesztusként maga mondta el „Mint különös hírmondó” című költeményét. Alig néhány nappal e remek irodalmi est után szomorú hírként adták tudtul az újságok, hogy 37 esztendőskorában elhunyt Bányai Kornél. Válogatott verseinek kötetét szinte azonnal ki akarták adni a költő barátai. E szándék azonban csak évtizedek múltán, 1967-ben valósulhatott meg. Ekkor látott napvilágot a „Vasénekű testvéreim”. A város irodalmi közéletét 1935 januárjában a Szent Erzsébet Nőegylet által rendezett Villám Margit-est foglalkoztatta. A helybéli és az országos lapokban is ismert hölgy szerzői estje bevételének 50%-át a Jugoszláviából menekült magyarok segélyezésére fordították.

Júniusban azonban már valóban jelentős, irodalomtörténeti rangú eseménnyel kényeztette közönségét a ceglédi származású, s a századelőn Esztergomban diákoskodó Kárpáti Aurél,²⁷ aki évek óta szívesen látott személyisége volt a város kulturális életének. Kárpáti ezúttal a Vajda János Társaság elnökeként szervezett közös programot a Balassa Bálint Társasággal. Ennek az eseménynek az előkészítésében szerepet vállalt a Babitscsal, Kárpátival és Lepold Antallal egyként jó barátságot tartó Einczinger Ferenc is. Az 1935. június 22-én megtartott esten, mely egyben a Vajda János Társaság vándorgyűlése is volt, a helyiek mellett olyan Erdélyből és Budapestről érkezett személyiségek voltak jelen, mint Babits Mihály, Gellért Oszkár, Kárpáti Aurél, Kosztolányi Dezső, Laczkó Géza, Püskösti Andor, Rubinyi Mózes és Szabó Lőrinc. A rangos koszorúból többek között hiányzott Móricz Zsigmond és a nyarait Sátorkő-pusztán töltő Németh László. Móriczot talán a fentebb már említett 1927-ben rendezett irodalmi est rossz emlékei, Németh Lászlót egyrészt a nevezetes nemzedék-vita nyomán Babitscsal megromlott viszonya, másrészt radikális, protestáns szellemisége tarthatta távol. Pedig a jó kapcsolatok kialakulásához adtak voltak a feltételek, hiszen az 1930–1939 közötti években apósának az Esztergomhoz tartozó Sátorkő-pusztán lévő birtokán töltötte nyarait, és ezekben az években írta a Kapásokat, a Cse-

resnyést, a Bethlen Katát és szerkesztette a Tanu első számát. Ennek okán talán a helyi sajtóban is szó eshetett volna munkásságáról. Erre azonban a helyi sajtóban nem került sor.

A vándorgyűlést fogadó Balassa Bálint Társaság nevében Lepold Antal elnök beszélt a két társaság névválasztásából adódó szemléletbeli különbségekről. Mint mondta: „Az itteni társaság történelmi okból vette fel a Balassa nevet. Itt sebesült meg, az esztergomi vár körüli csatában vesztette életét a keleti fantáziájú Balassa Bálint, Petőfi előtt a legnagyobb magyar lírikus. Ezért lett a mi vezérünk. Vajda János Társasága nem történelmi okokon választotta vezérét. Választhatta szabadon a magyar Pantheon mesés gazdagságú szellemtárában. Ez a társaság emberi szempontból kapta nevét. Az esztétikai szép örök törvényei vezették, mikor felvette a Vajda János nevet.

– Ennek a társaságnak – bár a nyugati irányt követi – soha eszébe se jutott, hogy az általános szép mellett tagadja a nemzeti irodalom fontosságát. A két társaság találkozása a legjobb időben és a legjobb helyen történik. Ma, amikor az egyesítésre a kegyetlen valóságok rácáfoltak, a legújabb fejlemények megmutatták, hogyha az általános értékeket elnacionalizáljuk, bábeli nyelvzavar keletkezik. Helyes a találkozás a hely szempontjából is. Ebben a városban írta Szent István intelmeit, a nyugati általános igazságok lefektetése mellett hangsúlyozta a nyugati szellem fontosságát is.

– Legyen ez a gyűlés – fejezte be beszédét – a két irány együtt haladásának kézfogója.”²⁸ A másik elnök, Kárpáti Aurél, válaszában más hangot ütött meg.

„Beszélt a szellem és a lélek felségjogairól, a stílus fontosságáról és egy új konstruktivizmus szükségességéről, a szellem elfogulatlanságáról, az önmagukat kialakítani akarásról, a lelkiismeretes önkritikáról. Az irodalom magyarságáról a következőket mondta:

– Feleslegesnek tartom, hogy a magyarság kérdését külön hangsúlyozzam. Író számára, aki magyarul fejezi ki magát, ez a kérdés nem kérdés. Mert a nyelv nemcsak köntös, hanem test és szellem is. Nemcsak külső forma, hanem belső tartalom is. Nemcsak eszköz, hanem anyag is. Lélek, gondolat, érzés hordozója. Magyar író csak magyarul érezhet és gondolkodhat. Irodalmi szemszögből nézve ez nem külön érték, de természetes adottság, amellyel akarva-akaratlan élni kell. Európa befolyásától mi nem félünk. Még kevésbé féltjük a magyar irodalmat, ahogy Kazinczyék és Széchenyiék sem féltették, mert tudjuk és valljuk, hogy a nemzeti kultúrák egymásra hatása mindig csak kölcsönös gazdagodást jelent. Mi európai magyarságot akarunk az irodalomban. S itt inkább az európaiasságra kell vigyáznunk. Hiszen magyarságunktól még akkor sem szabadulhatnánk, ha akarnánk. A nyelv,

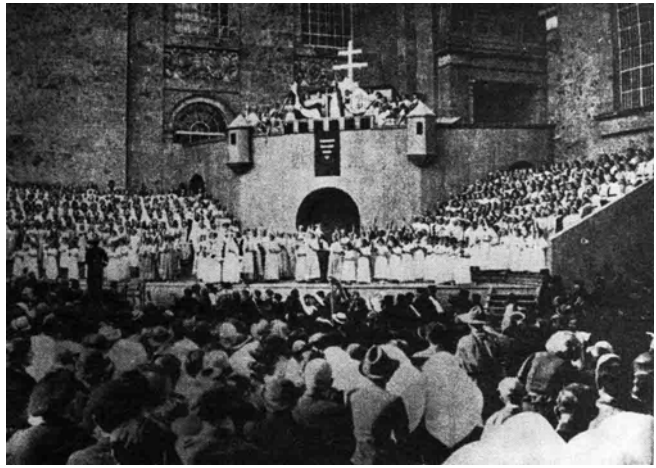
amellyel és amelyben élünk, mindennél erősebb örök biztosíték.”²⁹

A két társaság világszemléletében rejlő különbségek azonnal nyilvánvalóvá váltak. Hiába hangzott el Kárpáti Aurél meghívása, miszerint jövőre ők látnák vendégül a Balassa Társaságot, erre a találkozásra nem került sor. Einczinger Ferencet, a Balassa Társaság alelnökét viszont egy évvel később tagjai sorába választotta a Vajda János Társaság. A vándorgyűlés programjában Török Sophie, Andersen Felicia és Szabó Lőrinc tolmácsolásában hangzottak el költemények. Laczkó Géza felolvasta „Caesar halála” című novelláját. Végül Kosztolányi Dezső és Babits Mihály mondott el néhányat versei közül. Mint később kiderült, ez volt Babits Mihály utolsó nyilvános esztergomi szereplése, s egyben a Balassa Társaság utolsó irodalomtörténeti értékű vállalkozása.

A város szellemi életének alakításában fontos szerepet játszó Lepold Antal kanonok figyelme a Féja Géza által képviselt radikális vonulattal történt szakítás után mindinkább a katolikus írók és költők felé fordult. Egyre határozottabb kontúrokat öltött az a szándék, amely Esztergomot a katolikus szellemi élet központjává kívánta fejleszteni.

Ezt a törekvést szolgálta a Lepold Antal, Székfü Gyula és Gerevich Tibor nevével fémjelzett Katolikus Nyári Egyetem, amely mindjárt az első alkalommal programjába emelte a Katolikus Írók és Hírlapírók Pázmány Péter Egyesületének esztergomi összejövetelét. A Katolikus Nyári Egyetem 1934. évi irodalmi matinéján fogalmazták meg a katolikus irodalommal kapcsolatos konkrét tennivalókat. Eszerint: „Az irodalmi decentralizáció megtörtént...: Erdély, Szlovenszko, Vajdaság, Debrecen (...) irodalmi egységek. A Dunántúl azonban eddig hallgat. (...) A katolikus irodalom súlypontját kell a Dunántúlra helyezni. A Katolikus Nyári Egyetem olyan csíra, amelyben nagy fejlődési lehetőségek rejlenek. Természetesen erős kézzel, nem kongresszusokkal kell kibontani azokat.”³⁰ A Katolikus Nyári Egyetem esztergomi működése során öt alkalommal – 1933-ban, 1934-ben, 1935-ben, 1936-ban és 1941-ben – került sor országos hatókörű irodalmi programokra. Ezeket a jeles előadóművészek által megszólaltatott irodalmi és zenei alkotásokon túl előadások hangzottak el a katolikus kritikáról, a katolikus író és művész felelősségéről, a katolikus író helyzetéről a sajtóban és a könyvkiadásban, a katolicizmus és az irodalom kapcsolatáról. E programok szervezésében meghatározó szerepe volt a nagyigmándi születésű Harsányi Lajosnak,³¹ Sík Sándornak, Tóth Lászlónak,³² Lendvai Istvánnak,³³ Aradi Zsoltnak,³⁴ Hindy Zoltánnak,³⁵ Somogyvári Gyulának és Kállay Miklósnak.

A Balassa Társaság Irodalmi Szakosztálya az 1937-től elnöki tisztet betöltő Városi István révén kapcsolódott be a Katolikus Nyári Egyetem

Jelenet Városi István – Paczolay Imre: Szent István trónra lépése című művének bemutatójából (Bazilika, 1938. augusztus)

munkájába. Városinak a korábban már említett kötete mellé sorakozott fel 1936-ban a „Vérzik a harangok nyelve” címmel megjelent verseskötete, az 1938-as kettős Szent Év kapcsán írt és az ünnepségeken Paczolay Imre által megzenésített „Szent István trónra lépése” című nagylélegzetű darabja. Ezt követte 1942-ben az „Áldás a hegytetőről” című műve. Az ő idejében került sor a lévai Reviczky Társaság esztergomi látogatására, a Nógrád Megyei Madách Társaság és a Balassa Társaság közös irodalmi estjére.

Az Előhegyről a Bazilikára tekintő Babits Mihály nem kapcsolódott be ezekbe a programokba. Környezete lassan tudomásul vette, hogy egészsége megromlott, és ereje fogytán korábban aktív társasági életét a csendes magány váltotta fel. Talán ez is közrejátszott abban, hogy halálát követően az Esztergom Vármegye cikkírójának keserű szájizzal kellett megállapítania: „Már halálakor sajnálattal láttuk, hogy a városházán nem leng érte gyászlobogó, temetésére csak ketten utaztunk le esztergomiak, és minket is csak a baráti gyászunk vitt oda. A koszorúözönben hiába kerestük akár a város, akár pedig a Balassa Társaság szalagjait a virágokon, pedig a társaság egyik büszkesége volt és azóta is csak szórványosan határozatlanul hangzik el olykor-olykor a kívánság, hogy Esztergom valamelyik utcáját nevezzük el Babitsról.”³⁶

Összegezve, megállapíthatjuk, hogy a katolikus értékrend az egész korszakon átívelően meghatározója volt a város szellemi, irodalmi életének. A korszakon belül szűk tíz éven keresztül, az 1930-as évek elejéig fodorozta ezt Féja Géza és Bányai Kornél, s az elsősorban Féja által képviselt irodalmi radikalizmus. 1924-től ezt az egész korszakot átívelően személyes és baráti körének jelenlétével, sajátos színnel gazdagította Babits Mihály.

E három tényező, nevezetesen a katolicizmus, az irodalmi radikalizmus és Babits Mihály, együttes jelenlétének szerencsés találkozási pontja volt az 1926. esztendő, amikor létrejött a

Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság, amely ezt követően 1945-ig alakító részese volt a város irodalmi, művészeti, szellemi életének.

A Balassa Társaság, valamint Babits Mihály jelenléte mellett az irodalmi élet fontos szervező ereje volt a helyi sajtó, nevezetesen az Esztergom, az Esztergom és Vidéke, 1934-től a Magyar Sión, majd az 1941–1943 között hozzájuk csatlakozó Esztergom Vármegye.

Féja Géza

Krisztusi ének

Mostmár csak őt nézem az embert:
torlaszok, romok közül kibukkanó arcot,
vonásai ezer ellentét, ijesztő kevertség,
de a mélyben küzdő, még folyékony láva
nem adhat immár megváltozó arcot –
s én nem hirdetek hiába-harcot: üdvözlégy
Békesség!

A megújuló szelíd simogatások,
gyermek gögicsélések langyos, virágos patakja,
megállott vidékek pihent virulásai,
szeretettfolyamok lassú ölelkezése közt
úgy állok boldog, megállott sziget –
már nem kerget titkos rontó áram.

Tiszta csillagos békességek
halk ingerléssel simogatnak, mosnak,
pusztulok lassan, folyásukba térek:
mégis szerető napos arccal köszöntöm őket,
békéltetéshez illő Krisztus-arccal
a zúgó nagy folyókat.

Ők az igaz, a jó bölcs apostolai,
a törvény, mit nyugtatóan zúgnak:
nagy rokonság vérén issza át szívemet,
szavaim immár őket ekhózzák.

Feledés szárnya suhog felettem,
békétlen utaim emléke még felhősödik –
de mindig derültebb ég öleli vissza
szemeim hömpölygő szelíd hívásait.
Ami megmarad mind rokon, egység –
lassankint megfeledekzem magamról
s egy derült örök ritmusba térek.

(Buda, 1921)

Bányai Kornél

Kenyérország

Kóteknőjében füttyülve gyúr a sors, rendjén el-
végzi dolgát,
kemény tenyerén sikoltozunk, egymásba om-
lunk, tapadunk
s nem tudjuk honnét jöttünk, milyen tájak ring-
attak, hegyek

lankái vagy üres mezők s milyen volt arcunk régen:
pufók, aszott, piros vagy halovány?

Mégis egy földet ettünk s egy égből ittuk csöppjeit
a duzzadó vizeknek, egy szél nyertett, egy vihar
bőgését
hallgattuk összebújva parazsas pipaccsal, kalá-
szaink között
árván bujdosó búzavirággal és mindenütt egy jaj
volt utolsó
hullásunk síró gyökerünk fölél.

És aztán hajrá! örvénylő vasak csépeltek, züm-
mögő hengerek,
irtózatossá bugásban meztelen, vadul rángattak
erre-arra,
zsákokba varrtak, Kelet és Nyugat kövei mor-
zoltak, összetörtek
s lettünk új por, embert tápláló fehér humusz,
melyben
minden külön ízünk egy ízbe hullt.

S most gyúr dagaszt a sors, kóteknőjébe füttyülve
mártja öklét,
kemény tenyerén sikoltozunk, egymásba om-
lunk, tapadunk,
együtt nővünk magosba, odvas kemencék izzó
szája vár
s morzsolva, zúzva és tisztán kiegészve így lesz belőlünk
ízkes kenyér világ dús asztalán.

Megjelent: Esztergom, 1924. június 20. 46. sz.

Jegyzetek

¹ Porubszky Géza Viktor (1887–1971) plébános, országgyűlési képviselő. 1918-ban Esztergom-Belvárosban kp. 1921–1946 között Kéménd (Esztergom vm.) plébánosa, az Országos Keresztényszocialista Párt szónoka.

² Homor Imre (1887–1950), az Esztergomi Érseki Tanítóképző Intézet tanára, a Balassa Bálint Társaság főtájkára, különböző esztergomi lapok újságírója, a tanácsköztársaság bukását követően 1932-ig az Esztergom főszerkesztője, kiadója.

³ Sik Sándor (1889–1963) piarista tanár, tartományfőnök, költő, műfordító, irodalomtörténész, egyházi író, cserkészvezető.

⁴ Simándi Béla (1899–1969) költő, újságíró, 1941–1943 között az Esztergom Vármegye című lap kiadója, szerkesztője, újságírója.

⁵ Féja Géza (1900–1978) író, publicista, szociográfus, kritikus, polgári iskolai tanár.

⁶ Bányai Kornél (1897–1978) költő. Tanulmánykötet c. gyűjteményes munkájában (Párizs, 1927) tanulmánya jelent meg Balassi Bálintról. Fő művei: Búzák születése és halála (versek, Omszk, 1918); Örök arc (trilógia, Taskent, 1920, és Budapest, 1925); Közelebb a földhöz (versek, Budapest, 1931).

⁷ Bodor Aladár (1880–1952) költő, hírlapíró, 1921-től a Magyarság, 1938-tól a Magyar Nemzet belső munkatársa, 1924–25-ben az Aller Képes Családi Lapjának felelős szerkesztője, a Petőfi Társaság tagja.

⁸ Szini Gyula (1876–1932) novellista, esszéíró, a Nyugat munkatársa.

⁹ Bánáti Buchner Antal (1882–1950) 1911-től az Esztergomi Bazilika karnagya, zeneszerzőként 25 mise, köztük a dorogi Bányász mise komponistája, a zeneiskola igazgatója Esztergomban.

¹⁰ Bánáti Buchner Antalné Nyárasdy Ilona okleveles tanítónő, énekes, költő. Verseskötetei: Aranyszívek aranyapok (Eger, é. n.); Hullámok álmok (Eger, é. n.) stb.

¹¹ Németh Romuáld (János) (1899–1975), Bencés rendi szerzetes, magyar–latin szakos tanár, 1924–1926 között Esztergomban gimnáziumi tanár.

¹² Homor Imre: Örök arc = Esztergom, 1925. december 20. 96. sz.

¹³ Noszlopy Aba Tihamér (1891–1967) tanár, honvédtiszt, író. Felesége Eitner Irén operaénekes.

¹⁴ Lepold Antal (1880–1971) művészettörténész, római katolikus prelátus, éneklőkanonok, az MTA tagja (1936–1949). 1913-tól Csernoch János hercegprímás titkára Esztergomban. 1921-től az esztergomi főszékesegyház plébánosa, prefektus kanonok, e minőségében kezelte a főkapitányi alapítványokat, a Keresztény Múzeum, a Főszékesegyházi Kincstár stb. igazgatója. Az esztergomi ásatások egyik kezdeményezője és Gerevich Tiborral vezetője. Az esztergomi kulturális közélet meghatározó egyénisége.

¹⁵ Obermüller Ferenc (1885–?), 1920-tól az esztergomi áll. segélyezett községi Szent Imre főreáliskola igazgatója.

¹⁶ Városi István (1905–1978) papköltő, tanár. Az 1935-től megjelenő Vigilia, az Élet című hetilap állandó munkatársa. Főbb művei: A napszemű ember (1932), Vézrik a harangok nyelve (1936), Szent István trónra lépése (Zene: Paczolay Imre) (1938), Dimidius (drámai költemény, 1939), Isten törvényei a világrendben (értekezés, 1941), Áldás a hegytetőről (1942), A két apostoli fejedelem (1943), Szent Ágoston a keresztény tanításról (fordítás, 1944) stb. A Szent István Akadémia tagja.

¹⁷ Császár Elemér (1874–1940) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja. A Corvin-koszorú birtokosa (1930). Kutatási területe a XVIII–XIX. századi irodalomtörténet.

¹⁸ Féja Géza: Jegyzetek az Ady kérdésről = Esztergom, 1927. január 23. 7. sz.

¹⁹ MarAdy: Az irodalom és a vízvezeték = Esztergom, 1927. február 6. 11. sz. 1–2.

²⁰ Ajtay Miklós (1899–1987) esztéta, újságíró. 1924-ben telepedett le Franciaországban. 1926-ban megalapította a Párizsi Magyar Akadémiát, amelynek 1944-ig ügyvezető elnöke, kiadványainak szerkesztője volt.

²¹ Boros Ferenc (1893–?) tanár, író, költő, műfordító. 1931-ben a budapesti VI. ker. állami reál-gimnázium tanára. Lefordította a Nobel-díjas olasz Grazia Deledda: Anime oneste (Jólelkek, 1930) című regényét.

²² Erdélyi (Árgyelán) József (1896–1978) költő, műfordító, a Nyugat második nemzedékének vezető lírikusa. 1922-ben megjelent Iboylevél című kötetével a líra új népies hangján szólalt meg. Költészetével a népi írók vonulatához kötődött.

²³ Sárközy György (1899–1945) kötetei: Angyalok harca (1926), Váltott lélekkel (1929), részt vett a Pandora szerkesztésében, a Válasz című folyóirat szerkesztője (1935–1938), 1936-ban megindította a Magyarország felfedezése című irodalmi szociográfiai könyvsorozatot.

²⁴ Fodor József (1898–1973) újságíró, író, költő, műfordító. Verseit 1923-tól az Estben közlik, 1927-ben jelenik meg első kötete, a „Lihegők”. 1928-tól a Nyugatban jelentkezik rendszeresen. 1929–1931 között az Est Lapok berlini tudósítója.

²⁵ Simon Andor (1901–1986), 1920-as években szabad versekkel jelentkezett. A Nyugatban és a Pandorában publikált. Főbb művei: Kinyilatkoztatás (Wien, 1921); Álomföld (Budapest, 1927), Tömegáhitat (Budapest, 1928), Aranysziget (Budapest, 1928); Világhullám (Bp., 1929).

²⁶ Mécs László (1895–1978) premontrei szerzetes, magyar–latin szakos tanár, költő. 1923-ban jelent meg első kötete, a Hajnali harangszó. A Vigilia főszerkesztője 1941–1942 között.

²⁷ Kárpáti Aurél (1884–1963) színi és irodalmi kritikus, újságíró, költő, az Esztergom Vármegye állandó szerzője. Esztergom szempontjából fontos: Babits Mihály életműve című, 1941-ben írt tanulmánya.

²⁸ Pilecz László: Vajda János és Balassa Bálint Társaságának találkozása első királyaink várának tövében = Esztergom és Vidéke, 1935. június 29. 50. sz. 2.

²⁹ Uo.

³⁰ Esztergom mint az új katolikus szellemi élet központja = Esztergom, 1934. szeptember 23. 73. sz.

³¹ Harsányi Lajos (1883–1959) költő, író, római katolikus pap, a magyar katolikus líra egyik megújítója.

³² Tóth László (1889–1951), 1936-ban a vatikáni nemzetközi katolikus sajtó-világkiállítás előkészítésének szerves résztvevője, 1937–1938 között a budapesti 34. Eucharisztikus világkongresszus sajtóirodájának vezetője, 1922 és 1944 között felelős szerkesztője volt a klerikális-legitimista Nemzeti Újságnak, melyben a vezércikkeket is ő írta. Írásaiban szembetűnik korának hivatalos katolikus egyházpolitikája. A Magyar Újságírók Egyesületének elnöke és a Katolikus Újságírók Pázmány Egyesületének főtárgyalója, majd alelnöke volt. A brüsszeli, marseille-i és római katolikus sajtó-világkongresszuson a magyar katolikus újságírás képviselőjeként vett részt.

³³ Lendvai István (1888–1945) újságíró, költő. Versei az Életben és a Nyugatban jelentek meg. Főbb művei: A kereszténység a horogkereszt árnyékában (Budapest, 1937), Világ és magány (versek, Budapest, 1938), Normád leveleiből (Budapest, 1942).

³⁴ Aradi Zsolt (1908–1963) író, újságíró. A Nemzeti Újság munkatársa, a Korunk Szava szerkesztője (1931–1935), az Új Kor szerkesztője Balla Borisszal (1935–1938), a Vigilia szerkesztője Pozsonyi Lászlóval (1935-től), a Prohászka Társaság egyik alapítója (1931).

³⁵ Hindy Zoltán (1880–1951) ügyvéd, Az Országos Katolikus Szövetség, a Középponti Katolikus Kör igazgatója és tiszteletbeli elnöke, az Országos Pázmány Egyesület, az Általános Egyetemi Segítő Egyesület és az Egyetemek Kórház Egyesületének alelnöke, a Pátria Magyar Írók, Hírlapírók és Művészek Klubja elnöke.

³⁶ Babits Mihály = Esztergom Vármegye, 1941. október 9. 2. sz.

Nagy János: Czuczor Gergely (bronzplakett)

A. Bak Péter

Művészcsaládok XI.

Rác Kálmán (1908–1994) festőművész és családja: Rác Kálmánné Belezna Anna, Dékány Csabáné Rác Anna, Rác Gábor, Rác Eszter Anna

Rác Kálmán (Lengyeltóti, 1908. szeptember 27. – Rákospalota, 1994. november 15.) festőművész, középiskolai rajztanár. Az I. világháború idején Szombathely-Kámonban laktak. 1926-ban érettségizett Rákospalotán. 1931-ben kapott diplomát az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán mint festőművész tanár. Mesterei: Rudnay Gyula (1878–1957) festőművész, Lyka Károly (1869–1965) művészettörténész, Kisfaludy Stróbl Zsigmond (1884–1975) szobrászművész voltak. 1933-ban, Jászberényben, a Magyar Királyi József Nádor (ma Lehel vezér) Gimnáziumban kapott rajztanári állást. Itt ismerte meg feleségét, Belezna Annát, aki szintén jó portréképfestő volt. Öt gyermekük született. Kezdeményezte a helyi művészek bevonásával a Jászberényi Nyolcak művészcsoport megalakítását. 1936-ban létrejött a csoport, és ezt követően Rác Kálmán szervezte a helyi és fővárosi kiállításait. A Jászszági Festőművészek (Járdán József, Lizony Ede László, Rác Kálmán, Gy. Riba János, b. Simon Ferenc) Jászberényi Csoportja kiállítása a „Műbarát” kiállító helyisé-

Rác Kálmán: Duna-part Tahinál (olaj, vászon)

Rác Kálmán 1920 körül

gében volt: Budapest, V. Mária Valéria utca 12., megnyitó 1941. szeptember 10., belépődíj 1 pengő. Az 1930-as, '40-es években főként akvarellel dolgozott. Elsősorban tájképeket festett. Kedvelt motívuma a Zagyva-part volt. Az első igazi elismerést számára a Nemzeti Szalonban megrendezett Balatoni Festők Kiállítása hozta meg, ő kapta a Főváros Díját. 1943-ban elnyerte a Magyar Akvarell- és Pasztellfestők tárlatán Budapest Székesfőváros vízfestmény díját. A II. világháborúig több meghívást kapott kiállításokra.

1945-ben Budapestre költöztek, és Rákospalotán éltek. Itt ismerkedtek meg édesapámmal, P. Bak János (1913–1981) festőművésszel, aki akkoriban szintén Rákospalotán élt.

Rác Kálmán a szocializmus idején nem volt népszerű reakciós nézetei miatt, ezért tanári állásából elbocsátották. Az 1960-as évektől a Bányászati Tervező Intézet Képzőművész Körét vezette.

Régi barátság fűzte kollégáihoz, így műteremlátogatásokat szervezett Molnár-C. Pálhoz (1894–1981), Kisfaludy Stróbl Zsigmondhoz, Varga Nándor Lajoshoz (1895–1978), Turáni Kovács Imréhez (1910–1975), Németh Kálmánhoz (1903–1979), Veszter Erzsébethez (ötvösművész), Percz Jánoshoz (1920–2000) és P. Bak Jánoshoz.

Öccsei: Gábor és Lőrinc, aki az anyai ágról való Sztatényi vezetéknevet vette fel.

Önálló kiállításai (válogatás): 1936–1945 között évente Jászberényben; 1942 Műbarát, Budapest; 1948 Fészek Klub, Budapest (48 akvarell); 1968–1971 Barkóczy Galéria, San Francisco, Kalifornia.

Csoportos kiállításai (válogatás): 1941 Nemzeti Szalon, Budapest; 1941 Műbarát, Budapest; 1941 Ungvár; 1941 Pécs; 1942 Magyar Nemzeti Kiállítás, Kolozsvár, egy képét az állam megvásárolta. 1948 Rippl-Rónai Társulat Kiállítása, Nemzeti Szalon, Budapest; 1957-től rendszeresen szerepelt a Palotai Tárlatokon, Budapest, Rákospalota.

Tagságai: Nemzeti Szalon Művészeti Egyesület, Paál László Társaság, Rippl-Rónai Társaság, Fészek Művész Klub, Magyar Képzőművészek Egyesülete, Magyar Képzőművészek Országos Szövetsége.

A 110 éve született Rácz Kálmán gyakran festett olajjal is, elsősorban csendéleteket. A naturalizmus képviselője, ragaszkodik a természetes ábrázoláshoz. A szín, a fény és a vonalak könnyedsége látható képein. Az 1960-as években keletkezett munkái gyakran idézik az 1930-as évek szalonfestőinek művein uralkodó festésmódot. Rácz Gábor, édesapját határozott embernek ismerte, mert pontosan felépített munkafolyamatot követett alkotás közben. Kacérkodott ugyan az impresszionizmussal, de az egyéniségében benne volt a fegyelmezett-ség, ami a naturalizmus irányába húzta őt, így a kettő között lavírozott. Szeretett a szabadban festeni, nagyon szépek a háború előtti jászberényi képei, és a Zagyva-folyót is sokszor lefestette. Nagyon kedvelte a kontrasztos témákat, a felhőket finom lazúros ecsetkezeléssel festette. Különösen a fényt tudta nagyszerűen elhelyezni a tájban. Érzelemmel a különböző árnyalatokat, a kék és a szürke játékát, a fehérbe mindig egy kis nápolyi sárgát is kevert, hogy igazi fénye legyen. A víztükröződést is egyszerűen, frissen tudta felrakni, nagyon vigyázott arra, hogy a színek ne maszatolják egymást, ne legyenek piszkosak. Kedvelte és ügyesen használta a hajlékony acél festőkést, de nagy figyelmet fordított a festővászon struktúrájára, minőségére is.

Dékány Csabáné Rácz Anna, édesapjáról a következőket mondja: „Apukám körül nagy élet volt, mert a gimnáziumban rajztanárként tanított. A tantestület összetartott, sokszor eljöttek hozzánk, ekkor leült a zongorához és együtt énekeltek. Brillánsan tudott festeni, gyorsan és ügyesen, főleg akvarellben volt nagyon jó. Később ráért az olajfestményekre, mert abból jobban meg tudott élni. Sokoldalú ember volt, kedvelte a zenét és szerette a sportot is. Nagy kulturális élet volt akkoriban a városban, örülök, hogy foltámasztották ezt a polgári összetartozást és a művészet szeretetét. Ez nagy dolog.”

A korabeli jászberényi lapok sokat írtak a kiváló pedagógusról, rajztanáról, festőművészről, aki mindezek mellett több katolikus szervezetnek is tagja volt.

Rácz Kálmán 1941-es Zagyva hídja a Szépművészet folyóirat

kortárs kritikájának tükre. Képeiben mindig van egy kissé fátyolos, olykor szomorkás, de mindenkor őszinte líra. Legjobbak őszi hangulatú, vagy téli tájképei. Művei közül kiemelkednek a Zagyva-parti füzesek párás, borongós hangulatú részletei is.

A Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében három képe van.

Rácz Kálmánné beleznai Beleznay Anna (1911. június 16. – 1993. november 6.) festőművész, tanítóképzőt végzett Egerben (angolkisasszonyok).

Beleznay Anna

Jászberényben ismerte meg gimnáziumi tanár férjét. 1935-ben kötöttek házasságot. Házasságukból öt gyermek született: Anna (1937) építészmérnök, Mária (1938) műszaki titkár, Kálmán (1942) faipari kereskedő, Klára (1945) villamosipari szakmérnök, tanár, Gábor (1951) zománcművész. Beleznay Anna főleg portrékat festett. Unokája, Rácz Eszter Anna így emlékezik: „Máig orromban van nagyapám szobájának az olajfesték-terpentin-dammárlakk szaga. Az állványokon ott száradtak a készülő képei (virágok, szentképek, tájképek). Ha dolgozott, olyan halkán kellett átosonni a szobán, ahogy csak tudtam.

Szobájából nyílt nagyanyám szobája. Nagyanyám is festett kicsi állványon kisebb képeket, portrékat. Hogy erre emlékszem, vagy mesélték, már nem tudom, de látom magam előtt a szobáját. Magasra vetett ágy, csipke ágytakaró, zongora, pedálos varrógép és festőállvány.

A zongorát nem tanultam meg használni, de a festőállványt és a varrógépet igen.”

Testvérei: dr. Beleznay Cecilia, angolkisasszonyos házfőnök, és dr. Beleznay Mátyás ügyvéd.

Rácz Anna Margit

Dékány Csabáné Rácz Anna Margit (Újpest, 1937. szeptember 30.) építészmérnök, Rácz Kálmán és Beleznay Anna elsőszülött gyermeke. Jászberényben töltötte gyermekkorát, és itt élt 1945-ig. Sportolt, tornásként az ifjúsági válogatott keret tagja volt.

Az 1956/57-es tanévtől az 1960/61-es tanévig az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán tanult. 1961-ben okleveles építészmérnök diplomát kapott. 1961. július 19-én házasságot kötött Rákospalotán. Férje, Dékány Csaba Ferenc (1938. augusztus 16.) okleveles mérnök, statikus, aki 1991.

október 23-án a köztársasági elnöktől megkapta az 1956-os Emlékérmét. Gyermekük: Dékány Tamás (1963. június 28.), mélyépítő mérnök és Dékány Edit Beáta (1965. május 27.), az ELTE Jogi Karán abszolvált.

Dékány Csabáné Rác Anna Margit a Borsod megyei Állami Építőipari Vállalatnál kivitelező mérnökként kezdte szakmai gyakorlatát 1961-ben, majd egy évig műszaki ellenőr volt 1963-ig. 1963–1965 között tervező a budapesti Középület-tervező Vállalatnál (KÖZTI), azt követően a Lakóépület-tervező Vállalatnál (LAKÓTERV), ahol iskola-, óvoda- és bölcsődeépületek tervein dolgozott. 1970-től a Mélyépítési Tervező Vállalatnál (MÉLYÉPTERV) dolgozott, 1978-tól vezetőtervezői jogosultsággal. Számos vidéki nagyváros vízközmű telepének magasépületeit tervezte meg. A MÉLYÉPTERV 1986-ban létrehozott Magasépítési Osztályának vezetője volt 1992. évi nyugdíjazásáig.

Dékány Csabáné Rác Anna Margit tagja a Magyar Építőművész Szövetségnek (MÉSZ) és a Magyar Építész Kamarának (MÉK). 2011-ben megkapta a Műegyetem Arany Diplomáját.

Munkái (válogatás): Magántervezőként 1962-től társas- és családi házakat tervezett Budapesten, valamint nyaralókat a Balaton környékén. További tervezései: víztisztító mű (Martfű), uszoda, strand (Százhalombatta), patikaház (Budapest, XI., Bazsalikom utca), lakóház (Alexanderplatz, Berlin), városi fedett uszoda, strand (Lenti), faluközpont, tornacsarnok (Hegykő), orvosi rendelőépület (Csepreg).

Rác Gábor (Budapest, 1951. január 14.) zománcművész, Rác Kálmán és Belezna Anna festőművészek fia. 1974-ben végezte el a Magyar Iparművészeti Főiskolát. Mestere: Schrammel Imre (1933) Kossuth-díjas keramikumművész volt. Műhelyében önállóan dolgozik. A deidesheimi központi zománcművészeti társaság, a Creativ Kreis International tagja 1989 óta és magyarországi elnöke 1992-től, a Szent Lukács Céh vezetője és a Kunstverein Coburg tagja. Alapító tagja a Tűzzománcművészek Magyar Társaságának, az 1997-ben létesült országos érdekvédelmi szervezetnek, amely a szakma művelőit stílusmegkötés nélkül tömöríti. Kiállítások rendezésével, a szakma szervezésével kívánja emelni a műfaj rangját. Képviseli tagságát a különböző fórumok előtt és kapcsolatot tart bel- és külföldi társszervezetekkel. Alapítója a Magyar Tűz-díjnak. Rác Gábor gyakran tart zománcművészeti kurzusokat Magyarországon, Ausztriában, Németországban.

A zománcozás alapjaival 1968-ban, majd az 1970-es évek elején

főiskolai fakultáció keretében ismerkedett meg Albert Péter és Somogyi Gábor festőművész (1938) vezetésével a LAMPART budapesti gyárában. Azokban az időkben nem is volt máshol lehetőség, mint a zománccgyár különböző üzemeiben gyakorlatot szerezni. Rác Gábornak, szabadfoglalkozású iparművészként, a zománcművészet és a liturgikus terek rendezése a fő profilja. Tanulmányi, családi háttere révén felfogása alapvetően festői, a festőzománcc eljárásokat alkalmazza.

Vallásos, metafizikus táblaképigényű zománccos alkotásait mindenekelőtt acéllemezre készíti.

Ezeket finom transzparens felületeket hoz létre, majd ezt egyes művein zománcozott rézfólia applikációjával egészíti ki. Kortárs egyházművészként legjellemzőbb munkái azonban a keresztény szakrális terekbe készült nagyméretű, vas- és rézrecipiensekre készült zománccművei (korpusz, pasztofórium, oltárkép), melyekhez gyakran a templom liturgikus terének rendezése is társult. 2014 szeptemberében német művészeknek tartott kurzust Budapesten, melynek témája a szórópisztoly használata a zománccművészetben. 2016. június 13-án (német és magyar nyelven) tűzzománccművészeti kurzus indult Rác Gábor vezetésével (Himmerod, Németország).

A tűzzománcc egy iparművészeti és képzőművészeti technika, melynek lényege, hogy porrá tört színes üvegyanyagot egy hordozó alapra – úgynevezett recipiensre, legtöbbször fémre – olvasztanak, amely az utóbbival szervesen összeforr, és felületét színesen díszíti.

A zománcc az ötvösség több ezer éves díszítőanyaga. Fejlődése során számos ötvössománcc technika alakult ki. Az 1960-as évektől nemcsak ötvössök, iparművészek, hanem szobrászok, festők jeles képviselői is felfedezték a zománccban rejlő lehetőségeket, így a technika a képzőművészet irányába terelődött.

A zománcc anyaga részleges vagy teljes felolvadás útján keletkezett, üvegszerűen dermedt, szervesetlen, főként oxidokból álló maszsa, mely színezve lehet különféle módosító anyagokkal, fémoxidokkal. Ez az üveg rákerül a recipiensre – vagyis zománcc hordozó felületre –, melynek anyaga legtöbbször fém. Művészi táblaképek készítésekor leggyakrabban vörösréz alkalmaznak. A két anyag között összeköttetést hoznak létre oly módon, hogy együtt magas hőfokra hevítik őket. A kiegészítés hőmérséklete 800-850 fok.

Festőzománcc kép készítésekor nem alkalmaznak vésést vagy rekeszeket, hanem a lelapozott lemezre úgy viszik fel ecsettel a zománcciszapot, mint a festők a

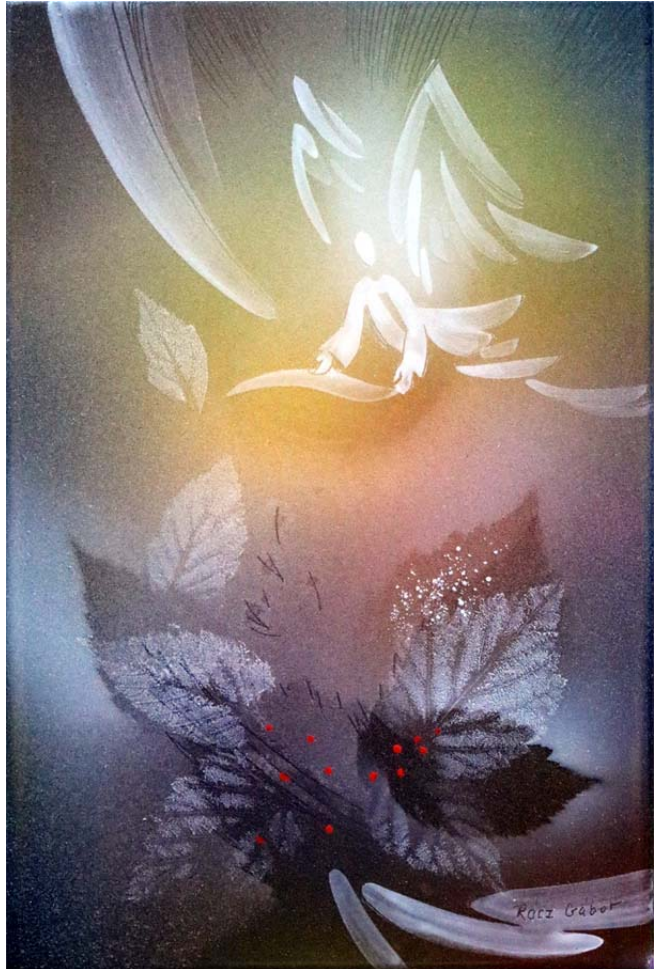
Rác Gábor

festéket. Ebben az esetben különösen szükség van arra, hogy a művész tudja, a zománcoknak égetés után milyen színük lesz. A tűzzománc a legidőállóbb festészeti eljárás. Zománcokotásoknál nagyon szép, ahogy a fém-oxidok áttetsző felületek módjára rétegződnek egymásra a hevítés során. A hőhatás megváltoztatja a színüket, kialakul a fényes zománcfelület, az egymásra égetett rétegek összhangzata, és ahogy az áttetsző üvegrétegekbe belelátunk, az ad valami különös hatást.

Egyéni kiállításai (válogatás): 1976: Művelődési Ház, Budapest, I. ker., 1980: Mini Galéria, Újpest (azóta megszűnt), 1982: Keresztény Múzeum, Esztergom, 1984: Városi Művelődési Központ, Győr; Duna Galéria, Budapest (azóta megszűnt), 1987: Ferencvárosi Galéria, Budapest, 1988: Képcsarnok, Szőnyi Terem, Miskolc (azóta megszűnt), 1989: Képcsarnok, Mednyánszky Terem, Budapest (azóta megszűnt), 1990: Staatliche Schulzentrum Mundenheim, Ludwigshafen, Németország, 1991: Képcsarnok Terme, Szombathely (azóta megszűnt), 1992: Képcsarnok Galéria, Székesfehérvár (azóta megszűnt), 1993: Hotel Hilton, Budapest, 1994: R. K. Seelsorgezentrum, Graz, Ausztria; Emmanuel Galéria, Szentendre, 1996: G. Jasin, Merxheim, Németország; Művelődési Központ, Békásmegyer, 1997: Csokonai Művelődési Központ, Budapest, 2001: Bencés Apátság kőtára, Tihany, 2004: Isis Galéria, Szombathely; Olajfa Művelődési Ház, Göd, 2005: Magyar Kultúra Alapítvány Galériája, Budavár (azóta megszűnt), 2006: Manréza, Dobogókő, 2009: Belvárosi Polgári Szalon, Budapest (V. Cukor utca 5.), 2011: Szent Erzsébet Ház, Sárospatak, 2013: Keresztény Múzeum, Esztergom, 2016: Városi Művelődési Ház, Rimaszombat, Szlovákia; Rákospalotai Múzeum.

Csoportos kiállításai (válogatás): 1975: III. Országos Zománcművészeti Biennále, Salgótarján, 1978, 1986: Nemzetközi Zománcművészeti Biennále, Limoges, Franciaország, 1982: Handwerksform, Hannover, Németország, 1986: I. Nemzetközi Zománcművészeti Biennále, Laval, Kanada, 1987: Zománcművészeti Biennále, Kunstverein Coburg, Pavilon Hofgarten, Coburg, Németország, 1992: S.I.A.C., Barcelona, Spanyolország, 1997: Tűzzománcművészek Magyar Társasága bemutatkozó kiállítása, Budatétényi Galéria; „Belső fény”, Bencés apátság, Tihany, 1998: Kortárs Magyar Zománcművészet, Kecskeméti Képtár, 2004: Zománc Triennále, Olof Palme Ház, MAOE kiállítóterme, Budapest (azóta megszűnt), 2005: II. Ikonográfiai Biennále, Kecskeméti Képtár, 2006: MS Mester Emlékiállítás, Keresztény Múzeum, Esztergom, 2007: III. Nemzetközi Tűzzománc Triennále, Olof Palme Ház, Budapest; Szent Erzsébet kiállítás, Sárospatak, 2008: „Advent” Vízivárosi Galéria, Budapest, 2009: Muravidék Baráti Kör Kulturális

Egyesület (MBKKE) kiállításai, Zell am See, Ausztria; Kovácsművészeti Galéria, Esztergom (Szegefű utca 2.), 2011: MBKKE kiállítása, Ady Endre magyar Kultúrkör, Zágráb, Horvátország; Tűzzománcművészek Magyar Társaságának kiállítása, Nagybányai Művésztelep, 2012: MBKKE kiállítása, Szatmár Megyei Múzeum, Szatmárnémeti, Románia, 2013: MBKKE kiállításai, Rijeka, Horvátország; Média és Információs Központ, Alsóőr, Ausztria, 2014: MBKKE kiállításai, Duna

Rác Gábor: A hírvivő angyal (tűzzománc)

Menti Múzeum, Komárom, Szlovákia; Székelyudvarhelyi Művelődési Ház, Románia, 2015: MBKKE kiállítása, Gerenday Községi Ház, Lábatlan. A tárlatot én nyitottam meg, és több cikket is írtam róla (Lábatlani Hírmondó, Esztergom és Vidéke), 2016: MBKKE kiállításai, In memoriam Morvai László, Széphárom Községi Tér, Budapest (V. Szép utca 3.); Székelyudvarhelyi Művelődési Ház; Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, Románia, 2017: MBKKE kiállításai, OTP Bank Galéria, Budapest; Bormúzeum és Borászati Kultúra Háza, Tolcsva. Zománcművészek csoportos kiállítása a nemzetközi művésztelepek (workshop Frýdlant, Csehország, Erfurt workshop, Budafok workshop, Szatmárnémeti Electrolux tűzhelygyár, Románia, Wamsler tűzhelygyár, Salgótarján, Nemzetközi Zománcművé-

szeti Alkotóműhely, Kecskemét) nagyméretű zománcképeiből.

Köztéri munkái: 1978: liturgikus térrendezés, Urunk Mennymenetele-plébániatemplom, Sümeg, 1984: központi fogadótér, vízműtelep, Ráckeve, 1985: Kereszt és pasztofórium, Geraldus Majella-plébániatemplom, Hága, 1987: távfűtés S1 jelű csomópontján szabadtéri zománckurkolat, Újpest-Káposztásmegyér, 1993: két db. nagyméretű kép a pénztárteremben, Magyar Külkereskedelmi Bank központi épülete, Budapest, 1994: Keresztre feszített Krisztus zománcképe, szaléziek óbudai temploma, 1997: belső tér díszítése, Zománcképzőművészeti Múzeum, Himmerod, Németország; liturgikus tér tervezése és oltárkép, Szeminárium Kápolna, Esztergom, 1999: cégtábla, belsőépítészet-díszítő elemek, Igazságpatika, Budapest; cégtáblák, belsőépítészet-díszítő elemek, Századló Könyvesbolt, Budapest, 2014: befejeződött a Sárospataki Római Katolikus Plébániatemplom teljes tetőrekonstrukciója. A két oromcsúcskereszt munkálatait Rác Gábor végezte a munkatársaival. A harangjáték forgóablakait szintén Rác Gábor zománcozta a bonyhádi EMA-LION zománcképzőművészeti központ segítségével. A teljes zománcképzőművészeti területen 27 négyzetméter.

Művei közgyűjteményekben: Internationale Emailwerkstatt und M., Himmerod, Németország; Nemzetközi Zománcképzőművészeti Alkotóműhely gyűjteménye, Kecskemét.

Irodalom: Nemzetközi Zománcképzőművészeti Alkotótételek katalógusa, Kecskemét, 1978. Tűzzománcképzőművészek Magyar Társasága – bemutatkozó katalógus, Budapest, 1997. Kortárs Magyar Zománcképzőművészet, ifj. Gyergyádesz László, Kecskeméti Képtár, 1998. Kortárs Magyar Zománcképzőművészet, ifj. Gyergyádesz László, Magyar Iparművészet, 1998/2. Szín-játék, Kortárs Magyar Zománcképzőművészet, ifj. Gyergyádesz László, Magyar Művészeti Fórum, 1999/6. A folyóiratnak magam alapító tagja voltam, néhány lapszám megjelenése után sajnálatosan megszűnt.

Rác Gábornak öt gyermeke született: Rác Eszter Anna (1975), Rác Márton (1977), Rác Kristóf (1979), Rác Zsófi (1985), Rác Orsolya (1995), és 13 unokája.

Rác Eszter Anna (Budapest, 1975. november 15.) fémműves designer, ötvös, festőművész, Rác Kálmán unokajaként és Rác Gábor legidősebb lányaként beleszületett a képzőművészet világába. Gyerekkorának java része könyvek és rajzpapírok mellett telt, rajzolt, festett, vágott, ragasztott. Édesapja tűzzománcképzőművészeti műtermében érdeklődéssel nézte, ahogy a kemencébe betett kicserélési munkái felizzanak, átváltoznak a tűzben.

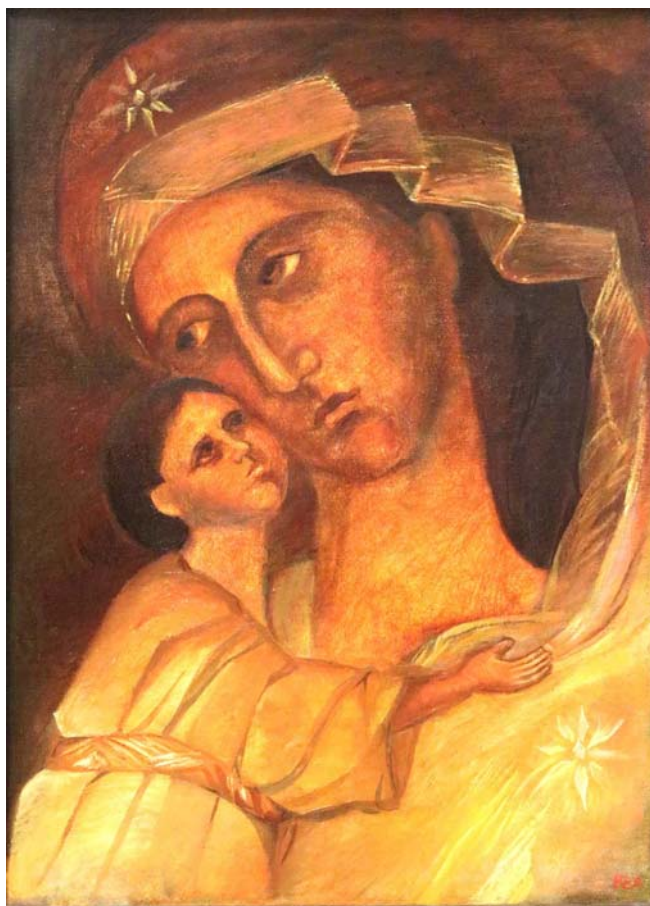

Rác Eszter Anna

Érettségi után beiratkozott egy rajzkörbe, ahol két éven keresztül rajzolni tanult, új technikákkal, anyagokkal ismerkedett. Ezután a Budai Rajziskola ötvös szakára járt. A szakorák mellett folytatta rajz- és festéstanulmányait is Fábrián Noémi vezetése alatt. Minden évben felvételizett a MOME Fémműves Designer szakára. 1999-ben felvételt nyert, és megkezdte ötéves tanulmányait.

Mesterei: Bánfalvi András (1948) fémműves tervező, Péter Vladimír (1947) ötvös-szobrász. Egy szemesztert Portóban töltött az ESAD Art and Design egyetemen.

Az elmúlt években gyermekeit nevelte, közben alkalmi munkákat végzett. Különböző technikákkal, különböző anyagokkal dolgozott (tűzzománcképzőművészet, olaj, akvarell, textil, papír, fa, agyag, fém). Mostanában az illusztráció érdekli, részt vesz workshopokon, próbálgatja magát ezen a területen is.

Rác Eszter: Istenszülő (ikonmásolat, olaj, vászon)

Forrás

Kortárs Magyar Művészeti Lexikon. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2001. Wikipédia

Szlovéniai könyvespolc

Mesék és mesekönyvek

Szlovéniai mesefordítónk, Bálint Čeh Júlia, a Maribori Egyetem Fordítástudományi Tanszékének habilitált lektora, a XIX. században élt meseíró egyik könyvét ajándékozta Egyesületünknek magyar nyelvű kiadásban. Az író-alkotó Josip Jurčič (1844–1881) az első szlovén regény szerzője, újságíró és a hagyományos népmesék gyűjtője volt. Ezek egyike a *Meggyes-hegyi kecskeper*.¹ Hogy miért tartjuk terjesztésre és olvasásra méltónak a XXI. században is ezt a történetet, ajánlatos megismerkednünk a szlovén népmesék világával.

Másrészt felvállaljuk egy újabb, de kevésbé tanulmányozott, ám földrajzilag közeli irodalmi terület bemutatását folyóiratunk olvasóinak. Ugyanis bármely történelmi korban a különböző népek meséiből szerezhetünk tudomást régebbi életmódjukról, szokásaikról és hagyományaikról. A népmesékben egyrészt megőrződtek az általános és minden népcsoportra jellemző erkölcsi szokások és motívumok. Ilyenek pl. a legkisebb gyerek sorsa, az öregek tisztelete, bizonyos ismétlődő színhelyek, a beszélő és cselekvő állatok, a számmisztika és a jó győzelme. Másrészt egyes népeknél különféle eltérések mutatkoznak. A szlovén népmesékben keleti hatást és értékrendet fedezünk fel a kígyó személyében, aki pozitív állategyéniség, az embereket segítő, békés megoldások hőse! Sőt! Kígyókirálynő és kígyómenyasszony is lehet.²

Meglepő motívum az is, hogy a kenyéradó gabonák, a Biblia szerinti „maghozó növények” eredetmeséjét jobbra a szláv népmesék őrizték meg. Tény, hogy a mindennapi kenyér, a betevő falat tisztelete is a Bibliából ered, ami nem mindig és mindenhol búzából és rozsból készült. Egyik bibliafordításunkban a Miatyánk egy sora (Máté 5,6:11) így szól: „Életünkre szükséges kenyérün-

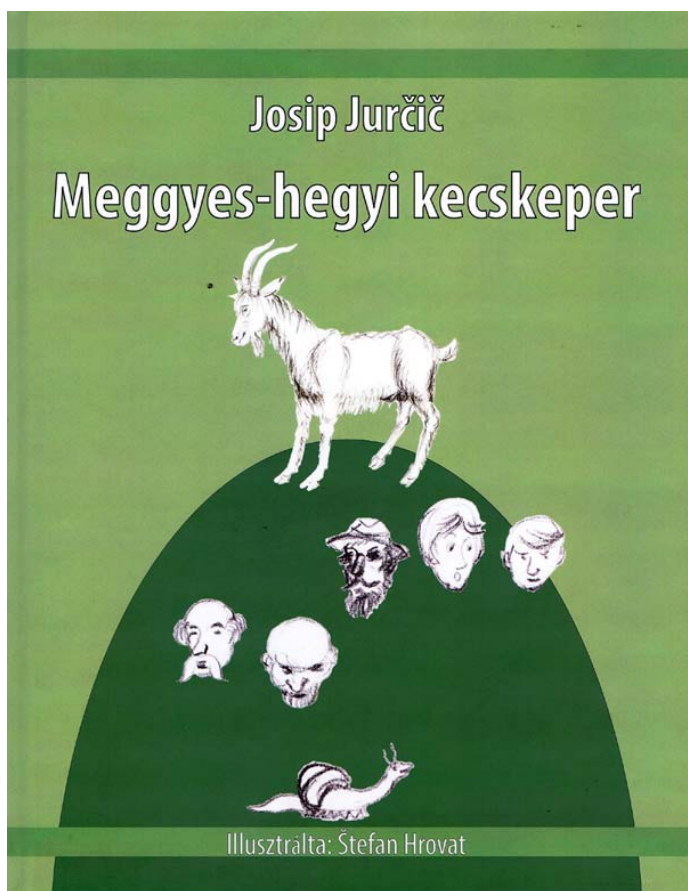
ket add meg nekünk ma.”³ Ehhez kapcsolhatjuk tehát a hajdinamag (tatárka, pohánka) szlovén eredetmeséjét. Eszerint az ősök valaha a keleti területeken éltek, nyilvánvalóan még az ószláv törzsek szétszéledése előtt. A nyugati vándorlásra indulóknak, az új hazát keresőknek istennőjük és az öregek tanácsa szerint vetőmagot kellett vinni magukkal, pontosan – hajdinát. Mondván: vessék el, és lakóhelyük ott legyen, ahol a hajdina megterem. Ez a népi bölcsesség a tudományos magva annak, hogy a népek megtelepedésének függvénye egy-egy gabonaféleség termesztése az adott földrajzi környezetben. Nézzünk messzebbre: az indiánoknál ez a kukorica.

Társadalmi-erkölcsi viszonylatban jól ismert európai történelmi személyiség vezet át bennün-

ket évezredekkel későbbi korokhoz és szlovén mesekönyvünk fő témáihoz: a tisztaság, az igazság, a gondolat szabadságához és az igazságtévesztéshez. A magyar és a szlovén népmesékben ő a néven nevezett igazságos Mátyás király, a szlovák népmesékben az ún. „igazságos király Dunán innen és Garamon túl”.⁴ A Mátyás király című szlovén népmese szlovén királynak is nevezi Mátyást, aki üldözött elől menekül, de megmenti a hegy: széthasad és elrejt a barlangjában. Ez a motívum valószínűleg a Szent László-legendákból ered, és a Tordai hasadék keletkezésére utal. A hasonlóan csodás természeti je-

lenség legelső leírását a Bibliában találjuk, amikor Mózes a kettévált tengeren át kimentti népét az egyiptomi rabságból (2Móz 14,21). Mátyás pedig mindmáig arról lett nevezetes, hogy a szegényeket támogatta és igazságot gyakorolt népei körében. Hajdani királyunk személyisége tehát a Kárpát-medencei rokon-folklor egyik hagyatéka a népeinket összekötő történelmi sorsban.⁵ Különösen büszkének lehetünk erre 2018-ban az Emlékév alkalmából, királyunk trónra lépésének 560-ik esztendejében.

V. J. Propp (1895–1970) európai ismertségű orosz néprajzkutató szerint a mesékben a tettek és a viselkedésmódok folytán alakulnak ki a szereplők funkciói, a pozitív-negatív érzelmek és a

megoldások.⁶ A *Meggyes-hegyi kecskeper* című mesekönyv máig érvényes erkölcsi tanulságaival napjainkban is korszerű olvasókönyv mind a gyermekek, mind a felnőttek számára. A szerző életútját követő évszázadban a mese téveszméje sajnálatos módon ordas eszmévé vált, és sokmillió emberéletet követelt. Ironikus és titkos megfogalmazásban így határozták meg akkoriban a fő törvényt: – Ne gondolkozz! Ha gondolkozol, ne mondd ki! Ha kimondtad, ne írd le! Ha leírtad, ne írd alá! Ha aláírtad, ne csodálkozz! A mesét olvasva a felnőtteknek rá kell jönniük, mekkora társadalmi téma ma is a gondolkodás szabadsága és az igazságtétel joga. A gyermekek számára a mese humoros stílusa oldja fel a feszültséget és adja meg az igazságos, de kacagtató megoldást. A történeti szál igen egyszerű: kecskeper két városi polgár között egy le nem legelt kert miatt. Az egyik főhős a kecske gazdája, Lukács Soma, aki tisztelt, idős polgárember, éjjeliőr. Háza kapuja tárva-nyitva állt éjjel-nappal a vendégek előtt. Kecskéjét a kapuhoz kötötte ki. De Zerge kecske nem nagyon kedvelte, ha a kutyák és a gyerekek ingerelték őt, és a védekezésben időnként elszabadult. Kószalása közben megállt a kiskertek előtt, és vágyakozva nézte a finom legelnivalókat. Várta, hogy beengedje őt valaki. Am az egyik kertgazda furkósbotja már majdnem lecsapott rá, amikor Soma éppen odaért a szénagyűjtésből és megmentette. Azonban Szénási András úr nemcsak a furkósbotjával akart igazságot tenni. Városi tanácsnok lévén a bűnösnek vélt szándék miatt feljelentést tett. A per ítélete – akasztás! Mindkettőjüknek, a gondatlan gazdának is! A bölcsőbbek tanácsa szerint talán őt talpas botütés is elég lett volna. A hangulat és az ítélet megfogalmazása attól függően váltakozott, ki milyen tisztséget viselt a városban, és mekkora igazságérzet vezérelte. Mennyire volt emberséges, vagy éppenhogy köpönyegforgató. A megtestesítőket a szerző és a fordító beszélő családnevekkel jeleníti meg, pl.: Zordon Pál, a törvényszék főbírája, polgármester, Zagya Pál, őszszakállú, bölcs aggastyán, Fecsegő Benő gazda és a nagytiszteletű képviselő: Csikar Gyuri, Balga Jankó, Gügye Peti, Savanyú Miska, a síró-rívó asszonyságok, na meg a zсібongó gyereknép.

Am váratlan esemény történt. Megérkezett a városba a híres Meggyes-hegyi vándorkoldus és jós, Sánta Feri, aki az Úrtól nyert bölcsességével szokott bíraskodni. Töprengése nyomán mint meggyesi Salamon hozta meg igazságos ítéletét Naszreddin Hodzsához, vagy akár Mátyás királyhoz hasonlóan. Pontosabban így: Ott, ahol a híres meggyesi akasztófa állt, ott verték meg Zerge kecskét, de csak az árnyékát, a csürhe nép szemelátára, és ennek az ítélet szerint Soma bekötött szemmel volt tanúja, miközben a nép a feje fölött botokkal hadonászott. Ezek után megint egység és harmónia uralkodott a meggyesi városban. Bár

a szerző az eseménysort végül is a csürhe nép kifejezéssel minősíti, a mai olvasó pedig örök érvényű, rejtett erkölcsi dilemmákon gondolkozhat. Ilyenek például az előbbieken tett utalások: a vélt bűnös szándékok és gondolatok büntetése, a befolyásolás, az értelmezések és a hangulatváltozások kétszeri pálfordulása, a kicsinyesség és a csigatulajdonságok méltatása. Összességében: az emberi-társadalmi kapcsolatok minősége és igazsága. Mindezt érthetett meg a mese számos kiadást, tíz nyelven műfordítást és máig tartó színpadi feldolgozást humoros-szatirikus vígjáték formájában. Fordítónk a szerzőhöz méltó alkotótárs. A mese szövegét válogatott szókincsű szép magyar beszéd- és mesestílus jellemzi. A tájképi leírások színesek, szinte egybeesnek az illusztrációk színes képi világával. A díszítő jelzőket és a nyomtatékosító szavak hangulatát csúfondáros humorral változtatja.

A kiadások érdekes, értékes és sajátosan egyedi mivoltát az illusztrátorok egyéni művésze is gazdagítja. A város környékén és a városban élő mai festőművészek jó része – esetünkben Štefan Horvat maga is Višnja Gorában él. Színes tájképfestményei, szénrajzai, a vitás perpatvar jelenetei, a jellemábrázoló emberportrék, a gondolkodó kecske figurája, a történet valamikori valóságát hűen és élményszerűen tárja fel a mesekönyvben a mai olvasók számára.

Búcsúzóul kellemes barangolást kívánunk olvasóinknak a szlovén népmesék birodalmában!

Források

¹ Josip Jurčič: *Meggyes-hegyi kecskeper* (eredeti cím: *Kozlovska sodba v Višnji Gori*). Kiadó: JSKD RS OI Ivančna Gorica (Szlovén Köztársaság Kulturális Tevékenységek Közalapja). Fordította: Bálint Čeh Júlia. Illusztrálta: Štefan Horvat. (Oldalszámozás nélküli, 24 oldalas díszkiadás, 2016.)

² A kigyómenyasszony – Szlovén népmesék. Vál., ford., szerk.: Gállos Orsolya. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1987. 213 p. (Lásd A hajdinamag, 95. p.; Mese a Dráváról, 95. p.; Mátyás király 98. p.)

³ Újszövetségi Szentírás a Vulgata szerint. Káldy György S. J. fordítása nyomán, tekintettel az eredeti (latin nyelvű) szövegre, átdolgozta, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta a Szent István Társulat Szentírás Bizottsága, az Apostoli Szentszék könyvkiadója, Budapest. A kiadás engedélyezése: Esztergom, 1946. június 18. Mindszenty József s. k. bíboros hercegprímás, esztergomi érsek.

⁴ Závada Pál: *Harminchárom szlovák népmese*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2010. 188 p. (Korabeli Hont, Zólyom, Túróc, Liptó, Árva, Szepes, Gömör, Abaúj, Sáros, valamint Zemplén megyei falvakból)

⁵ Lásd H. Dobos Mária (Horváth Gáborné): A mesék összekötő szerepe a népek közeledésében. Vércse Miklós: *Szlovák népmesék*. In.: *Átívelő hidak*. Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár, 2014. 183 p. 172–175. p.

⁶ V. J. Propp: *A mese morfológiája*. OSIRIS Könyvtár. Folklor. Sorozatszerkesztő: Voigt Vilmos. Budapest, 1995. 214 p.

Végh Tamás

Attila él

Leírom a szót. Forгатom, pergetem,
mint méhész a mézet. Attila él.
Mindig is itt volt közöttünk,
azután is, hogy tévedésből
Szárszón a vagonok közé lépett.
Élni akart, százszorosan élni,
s nem lesunyt fejfel, fogvacogva félni.

Attila él.
Láthatod őt ma is, lebontott gyárok,
odvas emléké üzemek talapzatára lépni,
hogy felragyogtassa felettünk
az igazság egyszerű glóriáját.
Köpenyéből bújt ki mindenki,
aki utána még megkockáztatta,
s megkockáztatja a szót, az árva
nyelven szólót, az öröktől hordozót.

Attila él.
Bőrbe hasító, karcsú pengeként
szisszen a kiáltás: "édes Hazám",
s csordul a vér szája szegletén.
Ámulva nézi néhány suhanc,
munkátlan zsvány, mert tudják
hogy megadta élete árát előre
a sorsnak, s nem „hozomra,
újságpapírosba” kérte a reményt.

Attila él.
Csak ezt súgom folyton,
kiszédül belőlem, előtör.
A heveny, lúdbórzó, semmiből
kél, mint a kedélyölő, idegoldó
márciusi szél. Téltelen
kénytelen kiszédül a térre,
s hirdeti néktek féktelenül
újra lobbanó erejét.

2015. április

Házból hazába

Az utak embertől emberig érnek.
Száloptikák hiába futnak át
e programozott világ titkolt zugain,
mint a csatornalé külvárosok szennyes árkein.
Útra váltan indulok, vándorként, szabadon,
holnapomé a tegnapok álma, hátam mögött
múltunk kincses magánya, s csodálva látom,
hogy adatnak jelek: kerecsen sólymok, gólyák,
visszatérő fecskék, ménesek, somogyi rengete-
gek
zsványos szívdobbanása, emberközeli béke,
ízés szó a szájba, a rend: nyom, gyökér, verőerek.
Házadból hazádba érsz, szűkített körödből a tág
világba,
s lelkedet átjárja a vándorlás csodája: itthon
vagy mégis!
Mint kedvesedet, úgy öleled szívedre e tájat, s
gyenge,
zsenge legény a szó, ha óriási a távlat, mit átfog-
nak
a kiterjesztett szárnyak, s nap-tisztások fényle-
nek,
mert még adatnak nekünk jelek, szem is, hogy
lássad
megtartatásod, utadat, amely Istenedhez haza-
vezet.

Végh Tamás fafaragása

Spóner Orsolya

Dömösi körkép Kőrös László idejéből

Dr Kőrös László (1856–1918) Esztergom város szülötte, tanár, író, lapszerkesztő és publicista. Az Esztergom és Vidéke című lap alapítója és közel tíz éven át főszerkesztője. Számos irodalomtörténeti mű szerzője. Nyugdíjas éveiben Dömösön élt és alkotott. 1918. 04. 26-án hunyt el kedvelt dömösi házában. A XX. század elején készült, Dömöst ábrázoló képeslapokon gyakran feltűnik Kőrös László háza az ekkor még eredeti hagymakupoláját viselő katolikus templommal együtt. A Kőrös által tervezett kúria mellett csordogált a Malom-patak, az útkereszteződésben pedig Nepomuki Szent János szobra állt. Az eklektikus stílusban épült villa, előtte a hársfasorral, meghatározó eleme lehetett a falu főutcájának. Kőrös eleinte csak a nyári időszakokat töltötte a településen. Nyugdíjas éveire vált Dömös állandó lakójává. Magánkirándulásai alkalmával kedvelte meg a községet, szerkesztői munkásságának ideje alatt pedig alaposabban tanulmányozni kezdte. Később így ír Dömösről: „Kies kis megyénk legszebb panorámájának tartom ezt a változatos, tájképekkel gyönyörködtető, Árpád-kori magyar községet, mely most igazi otthonom és hűségesen összecsatol szeretett szülővárossal és székesfővárossal.” Az Árpád-kori prépostság és annak gazdasága az esztergomi főkáptalan tulajdonában állt Kőrös idejében. A dömösi nép nagy része ebben a gazdaságban dolgozott. Megélhetést még a téglagyár és a kőbányák biztosítottak. A Macskás-Prépost-Vörös-hegy kőbányáit a budapesti Roheim cég bérelte. A Macskási-dűlőből síklóvasúttal szállították a kifejtett kőveket a Duna partjára. A másik két leggyakrabban üzőtt foglalkozás az erdei fa kitermelése és szállítása, illetve a hajózás volt. A Dömösön élő embereket szorgalmasnak jellemzi Kőrös László. A település lélekszáma meghaladta az 1600 főt. (Napjainkban nem érjük el az 1200-at sem.) Falunk egykori plébánosa, Nedeczky Gáspár így ír a falu lakóiról 1880 körül. „...Dömösön a népet szálas, edzett termet, nyers, de mint általában a Duna mellett, tisztos külső, arc és ruha, őszinte, nem erőltetett nyíltság jellemzik...” A nép érzelmeiről pedig így vall: „...Durva, nehéz munkát végezni és mégsem feledkezni meg lelkiismerete gyengédebb érzelmeiről, oly vonása a dömösi népnek, mely már a szomszéd községekben sem található fel...” Kőrös korában cigány muzsikával, népdalokkal múltatták az időt. A névnapok ünneplésének is megadta a módját a nép. A névnap verses, nótás köszöntők után borral, pálinkával való sűrű koccintgatásokkal tetézték az ünnepeket. A falusi ünnepek, különösen

a búcsúk, nagy eseménynek számítottak. A házakat kimeszelték, a portákat feldíszítették. Nagy süítés-főzés és rokonlátogatás dívott. A házról házra járó cigányok némi pénzért, borért szívesen elhúzták a háziak kedvenc nótáját. Maga Kőrös László is gyűjtötte, feljegyezte és „bokrétába kötötte” a dömösi népdalokat.

A legnépszerűbb helyi kocsmának az 1880-as évek végén Falk Zsigmond, a nép által csak „Madzag”-ként hívott férfiú volt a tulajdonosa. A

faluban nem túl sikeresen működő Önkéntes Tűzoltó Egylet tagjai az első eredményes tűzoltásukért kapott pénzjutalmukat talán éppen az ő kocsmájában itták el mind egy szálig. Postahivatallal 1883-tól, Posta Takarékpénztárral 1892-től rendelkezett a falu. A XX. század elejétől Keresztény Fogyasztási Szövetkezet is létrejött. Táviró és telefonállomás csak az 1910-es évek elején létesült Dömösön. A fővárosból a települést hajóval és vasúttal lehetett megközelíteni. Vonatál-

lomása Dömösnek a Duna bal partján épült, a Szent Mihály-hegy lábánál, azonban a révátkelessel időnként problémák adódtak. 1897-ben Dömös község a hajóállomás megnyitására törekedett, azonban a dömösi part és révjog egy hanyag ügyintézés miatt még mindig az esztergomi főkáptalan tulajdonában állt. Az érintett felek perre vitték az ügyüket.

Kőrös László gyakran utazott Nedeczky Gáspár dömösi plébános hintóján, amikor Esztergomból kirándult a községbe. Az automobil nagy

látványosságnak számított Dömösön az 1900-as évek elején. A nép csak „motorkocsinak” hívta az időnként feltűnő járműveket, és igen nagy ribillió támadt, ha egy „motorkocsi” elütött egy-egy úton poroszkaló lábasjóságot. A vadregényes Rám-szakadék, felette Dobogókővel már akkor kedvelt kirándulóhelynek számított. Az 1897-ben elkészült dobogókői menedékház első gondnoka egy dömösi fiatalember, Fehér (Galambos) Pista volt. „Galambos” gúnynevét postagalambok tenyésztésével érdemelte ki a nép szájától. Sajnálattal Pista igen korán, 28 évesen hunyt el szívelégtelenség következtében.

Kőrösy igen aktívan vett részt a turizmus népszerűsítésében. 1888 decemberében alakult meg a Magyarországi Kárpát Egylet Budapesti Osztálya. Az alapítók névsorában szerepel Kőrösy László neve is, aki egyben a vidéki választmánynak is tagja lett. Esztergom tájszépségei című előadása nagy sikert aratott, és írása nyomtatásban is megjelent a Turisták Lapjában. E lap munkatársai közt is felbukkan a neve. A Magyar Turista Egyesület Budapesti Osztályának segítségével 1891. december 27-én Dömösön jótékonyági karácsonyfá-ünnepélyt szervezhetett. A vonatról Nagymarosnál leszálló egyesületi tagokat Zöld János, Dömös falu törvénybírája fogadta. A visegrádi túlparton pedig Vaisz Endre jegyző várta őket hét kocsival, eztán indult meg a menet Dömös felé. A falu iskolájában állították fel a karácsonyfát, a számtalan ajándék osztályozásában Simrák János tanító segédkezett. A bőkezű adományokért Nedeczky Gáspár plébános mondott köszönetet a turista szakosztálynak. A sok dömösi gyermek izgatottan, egyben illedelmesen várta ajándékaikat. Édességek és ruhaneműk mellett 400 jó minőségű könyv került szétosztásra. Egy 33 kötetből álló gyűjteménnyel pedig megalapozták az iskolai könyvtár létrejöttét. A Dömösön jótékonykodó turistákra 1917-ben is rábukkanhatunk. Ez év karácsonyát varázsolták szobába a dömösi gyermekeknek. A beszámoló szerint mindenkinek jutott írka, ceruza, toll, füzet, játék, mesekönyv, festék és imakönyv a cukorkák és sütemények mellé. Nehezen elképzelhető, hogy ebben a jótékonyági akcióban ne lett volna benne Kőrösy László. Jótékony és segítőkész tetteiről eddig kevés írásos bizonyítékkal rendelkezünk, de a kikutatott források azt bizonyítják,

A Rám-szakadék

hogy kapcsolatai és társadalmi rangja, de legfőképp emberszeretete révén igyekezett a nehezebb sorsú embertársain segíteni.

A dömösi iskola 1896-ban már két tanteremmel is rendelkezett. Az intézmény hatékonyságának fokozására szövés, fonás, kőfaragás és gyümölcstermesztés oktatását tervezik bevezetni. A falu iskolájának jegyzőkönyvében e tájt tűnik fel Kőrösy László neve, mint az iskolaszék „dísz- és örökös tagja”. A dömösi Pastinszky család tulajdonában van dr. Kőrösy László 1915-ben írott tanúsítványa, melyben egy helyi kertészlegényt próbál nagyobb hatáskörbe ajánlani. Igyekezett ő pusztán önfelelt örömet is szerezni, állítólag nagyobb egyházi ünnepek alkalmával házának filagóriájából

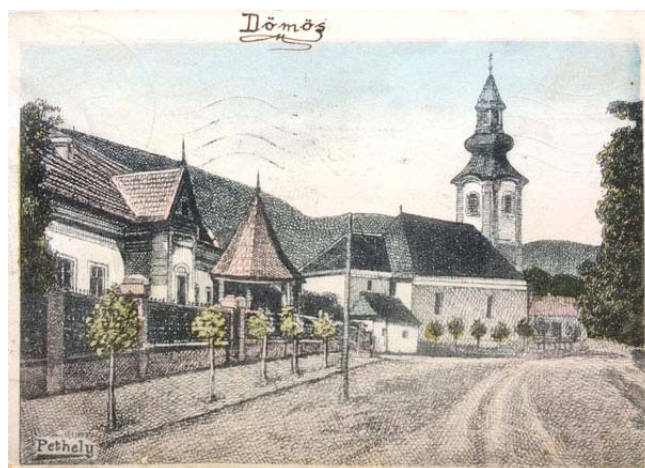
tűzijátékkal örvendeztette meg a falu népét. A református és katolikus hívek tisztességes békében éltek egymás mellett a faluban. A református templomtól nem messze, az akkori községhatárban 1743-tól áll a Mindenszentek kápolnája. Ez a kis barokk kápolna azért emeltetett, mert a falu szerencsésen átvészelte az akkoriban országosan dúló pestisjárványt. A Kőrösy korából származó üdvözlőlapok szintén kedvelt szereplője a katolikus temető felett felkiáltójelként álló falcsonk, ami a hajdani gazdag dömösi prépostsági épületek maradványa, és Béla-vár romjainként jegyzik a korabeli lapokon.

Az előzőekben már említett nyert Nedeczky Gáspár plébános, akivel személyes kapcsolatban állt Kőrösy László. Esztergomi évei alatt Kőrösy gyakori vendége volt a plébániának kirándulásai alkalmával. Nedeczky uram 1880-ban megjelenő, mellesleg a plébános saját költségén kiadott, *Dömös története és újabb leírása* című könyvének Kőrösy László intézte a nyomdai és korrektúrai munkálatait. Az Esztergom és Vidéke újság 1881-ben leközli a plébános írását A népösszeírás használatáról. Mélyen hívő ember lévén bizonyára tudomása volt a Dömösön 1895-ben zajló Szűz Mária-jelenésekről. A Csodafa története élt a nép száján, és minden bizonnyal a faluban több példány is akadt az 1896-ban megjelent füzetecskékből. Ezen kiadványok igen részletesen beszámolnak a dömösi Szűz Mária-jelenésekről, mesés gyógyulásokról és csodákról. A dömösi CSODA két évig tartott, és elég gyászos véget ért. Nedeczky Gáspár visszaemlékezéséből idézvé: „...1887. április 23-án, estve kijött Szabó Mihály

alszolgabíró hat csendőrrel, és kivágták a SZENTFÁT, mely már két éve az ámitások és csodás jelenetek színhelye volt... Az ámitások és Szűz Mária jelenetei röpiratokban és holmi kolduló kerti árusok által élő szóval prédicalva történtek, a kutak, jobban mondva a Malom-patak mellett megjelentek a vakok, sánták és bénák, kik gyógyulást hirdettek, pénzt szedtek, miből képeket, olvasókat és gyertyákat vettek... A zarándokmeneteket ezzel ámítván még nagyobb tömeget csodítottak és vezéreltek Dömösre. Úgy tűnik, az „elbúcsúsított” és már kezelhetlenné vált nép miatt próbáltak véget vetni az akkorra már ámitásokkal teli csodáknak. A Szűz Mária jelenések helyszínén a dömösiek később kis fakápolnát építettek, és mai napig szent helyként tisztelik. A nagyboldogasszonyi szentmise minden évben itt kerül megrendezésre.

Kőrös László későn nősül. 1897-ben vezeti oltár elé Kendöl (?) Juliannát, aki tragikusan fiatalon hunyt el. A halotti jegyzőkönyv szerint vérszegénységben. Feleségének életéről még igen keveset tudunk. A Kőrös leszármazottak szerint író volt (?!). Az ő története még kutatásra, feltárássra vár. 1913 májusában az Esztergom és Vidékében megjelenik Kőrös Lászlónak egy verse, Borura derű címmel. Ebben nevének betegségét örökíti meg bánatos, de reménykedő hangnemben. Utolsó sorai így szólnak: „De tőrök bús panasz nélkül. Mert imámban csak azt kérem. Gyógyítsa meg a Jó Isten. S itthon lesz a feleségem.” Kőrös imája nem hallgattatott meg. Dr. Kőrös Lászlóné, született Kendöl Julianna keresztényi türelemmel viselt súlyos betegségének következtében 1913. szeptember 8-án, életének 42., házasságuk 16. évében elhunyt. Felesége halála után Kőrös egyedül neveli két lányát. Egészségi állapotának romlása közismert volt, azonban betegségei nem gátolták szellemi munkásságában. Dédunokái elbeszélése szerint súlyos izületi problémák nehezítették utolsó éveit. 1918. április 26-án, péntek hajnali öt órakor bekövetkező halála váratlanul éri baráti körét. Halálának kiváltó okát hashártyagyulladásnak jegyzi a halotti anyakönyv. Lányai, Katalin és Julianna még kiskorúak édesapjuk halálakor. Az 1918. június 19-én kelt hagyatéki kivonat szerint Kőrös Katalin már mint Kecskés Andrásné nagykorú szerepel a jegyzőkönyvben. Dr. Kőrös Lászlót 1918. április 28-án, vasárnap délután 5 órakor temették Dömösön. A falu „aprajánagyja” jelen volt búcsúztatásán. A házában felállított ravatala tavaszi virágokkal volt gazdagon díszítve. A dömösi nép megrendült, csendben álldogált a tornácon, az udvaron és a halottas szobában. Nem sokkal a temetés megkezdése előtt érkezett meg dr. Antóny Béla esztergomi polgármester, kezében Kőrös László szülővárosának vörös-fehér szalagú koszorújával. A szalagokon „Hűséges fiának – Esztergom Szent Királyi Város” felirat volt olvasható. Az elhunyt

esztergomi barátait Oltósy Lajos, az Esztergom és Vidéke című lapot Homor Imre képviselte. A kornak kedvezőtlen közlekedési viszonya sok embert visszatartott a megjelenéstől. A temetési szertartást Lábay Gyula dömösi plébános végezte a ház verandáján, ahol egy szép lourdes-i Szűz Mária-szobor terjesztette ki áldó kezeit Kőrös koporsója fölé. A szertartás végeztével indult meg a temetési menet a dömösi temetőbe. Elöl az iskolás gyermekek haladtak rendezett sorokban. A koporsót és a fáklyákat Dömös tekintélyes polgárai vitték. A koporsó után Kőrös László két lánya, a rokonság és a gyászoló nép haladt. A plébános úr a sírnál megható, szép beszéddel búcsúzott a község nevében dr. Kőrös Lászlótól.

Kihangsúlyozta hathatós pártfogói munkásságát, amit a falu népéért tett. Kőrös emberszeretetét követendő példaként állította a megjelentek elé. Dicsérte az elhunyt meggyőződéses vallásosságát. Dömös népét arra kérte, fogadja szeretetébe Kőrös árváit, és hálálják meg azt a sok jót, amit az elhunyt tett értük. Az egyház imáival helyezték koporsóját a sírba. Engesztelő szentmiséje pedig hétfőn reggel 8 órakor kezdődött a dömösi katolikus templomban. Az Esztergom és Vidéke lap már 1918. május elején közadakozásra kéri fel Esztergom népét, SIREMLÉKET KŐRÖSY LÁSZLÓNAK! felszólítással. Méltatják munkásságát, személyiségét pedig így jellemzik: „Kinek jelszava volt önmagával szemben: munkálni, tenni és nem kérni bért. Semmit magunkért, mindent a közért! Fejlődni, tenni, ahol csak lehet!” E nemes célra összegyűjtött pénzt elvitte az infláció és a forradalom szele. 100 év elteltével teljesült síremlékének felállítása. Kőrös László szellemi és tárgyi örökségének szétszóródott darabjait az utókor feladata összegyűjteni, gondozni és továbbadni. Kőrös László ex libris felirata örök életű igazságot tartalmaz. JÓ KÖNYV A LEGJOBB TÁRSASÁG!

2018. május havában, Szent Flórián napján.

Öröklét fémben

Kovács Géza (1958–2018) monori kiállítása

Üdvözlöm Önöket Kovács Géza *Öröklét fémben* című kiállításának megnyitóján!

Mint bizonyára sokan tudják, sajnálatos módon már valóban öröklétről kell beszelnünk a tárlat kapcsán, mivel a művész hosszas betegeskedés után nemrég távozott közülünk. A szomorú történések ellenére azonban szerencsére fel sem merült, hogy az eseményt lemondják.

Az alkotó legutóbbi kiállítása a *Valódi történések fémben* címet kapta, melyben a metaforikus elnevezés meghatározta a művek anyagát és célját is: a fémek passzivitása Kovács Géza keze által kézzel fogható, valódi történéssé alakult, a tárgyak és az általuk közvetített mondanivaló pedig örökérvényűvé. Az önálló használati értékkel rendelkező, organikus létre utaló vastárgyak új értelmet és jelentést kapnak a marosvásárhelyi születésű, gépészmérnöki múlttal rendelkező alkotó értelmezésében – egyben elnevezésük által is. A művész az avantgárd törekvések szellemében hozta létre különleges tárgy-kollázsokként értelmezhető alkotásait, zömében vasból és acélból, melyeket a 20. század két legmeghatározóbb anyagaként tartanak számon. Korábban leginkább követ és márványt használtak a szobrászok, melyek eleganciát és választékosságot tükröztek, de a vas műtárgyként való használatával lehetővé vált mélyebb és összetettebb konnotációjú témák megjelenítése is, az időszak megpróbáltatásait és nehézségeit mutató alkotások létrehozása.

Kovács Géza munkái mind anyagukat tekintve, mind témájukban az iparos világ funkcionalizmusához kötődnek, de mégis átlényegítve és újraértelmezve azt. A különleges forma- és anyaghasználat által összeforrnak, illetve elmosódnak különböző korok és időszakok határai, kortalanná és örökérvényűvé téve az alkotásokat. Patkók, kerekek, gyűrűk, csapágyak, láncok különleges kombinációi egy síkba

hozzák a múltat, a jelent és a jövőt. „Kovács Géza művei érzékeny, mélyre nyúló időmetszetkonfrontációk: a múlt jelenné szintetizálódásának, a jelen múlttá foszlásának időrágta anyagba foglalt felmutatásai.” (WEHNER TIBOR)

Ehhez járul természetesen a művész találó és ötletes címadása is, hiszen sokat alakíthatunk a befogadókban kialakult képzeten egy-egy jól eltalált cím segítségével, befolyásolhatjuk a nézők értelmezési tartományát, szűkíthetjük és bővíthetjük vele azt. A címek különbözőek, vannak találók és kevésbé lényeglátók, konkrétak és elvontak, mégis akkor teljesítik igazán küldetésüket, ha együtt nézik a művet és a befogadót is. A művek értelmezéséhez a cím megközelítési szempont, külső nézőpont, fókuszpont, bár „maguk a művek is gondolati és érzéki inspirációkat adnak: asszociatív fogalmi forrásvidékeket nyitnak meg a befogadó előtt” (WEHNER TIBOR).

Kovács Géza ezen a kiállításon szereplő alkotásainak – zömében rövid, 1-2 szavas – címei feszültségeket, megpróbáltatásokat, nehézségeket tükröznek, ahogy anyaghasználatuk is. Dinamizmust közvetít pl. a *Szabadulni vágyó*, *Kiáltás*, *Siklás*, *Kitörés*, *Fejlődés*, *Rohan az idő*; melankóliát sugall a *Kikönyökölve*, *Letaposva*, *Dilemmában*, *Bánatos*; történetiséget hordoz a *Vikingek hagyatéka*, a *Magyar Szent* és *A Nap birodalma*; filozofikus tartalmat pedig *A szónok védelme*, a *Szerencse zárja*, a *Nyers önirónia*, vagy éppen a nagyon hangzatos *Virtuális harmónia* képcím. Ez is tanúsítja, hogy egy tárgynak mennyire másfajta tartalmat tulajdoníthatunk elnevezésük által; egy valaha funkcionális vastárgy címmel ellátva emelkedett jelentést is közvetíthet. Most pedig a címek után beszéljenek a számok is, érzékeltetve a 60 éves korában elhunyt művész életművének nagyságát, pályafutásának jelentőségét. Kovács Géza egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte, majd első önálló kiállítása 1988-ban nyílt meg Sepsiszentgyörgyön. Mostanáig 126 egyéni tárlaton mutatta be kisplasztikáit Európaszerte. Több mint 25 éves pályafutása során 19 országban közel 500 csoportos kiállításon vett részt, amelyből több mint

Kovács Géza: Ha elhagy az angyalod (acél, 34 x 35 x 15 cm)

Kovács Géza: Szabadulni vágyó (acél, 35 x 40 x 25 cm)

50 nemzetközi kiállításnak számított. Tagja volt több művészeti szervezetnek, az Amerikai Egyesült Államokban, Franciaországban, Magyarországon, Romániában és Svédországban is. 9 monumentális alkotást készített, 19 alkotótáborban dolgozott és 109 műve szerepel jelenleg 87 közgyűjteményben. A szakmai zsűri 5 magyarországi ösztöndíjban és 36 művészeti díjban részesítette alkotásait Európa különböző országaiban. Románia elnöke 2009. szeptember 21-én a Román Kulturális Érdemrend lovagi fokozatának kitüntetésével jutalmazta. Képzőművészeti tevékenységéért 2014. augusztus 20-án a Magyar Köztársaság elnöke a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetésben is részesítette, 2007. március 15-e tiszteletére a Magyar Oktatási és Kulturális Minisztériumtól pedig Pro Cultura Hungarica Emlékplakettet vehetett át.

Azt hiszem, mindezek már önmagukban is bizonyítják a művész közönségének szeretetét, valamint szakmai elismertségét is. Műveinek hatása változatlanul tovább él köztünk, ahogy ezt Weöres Sándor *Öröklét* című versének sorai is példázzák:

„A Föld, hol az élet terem, a mindent elnyelő
sírverem, a síkság, hegy, tenger, folyó, öröknek
látszik és múló.

Világűr és mennyboltozat, sok forgó égi kapcsolatot, a milliárdnyi tűzgolyó, öröknek látszik és múló.

Mit eltemet a feledés, egy gyík-kúszás, egy szárnyverés, egy rezdület mely elpörög, múltónak látszik és örök.

Mert ami egyszer végbement, azon nem másít semmi rend, se Isten, se az ördögök: múltónak látszik és örök.”

Kérem, fogadják szeretettel Kovács Géza 126. – és egyben sajnós utolsó – egyéni kiállítását!

Köszönöm a figyelmet!

Elhangzott a Vigadó Galériában, Monor, 2018. 05. 07.

Kovács Géza: Csodálkozás (acél, 36 × 25 × 17 cm)

Kovács Géza: Átkozott gereblye (45 x 62 x 23 cm)

Radnai István

Bibliamagyarázat

A farkasréti Krisztus

Néhányan úgy vélik, idén későn lesz a húsvét, de ő csak megy a felső temető felé, vagy ki tudja.

Hatalmas keresztet hord a vállán, hosszabbik ága kihegyezve. Szép munka, szakemberre vall. Gondosan belakozta.

A hosszabbik szára majdnem a földig ér, a keresztléc a széles vállán, megtartja.

Középtermetű, suta ember, mackós mozgásán látszik. Bal kézzel ad kezet, megszokta a bal kéz használatát. Hűvösen biccent, és megy tovább felfelé.

Ahogy szerepéhez illik!

Senki meg nem kérdezi, mennyiért adja. Nem a szanhedrin börtönéből jön, elmúltak azok az idők, bár a kereszt megbírná a testét. A pártpapok néhány évi befalazásra ítélték. Se szög, se kötél.

Majdnem gyerek még, és ki nem szeret célba löni? Ott fekszik az erdőszélen, kissé távolabb pisztolytáska. Nem vadnyugat, vadkelet.

Az ács és asztalos mesterséget nem az apjától tanulta el. Szülei becsületes házmesterek voltak. Azaz vigyázzunk ezzel a becsületességgel! Valójában deklasszált elemek. Nagyapjának vagy a dédapjának akár ezer holdja is lehetett, persze nem az égen. Nagyon is a zsíros bácskai földiken. Apja már gyerekkorában sem biztos, hogy látta a kúriát. Aztán a hét szilvafából hatot kivágott a láncos kutya valamelyik pribékje, mivel az impirialistáknak nem szilvára fáj a foguk. A jófajta szilvalekvárt a magyarok tarják ilyen sokra. Egy darabig felszedték a telepések, de a sligovica is kiment a divatból.

Odabent – volt rá bőven ideje – szakmát tanult, a gimnázium elérhetetlen vágyává silányult a szülei szemében. Talán a vágyaik hervadtak le az idő múlásával. Pedig hogyan tervezték a jövőjét! Azt is, hogy hűgát valami jobb külföldi, társaságbeli család sarjához adják férjhez. Évekig várták, hogy támaszuk legyen, a fiútól várták. Végül a húga gürcölt és megváltást jelentett, amikor gépirónóvé küzdötte fel magát. Minden anyag bizalmas volt, ő pedig megbízhatatlan.

Egyiptomban sem jártak. Útlevelet senki sem kapott abban az időben. Mielőtt Heródes lecsapott volna újból, nem menekültek el, hiszen reménykedtek. Aztán jött, ami jött.

Hogy a pisztolyt valami legionárius vagy a helyi hatalom szolgája dobta-e el – sebtiben –, nem tudni. Mindenki, akinek köze volt a rendszer kiszolgálásához, átöltözött civilbe. És elvegyült. Vagy – jobb híján – elbújt az ágy alá. Szép, magas ágyakat örökölhettek az osztályellenség-től és emeleti villalakásokat.

Ők bezzeg az alagsorba szorultak. Gyerekkorában sepregetni nem engedték, tanuljon a gyerekek! De havat lapátolni már alsó tagozatos korától kellett neki is.

Apja kitanulta a csapbőrözést és a dugulás-elhárítást, el is leste tőle.

A fát is szerette, a villa kertjében vagy a közeli erdőben fel is mászott rájuk. Az erdő lett a veszte, a pisztoly, amit pedig elásott a kertben. Valaki mégis feljelentette.

Végül a fa jelentette a megélhetését. Ezúttal megmunkálta.

A megváltást nem a zsarnok, a zsarnokok halála hozza meg, hanem a harminc ezüstpénz. A szocreál templomokra nem jut kárpit és beton se. Nincs keret Lux-szappanra, tankra, úrprogramra, ballisztikus – nekünk ballasztot jelentő – rakétákra. A szegény embert a SzÜ is húzza. Ez furcsa a ma születettnek, evidencia a kezdettől más dimenzióból valónak, a negyvenöt előtt születettnek.

Addigra azonban apja a verésbe, anyja bánatába belehalt. A szuterénbe kellett valaki, aki a házat is rendben tartja. Új gazdái visszajöttek az illegalitásból. Tudtak konspirálni és gitározni. Na, persze, nem voltak zenészek, pufajkások voltak.

Egyébként ő is szeretett az iskolában verekedni, de az férfias sport. Nem volt angol, de az öklét használta. Olykor lapáttenyerével pofonokat osztogatott. Nem volt hozzászokva, hogy ne adja vissza, ha valaki belekötött. Időközben megtanulta, és a csendőrpertut is meg a saját rabszámát.

Galerik még nem voltak akkoriban, nem is csavargott. Neki még focizni is kevés ideje maradt. Tanulj, fiam! Ez volt otthon a jelszó.

A gyalupad mellett ezek a régi dolgok már nem is jutottak eszébe. Volt osztálytársaihoz nem közeledett, a többségük amúgy is kerülte őt.

Amíg bent volt, idekint nem változott semmi.

Megy a dombra, néz jobbra, néz balra, alig néhány friss hant. A besüppedtek korhadt sírkeresztje jelzi, az utolsó temetés óta nincs gazdája.

Vajon ő is hiába hordozza a keresztet? Cirenei Simon ateista, vagy közömbös, vagy még rosszabb. A bárányt farkasfoggal úzi-tépi. A koncot, a szétesett birodalom ajtófélfájára kent fogyasztói társadalmat. Ez most a jel. Cégtábla és leszakadt redőny. Csőd az egész vonalon, és mégis. A vásárlás az idén is egybeesik húsvétal, karácsonnyal. A fenyő alatt MP-3 üdvözli az angyalt, amiben hisznek is meg nem is.

A túlevek lehullanak, brókerré vedlenek a szerencsésebbek. A többi marad megcsalt, elkárhozott, hajléktalan.

Az alkalmi Krisztus kisompolyog egy oldalkapun. A Passió véget ért, mindenki felveszi a keresztjét.

Néhány illuminált politikus kezében villan a szekerce, a szög, a kalapács.

A teremtés igazsága

– emlékezés Kántor Jánosra

Ismét súlyos és pótolhatatlan veszteség érte a magyar képzőművészeti életet, ezen belül elsősorban a grafikusművészek közösségét és Esztergom város művészetszerető közönségét. Életének hetvenkettedik évében hosszan tartó súlyos betegség után elhunyt Kántor János.

Évtizedeken át meghatározó egyénisége és kiemelkedő alkotója volt az esztergomi művészeti életnek, de tágabb értelemben a teljes magyar képzőművészeti kultúrának, jelentős grafikai kiállításoknak. Eredeti látásmóddal jellemezhető, egyéni, összetéveszthetetlen technikával kivitelezett grafikai, nyomatai a nemzetközi képzőművészeti bemutatók, kiállítások, biennálék sokak által kedvelt darabjai voltak Japán, Portugália, Olaszország, Finnország, Németország, Lengyelország, Kanada, Svájc, Bulgária rangos galériáiban, múzeumaiban.

Kántor János képeket szülő gondolatai az ábrázoló, figuratív és az absztrahált, időnként geometrikus elemeket is alkalmazó kifejezőmód határán egyensúlyoztak. Egyszerre volt jelen nála az erőteljes formákkal való képépítés és a kép tárgya, mondandója iránti szeretet és alázat. A könnyed, laza részleteket talán egy visszafogott szemérmes csend jellemezte, míg a szilárdabb, erősebb kontúrokkal megrajzolt, expresszívebb, látványosabb képei a szabadabb, formai kötöttségekből kitörő mestert idézik. A művek belső dinamikája és az ábrázolás hitelessége együttesen jelölik ki azt a kánont, ami műveinek jellemző sajátossága. Személyes absztrakciója, téma- és formavilága, esetenként különleges színeinek harmóniája teszi egyedivé, fel- és megismerhetővé kép-történeteit, képvilágait.

Természetesen őrá is hatással voltak idősebb kortársai, mint Bálint Endre, Kondor Béla, Nagy László, Würtz Ádám, Kass János. Nagy példaképe Szalay Lajos volt, minden idők egyik legnagyobb magyar rajzolóművésze, akinek összetéveszthetetlen stílusa, művészi és emberi nagysága adott ihletre épült teremtő hitet Kántor János egyéni rajzmodorának kialakulásához is.

A történelemben, a mitológiában, az irodalomban és a természetben talált ihletet, segítséget vonalai, jelképei kialakításához. Absztrahált, de úgy, hogy hűséges maradt az általa szívesen használt formák és jelképek eredeti jelentéséhez, azok megmaradtak a maguk felismerhető mivoltukban, tömören és tisztán jelentek meg a műveken. A vékony, érzékeny, törekeny karcok, a zárt egységbe foglalt grafikák, a porózus, finom felületű nyomatok, az erőteljes, kontrasztos vonalakkal és felületekkel szabdaltságot metszetek mind megjelenítésükben, mind mondandójukban illeszkedtek az ihletet adó témákhoz. Ő maga így vall erről: „A rajz az emberiséggel egyidős, örökkön változó, kifejező, olyan, mint az ember maga; lehet bizonytalan, esendő, törekvő s bizonyosságot sugárzó, halk és hangos, a semmiből előtűnő, majd ugyanoda visszatérő, ám létének lényege az igazság: a teremtés igazsága.”

Az életmű részét képezték grafikai munkássága mellett festményei is. Erőteljes, tiszta színeket használt expresszív ecsetkezeléssel megfestett vibráló, mozgalmasságú képein, amelyeknek témaválasztása sokszor egybeesett grafikai műveivel. E gyakran nagyméretű vásznak, mint szélben lobogó zászlók, kijelölték alkotójuk útját, ők is fizikai és szellemi állapotának szimbolikus megjelenítései, jellemét, játékos szeretetét, komoly, mélységes küzdelmeit, külső és belső harcait magukon viselő őszinte lélekrajzok. Alkotói gesztusai kaput nyitottak lelkivilágába és utaltak az anyagának a szellemibe való emelésére való vágyakozására.

Egyik írásában így utal műveire: „Teremtőményeim (...) vallomások mindarról, amit sejtek a világról, amit érzek a szívem mélyén, ki nem mondható eltitkolt vágyak, remények vagy kémménnyé fogalmazott, vállalt vélemények az angyal és az ördög árnyékában.”

A rá leginkább jellemző grafikáin, nyomatain többnyire csak két színt használt, a papír fehérjét és a festék feketéjét, vagyis a legtisztább, legegyszerűbb, legősibb ellentétpárt. A fehér az örökkévalóság, az időtlen, a végtelen, a csend színe. A fekete a befejezés, a vég, a véglegesség színe.

Kántor János festő- és grafikusművész földi élete a befejezés színéhez érkezett, de művei reményeink szerint az időtlenség színét vették fel. Bízunk benne, hogy lelke az angyal árnyékában pihen, és várja a Teremtő szeretetteljes ítéletét.

Kántor János: Madaras ember
(linóleum metszet, 42 x 21 cm)

Az út

„Ez az út végzetes személyes drámánk lett. Ulay a Góbi-sivatagtól indult, én meg a Sár-ga-tengertől. Aztán ahogy mindketten megtettünk 2500 km-t, találkoztunk a kínai nagy fal közepén és »Isten hozzád«-ot mondtunk egymásnak.”

Marina Abramovič

A férfi bement a kávéházba és a legkevésbé feltűnő zugot választotta. Helyet foglalt, teát rendelt és várt. Sandán nézett körül a helyiségben. Még soha nem volt itt. A kávéház eléggé eldugott helyen volt a város kicsi utcájában, kilátás csak a szemközti épületre nyílt. Egyedül sosem jött volna ide, de most olyan helyre volt szüksége, ahol nem volt esélye, hogy ismerőssel találkozzék. Néhányszor már járt errefelé, emlékezett rá, hogy ez amolyan kicsi hely, s amikor eljött az ideje, hogy megfelelőt keressen, ezt választotta.

Otthon még fontolgatta, vajon hozzon-e magával minden levelet.

Végül fölöslegesnek tartotta, csak a legelsőt és az utolsó kettőt vette magához – az egyiket belga bélyeg és pecsét volt, a másikon cseh, Prágából. Ha ezek a levelek nem lennének, valószínűleg soha nem kezdeményezte volna ezt a találkozót, már régtől mondogatta, hogy ebből éppen elege van, egyes embereknek nem kellene találkozniuk, bármi történt is köztük a múltban. Csakhát egyszer az a hihetetlen dolog történt, hogy egy napon a postaládájában váratlanul nagyon szép bélyeggel és pecsétellátott levelet talált, amiről később megállapította, hogy indiai, Újdelhiből érkezett.

Számítógéppel írt angol nyelvű levél volt. Az angolban nem volt eléggé jártas, az első olvasásra annyit bogyott ki, hogy egy Sh...a G. nevű férfi tanítványává választotta, hogy segítsen neki magasabb lelki szintre jutni. *Éppen egy több világrészt érintő útra készülök* – írja a levélben –, *hogy meglátogassam tanítványaimat, s megállok Közép-Európában is. Az nem lényeges, miképpen jutottam a címédhez, csupán az, hogy éppen rád esett a választásom.* A férfi ezt akkor többször elolvasta és nagyon meglepődött. A borítékon nem volt a feladó címe, meg az is zavarba hozta, hogy a levelet számítógépen írták. A bélyeg azonban igazi volt, és a pecsét is valódinak tűnt. Naí Dillí. Régebben levelezett egy Bombay közelében élő indiai mesterrel, aki rendszeresen küldözgette neki lefordítva az indiai szólásokat és tanácsokkal látta el különféle kérdésekben. Csakhogy jó ideje már nem jelentkezett, nem válaszolt, ezért a férfi azt gondolta, hogy a mester valószínűleg már elérte a maga magasabb lelki szintjét.

Ennek a levélnek az olvasása közben néha arra gondolt, hogy Sa...a G. átvállalja a bombai

mester feladatát, de nincs lehetősége rákérdezni, mert – bár sokszor ellenőrizte – a feladó címe nem volt feltüntetve a levélben sem.

Volt még egy lehetőség, hogy valaki a bolondját járattja vele. Napjainkban már nem gond hamisítani egy bélyegzőt és indiai bélyeggel küldeni levelet. Csak az volt benne a bökkenő, hogy a világon kevés ember tudhatta, aki valamit is tudott a férfi lelki érdeklődésének területéről. Ő is csak a legközelebbieknek tett róla említést, és nem feltételezte, hogy közülük képes volna valaki ilyen rossz viccre. Ezért várt.

Egy hónap múlva újabb levélre akadt a levélszekrényében, ezt a New Hampshire-i Doverben adták fel. Sa...a G. ebben a festői vidéki városkáról írt, a gyönyörű vidékről és lakóikról, akik tárt karokkal fogadták őt. Írt a békéről meg a szeretetről, arról, milyen gyönyörű dolog szeretni mindazt, ami körülvesz bennünket. *Add fel az eddigi életmódodat, és egyszerűen csak élj így. Az igyekezet csak időpocsékolás.*

A következő levél csak két hónap múlva érkezett. A bélyeg és a bélyegző venezuelai volt, Caracasból. A mestert ott is lelkesen fogadták. *A dél-amerikaiak nyíltszívű emberek, ám nagyon hevesek. Fontos – írta a mester –, hogy féken tudjuk tartani indulatunkat, így sikerül jó barátokká válnunk. A te belső tüzed is alkotó tűz legyen, ne pusztító. A szebb világ építése mindenkinek kötelessége.*

A férfi zavarban volt. Lobbanékony természetét már régtől próbálta féken tartani. Olyan érzése volt, hogy mostani mestere tényleg ismeri. Akkor hát az ilyen „közeli” helyzetben a levélben kifejezett valamennyi banalitás valódi igazsággá változott. Valódivá és egyszerűvé. A férfi egyszerűen úgy érezte, hogy valaki érti őt és valóban irányítani akarja.

Ettől a naptól kezdve naponta ellenőrizte a levélszekrényét, és feszülten várta a további levelet.

A negyedik levél a legutóbbi után a Dél-afrikai Köztársaságból, Fokvárosból érkezett. Sh...a G. nagyon szomorú volt, mert azon a vidéken, amelyen járt, tanúja volt, hogy az emberek nem becsülik az életet. Sem a magukét, sem a másét. *Kesergek a gyilkosságok meg a népiirtások miatt, amiről a bevándorlóktól hallok, és tudatosítottam, mekkora kincs a szeretet. Nagyon fontos megbékélni minden lényvel, s az emberen múlik a választás, akar-e vagy sem fájdalmat okozni. S nem utolsó sorban nagyon fontos, hogy az ember megbékéljen minden emberrel az életében. Minden út felesleges és feleslegesen nehezebb, ha magaddal hordod a gyűlölet terhét. Meg kell szabadulnunk negatív érzelmeinktől és legyünk megbocsátók.*

A mester szomorú levele a férfit nagyon megérintette, megint úgy érezte, hogy gondjaival nincs egyedül a világon. Szeretet, megbocsátás, nem bántani senkit – ismét három banális tanács, amelyek rendkívül igazként hatottak. A mester sokat tudhat róla, bizonyára az előzőtől, gondolta ismét.

A maga útján járva egyetlen teher nyomasztotta csupán, kapcsolat egy nővel, aki két évvel ezelőtt összetörte a szívét. Akkor úgy érezte, kisklott a vonatja, hogy nincs tovább. Később azonban lassan talpra állt, és megtette első bátoritan lépteit, mint egy kisgyerek, fokozatosan egyre több és több merészséggel, ismét emberek közé kezdett járni. De a nőnek nem bocsátott meg. Ha véletlenül meglátta valahol, szomorúság és harag fogta el. Tudta, hogy ez így nem helyes, ám a közelében nem tudott uralkodni magán, nem tudott normálisan beszélni. Ezért igyekezett kerülni őt. Egészen idáig azt hitte, hogy belül már mindent elrendezett, ám ez a levél az új mesterétől kinyitotta a szemét. Úgy érezte magát, akár egy zarándok, aki a poros úton hirtelen rádöbben, hogy kavics van a cipőjében. De hát mitévő legyen? Nyissa fel a régi sebeket, kérdezte önmagától, és nyugtalanság fogta el.

Valami rágta, mint az egér Válek versében, mardosta, nem volt tőle egy nyugodt napja. S akkor jött a további levél.

A bélyeg meg a pecsét belga volt, Antwerpenből. A mester szinte lelkenedezve dicsérte a táj szépségét. *Soha ezelőtt nem voltam Európában, s mindaz, amit eddig láttam, valóban tetszik nekem. Az emberek barátságosak, s a tanítványaim nagyon odaadók. Hosszú utat kellett megtennem, hogy eljussak ide a végekre. Az egész út egy közönséges első lépéssel kezdődött. Ezt mindenkinek meg kellene tenni, főleg annak, aki magasabb lelki szintet akar elérni. Ezért – írta Sh...a G. –, ha ezen az úton akarsz haladni, lépj! Ha vannak dolgok, amiről le kell mondanod, mondj le róluk. Ha akadnak emberek, akikkel békülnöd kell, tedd meg. Több módja is van ennek. Írj levelet, fess képet vagy írd verset. Semmi nagyobb dolog nem jön magától.*

A férfi meglepődve döbbsent rá, hogy a mester megérintette a lelkét. Hirtelen. Pontosan rátapintott, mire van szüksége. Ezért már magában így szólította „Sri Bhagavan”, ami azt jelenti „Aldott”. Néhány napra a lakásába zárkózott, ki sem mozdult, hogy minden gondolatát a konkrét lépésre összpontosítsa, amit meg kell tennie. Jóformán nem is evett, nem válaszolt semmi hírre. Csak miután elhatározta, hogy az ő esetében az első lépés egy vers lesz. Egyszer régen annak a bizonyos nőnek írt egyetlen verset, amit nem olvasott el senki, csak a nő. Elhatározta, hogy a békülési szándéka jeléül közzéteszi az irodalmi újságban, és tudta, hogy ha a nő elolvassa, megérti, hogy nem akar hordozni magában semmi haragot. Sem többet, sem kevesebbet. Újra átnézte a mester levelét, szinte megdöbbsent a pontos utasításai fölött, s azzal az érzéssel, amely a megkönnyebbüléshez vezetett – mint ahogy a zarándok a cipőjében lévő kavicsal a járda szélére ül és lassacskán kifűzi cipőjét –, néhány apró javítást végezve rajta, a verset email-ben elküldte a szerkesztőségbe. Aztán kiment a sza-

badba, és jó mély lélegzetet vett. Meglepte, hogy amíg szobájában magába zárkózott, kint beköszöntött a tavasz. Ezt jó jelként könyvelte el.

A vers egy hónap múltán jelent meg a folyóiratban, a mester levele hosszabb ideig váratott magára. Már május közepe volt, mikor megjelent a levélszekrényében az eddig utolsó, a hatodik levél. Ahogy a kezébe vette és meglátta rajta a cseh posta pecsétjét, hevesebben kezdett dobogni a szíve. Már kint felnyitotta, és a lakásáig érve el is olvasta. Sri Bhagavan ebben megdicsérte a férfit minden lépéséért, amit célja elérése érdekében tett, és elárulta neki, milyen örömet érez utazása során a szorgalmas tanítványaival való találkozások alkalmával. *Meggyőződésem, hogy te is igyekszel tökéletesíteni magad embertársaidal való kapcsolataidban, a szeretet terjesztésében. Nagyon tetszik nekem, amikor személyesen találkozom tanítványaimmal és így közvetlenül beszélhetek velük.* Ezeknél a szavaknál a férfinak nagyot dobbant a szíve és elképzelte, hogy a mester egyik megállója lehetne az ő városa is. *Ne feledd, hogy az első lépés, amire előbb figyelmeztettelek – folytatta a mester –, nem lehet az utolsó. A megbékélésnek mindennel és mindenkivel személyesnek kell lennie, szemtől szembe. Az első lépés felbátorít, a többi meg már rajtad múlik. Találkozz azokkal az emberekkel, akikkel találkoznod kell, különben egyhelyben fogsz topogni.*

Ennyi elég is volt a férfinak. Tudta, hogy a nővel találkoznia kell minden áron, és meg kell próbálni igazi békességre jutni, különben enélkül a mester nem látogatja meg. Írt neki hát egy e-mailt. A válasz másnap meg is jött, a nő azonban nagyon semleges választ adott. *Szívesen találkozom, de ne remélj semmit.* Ez jellemző rá, gondolta, és egy eldugott utcácskában lévő kis kávézót ajánlott.

S most itt ül és vár, az asztalon három levél fekszik a mestertől – nehogy valami hülyének nézzék – és lassacskán gőzölgő tea.

A nő csendben, feltűnés nélkül érkezett. Kis ideig nézelődött a helyiségben, s ahogy felismerte, félszeg mosollyal lépett az asztalához. A férfi felállt, üdvözölte (alacsonyabbnak tűnt neki, mint azelőtt), a nő pedig limonádét rendelt. A férfi kinyitotta száját, de képtelen volt megszólalni, ezért csak a levelekre tette a kezét, és lassan a nő felé tolta az asztalon.

A nő elpirult, a táskájából egy nagy, nyitott borítékot vett elő, és mélyet lélegzett. A férfi meglepődött és várt, mi lesz.

Ne félj, mondta a nő. Valamit írtam neked – arra az esetre, ha nem tudnék megszólalni. Olvasd, szólította fel.

A borítékból, amit adott neki, papírlapokat húzott elő, és hangosan kezdte olvasni: A férfi belépett a kávézóba, és a legkevésbé feltűnő helyet választotta. Leült, teát rendelt és várt...

(Vércse Miklós fordítása)

A szaki

Hosszú éveken át jártam a Mariška szállodába. Volt házi telefonközpontjuk, annak a működéséről kellett gondoskodnom, hogy ne csak a szálloda alkalmazottainak, hanem főleg a hat emeleten elszállásolt vendégeknek se kelljen minden kicsiségért a portára gyalogni.

Annak idején egy alkalommal sor került a szálloda kiszolgáló helyiségeinek és folyosóinak festésére. Megjelent hát ott a festő és mázoló. Alacsony, köpcös, széles és jócskán hosszú orrú, nagy szürke szemű bácsi. Érdekes volt a vezetékneve – Kohútiknak (Kakaska) hívták. Mozgása nyugodt, kimért volt, mintha minden lépésnél meggondolta volna, hogyan lenne jobb lépni. A folyosó végén, ahol a telefonközpont helyisége is volt, működött a büfé, ott meleg étel is kapható volt. Ha a munkám engedte, ki is használtam mindig. Ott ismerkedtünk meg. Az én ifjúkorom idején a munkafegyelem nem volt olyan szigorú, mint manapság, s mivel a bácsi mint embertípus is érdekelt, időnként fizettem neki egy sört vagy fél deci vodkát, így aztán szívesen mesélt nekem mindenről, amiről csak kérdeztem. Hatvanöt éves volt, sok mindent átélt már, és szemlátómást örült, hogy megoszthatja velem tapasztalatait. Sok jót tanultam tőle. Óva intett főleg az alkohol mértéktelen fogyasztásától. Jogában állt. Soha – bármilyen hévvel is kínáltam – nem ivott többet egy sörnél és fél deci vodkánál. És azt sem minden nap. Tátott szájjal hallgattam őt, mert Kohútik mester nemcsak beszélt az alkohol káros hatásáról, de be is mutatta – mint a színpadon. Ahogy nekem a folyosón mutatta, miként támoanyag az ember, ha több vodkát iszik a kelle-ténél, hát úgy előrebukott, hogy orrával csaknem a padlót súrolta. Lábai térdben megroggyantak, alig tudott pár lépést tenni. Ha az ember bortól rúgott be, szerinte egészen másként tántorgott. Bármennyire is igyekezett előrehaladni, fordítva sikerült. Az ilyen embert kitartóan vitte hátrafele, úgyhogy végül rendszerint hanyatt esett, mindkét kezével igyekezett megtámaszkodni a földön. Kohútik mester szerint az a szerencsétlen járt legrosszabbul, aki elbódult a komló illatától, és agyonitta magát sörrel. Amikor bemutatta, hogy mit művel az ilyen iszákossal, az egyik faltól a másikig tántorgott. Néha előrebukott, majd hátra, majd egyik oldalról a másikra, miközben egyhelyben topogott, mintha káposztát gyúrt volna a hordóban. Olyan is volt, aki hetykén nyújtogatja bal karját a feje fölé, mintha valami fiatalos nótába akarna kezdeni, jobb tenyerével meg a tarkóját támasztja alá. Kohútik mester szaki volt ezekben a dolgokban. Látni, mikor bemutatta az olyan egyént, aki úgy itta le magát, hogy keverte a sört, bort meg a pálinkát,

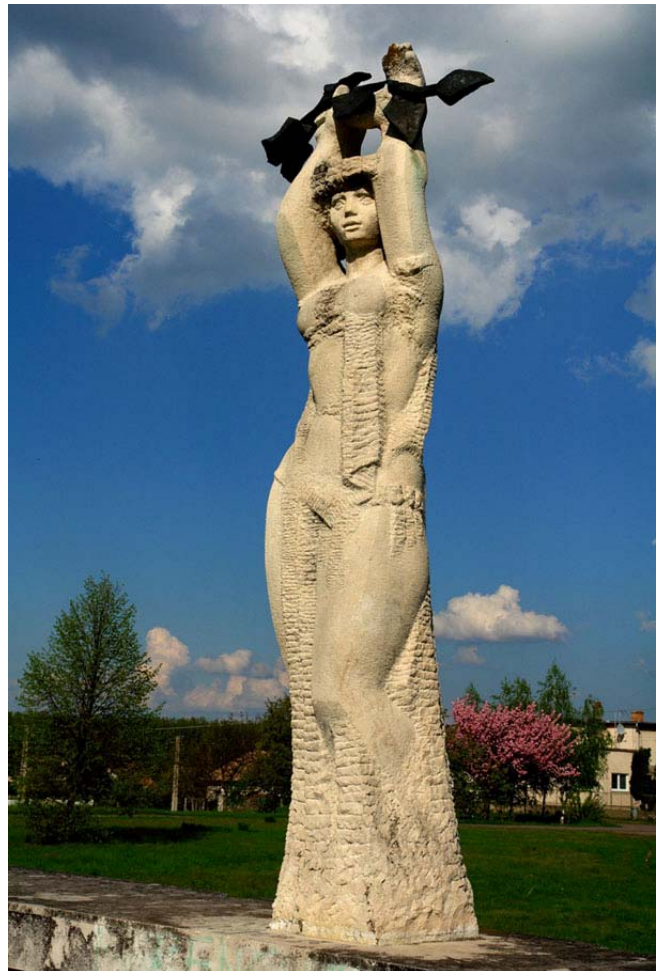
számomra olyan rendkívüli élmény volt, amit szóval leírni nem is lehet. Csupán annyit mon-dok, hogy az ilyen ember végül haza se jutott, rendszerint az utca árkában kötött ki, ami szá-mára nem is volt a legrosszabb. Ám ha a vasútál-lomásra vetődik, ott biztosan összetűzött volna a rendőrökkel, mivel holtbiztosan megpróbálta volna – mindenféle grafikont figyelmen kívül hagyva – indítani a vonatokat. Kohútik mester-nek alig volt néhány foga.

Selypített. Amikor kezdtek járni hozzánk a vendéglátóipari szakiskola csinos lányai szakmai gyakorlatra a nem kevésbé csinos szakoktatójukkal (meg a konyhában is csupa csinos, fiatal, vonzó nő dolgozott), nem álltam meg, és meg-kérdeztem tőle:

– Mester úr, mennyi gyönyörű nő van a vilá-gon! Mondja, mitévők legyünk velük mi, szegény férfiak?

Kohútik mester hozzám hajolt úgy, hogy raj-tam kívül senki se érthesse:

– Hogy mit tegyünk velük mi, szegény férfiak? Semmi mást, csak szeretni, szeretni és szeretni! – selypítette bizalmasan, majd indult a dolgára.

Nagy János: A mi leányunk
(sziléziai márvány, bronz, 6/4-es méret)

Radnai István

Tavaszi tüszentése

véremet hígítja roppant tavasz
gerinc-ágban csigolyám roppan
a végtelen erő kezére adnak
már szaporodni nem kész

hervatag virágként
a rügy megfázik piros sapkáját veszve
vérbarkás kívül-belül orromon
szimatolják kapcáját bakának

nem vagyok úr és nekem se parancsol
csak a fakadó élet gennyes sebe
melyből az áfiumot kimondani vélem
vigyázz a szó tolladon alvad

kicsiny levél a még kisebb rügyből
barkád s pora ereszkedik
vad pusztai bibékre hullva
sirat a magzat siratnak asszonyok

hogyan is bújtam meg istápoló tavaszba
néha úri kertész fehér vagy zöld köpenyben
olvasóm szeméit leválogatja
több ennyi hiszekegyből mint elég

és még kapaszkodom hittel a tavaszba
mint orrom vére esőz a patak
köveket torlaszt és visszahull magába
kicsit könnyelmű azonossága ugyanaz

virágnyelven keservem mesélem
kétlaki páromé a másik rügy
fakasztana életerejére virágot
meddő az hiába ölelem

az egész sirámot kenném a tavaszra
az egész fájdalom a tengerszint felett
néhány millibár két lépés lakásom
a gyök nem enged ideköt

korhad a geszt vad csontom fehérlik
ing nadrág kéreg lassan elhagy
törzsem a fűrész gallyamat kazánba
amit a tavaszi napfény gyújtna meg

rüggyel kezdtem osztódó hólyagcsíra
nememről nem gondolkodom nem csábít
asszonyok ölében kicsi angyal
véremre nem szárad pipacsszoknya

a rüggyel kezdtem füstöt ad a lusta nedvkeringés
füstbúcsú a győzedelmi fáklya

Rozsdálló roskadt vágyak

szerilemcselédek szoknyák fáradt korca
összeesnek összesimulnak a ráncok
őszi szélben a szerelem is borzas
megereszkednek mint felhők az erények

diófa alatt rég kivágták s a bor lőre
ahol valaha a pohár tükrén árnyék táncolt
panelek ásítanak banyányi rémek

s foghíjas szájuk mindahány ablak
szánalmas pincék övék a hatalom
köpnek s köpetben úszik a paplak
a dicsőség kutyaszarból nem rakás halom

és amikor eljön az öröklakás ideje szövetkezz
a bonckés alá valódból nekivetkezz

(ajtódon kopogtat október s két ellentétes forradalom)

Nagy János: A pásztor (fa, életnagyság)

Német?

Egy öregember vagy inkább idős úr sétál át a háttáron Szentgotthárdnál. Megtehetette, bár hírehamva sem volt az Uniónak.

Akkor még megtehetette. Földet művelni is átjárhatott bárki. Ráadásul az volt a szovjet zóna.

Meleg nyár volt, zergetollas kalapjával maga volt a heves zivatar! Sétált a Rába partján, de nem céltalanul. Gondolta, megnézi, mi maradt a gyárából, mekkora kárt tett a háború. Be azért nem ment.

Nem is mehetett a disztíngvált külsejű szakállas öregúr, akit mindenki ismert, akár kaszaszélítő volt, akár mérnök, akár járókelő.

Az újságok is megírták, hogy letartóztattak egy fasiszta burzsujt, aki szakállat ragasztva akarta a magyar nép éberségét kijátszani. Ráadásul egy szovjet tulajdonban lévő objektum körül ólálkodott.

A német javakat elkobozták, és szovjet tulajdonba mentek át. Furcsa idők voltak.

A gyár a német javak közé számított, az Anschluss után Ausztria ugyebár Németország része lett. A magyarországi német tulajdont el kellett kobozni, de nem adni a megbízhatatlan magyarok kezére. „A Nyár heves, s a kasza egyenes!” Hogy Dózsa jutott-e el a győztesek tudatáig, ki tudja, ki tudhatja?

Mert abban a hírneves gyárban kaszát gyártottak! Az embléma maradt, egy szimmetrikusan összefonódott testű kígyó, fölötte koronával!

Egy szovjet cég emblémája? Na, igen.

Hogy hány ágú egy bárói, egy grófi, egy hercegi korona? Biz azt már nem tudom, de talán felfedezek még valahol valami levelet, levélpapírt, akkor megmondom.

Szóval az ellenség betette a lábát. Ezt ne felejtjük el!

Hogy megtépték-e az öregúr szakállát? Kapott-e demokratikus rendőrségi pofonokat a hetven-nyolcvan körüli öreg tulajdonos? A Szabad Nép a szabad népet és az imperialistákat erről nem tudósította.

Mondsee-ből, ahol a másik gyára volt, az öreg báró talán gyalog jutott el Szentgotthárdig. Mindenestre nem lehetett könnyű útja, autója ugyanis biztosan nem volt, legfeljebb szekere. De honnan vett volna lovat?

Megjelent tehát, mint valami szellem, és egyszerre csak itt volt. Hallgatta a nagykalapács hangját, a kasza pengését, kihallatszott a Rábartra a gyár jellegzetes zaja. Folyik a termelés – gondolta magában –, zümmög a gyár erőműve. Gott sei Dank, nem ment tönkre az üzem!

Hogy mikor engedték ki? Nem él már ember, aki emlékezne. Valamikor biztosan kiutasították, elvégre negyvenöt után kitört a demokrácia.

Azt csak zárójelben jegyzem meg, hogy az öregúr, akinek hazáját előzőnlötte Hitler Németországa, se német, se náci nem volt. Nem is lehetett. Éppenhogy életben maradt, megszüszta!

Elárulom, a bárónak zsidó felmenői voltak. Anyai vagy apai ágon, ma már kit érdekel.

A rendszert akkor sem érdekelte ilyen apróság.

Azt mesélte az az öregember, hogy azon az ócska széken üldögélve is kiábrázolódott a menekülő úr királyi jelleme, s a körülmények nem őt tették koldussá, hanem a széket trónussá, s e pillanatban mindnyájan tudták: végül el kell nyernie a trónt.

Talán csak érted tettem, pedig én is hinni akartam a holnapban, s a változásban.

Mondhatnánk, érthetetlen, hisz' csupán játéknak indult az egész, pedig nincs ebben semmi különös, mivel tudjuk: a komolytalan játéknál nincs értelmetlenebb dolog a földön.

Titokzatosság, vagy rettegés börtönébe zárt lelked távolságtartó rácsa volt viselkedésed?

Egy szál virág a vázában: nem kötelez semmire, nem ad, s nem vesz el semmit; aztán odaadod valakinek, immár összeköt benneteket, a teljességre kötelez, a mindenséget kínálja, s talán, amit ma kínál, holnap a maga egészségében elveszi – töletek függ.

Talán valóban kiüresítő volt a pillanat, mikor metsző szavaid elérték szívemet, pedig csak kétónk köteleke lett halott abban a pillanatban, nem az egész világ.

Mikor a jövő jár az eszemben, sokszor észreveszem, valójában a múltra gondolok, pedig a tegnap csupa tehetetlenség, a holnap csupa lehetőség, s én a kettő között tanácstalanul állva nem szabadulok a kérdéstől: Hogyan?

Beleborzongok, mikor őt hallom zongorázni, elrepít a maga világába, történetébe, elutazunk a helyre, ahol képes vagyok megengedni magamnak, hogy elszakadjak a valóságtól, s részese lehetek az ő valóságának, s ráérezek: elfogadtam; a zenét, a helyzetet, őt magát, s egy pillanatig magamat is – igazi virtuóz.

Azt hittük, ez csak velünk történik meg, de valódi szépségét csak akkor láttuk meg történetünknek, mikor felfedeztük, mennyire minden napos az egész, s mégis milyen különleges!

A gyümölcsöktől rogyadozó fa árnyékában megpihenve, s az édeskés illatú levegőt figyelve, beleszimatolt a csatangoló mondák valóságát felüdítő világába.

Wernke Bernát

egy levél 1979-ből

(ifj. Muszbek Zoltán úrnak)

„záróra... minden kedves vendégnek, nyugodalmas jó éjszakát kívánunk... fogyasszák, fogyaszszanak, amijük van, újabb kiszolgálás nincs már ma...”

...és szürkébe olvadnak, az eddigi bálványozatok, letűnő félbe került mivoltjuk... amikor élesedett neszeik színtelenednek, laza tartású poharakkal kezeikben... aztán száguldó szekéreként szaggatódnak, vérük folyásával nosztalgiazóba, s alkalmi hevük csúcsonyosodik, hiszen szombaton nem rúgnak, ily hamar ki – de szalma lett, a széna helyén... nem tartunk még, a hétnek végén... és az előbb, csillagzatott asztalon, csak pár cigarettacsikk pihen vacogón... hát elnyúlódtak idáig, a kocsmai sugarak, s fakulóba zuhantatták magukat... nincs többé zajogatótt koccintgatás, emelkedett hangsugarak karolatán... és a szivárványok sem repülnek már az arcokon, vége lett, kiürült minden, az eddig emelkedett karzaton... és kókatag szemekkel, az ablakokra merednek, valamit keresve... mindezek persze valamit jelentenek, mert ezután valami lesz... hisz pár perc még, idebenn – aztán mennek a következő helyre, már virulóba teremtődött lelkeikben, az utca majd hűsítő szelében... és meg-megújulóba forrósodottan, friss szemergeteikbe fordulnak, arcuk pompáját már ki-ki sikíttatva...

sosem enyész

...ez a szikrázó harmonika, belevág az éjszakába – szaggatatlan... s e lopakodó szózatok, árnyatlanítják a szíveket, sodródatukba hullámoztatón... melegítő vásznakkal el-elborítattón, s fellegetülő bársonyt adnak, csapatuló nyikortalanba gyűrűztetett ajtajaikra... és az eddigi mozdulatlanok is, ujjaikat pergetve, hódolnak dobálón, a muzsika alakját, kiáltóan, élő alakjai, mámorába sugároztatva... s a lég, sosem enyész, hisz ereken regél... viharoztató üdeségébe pengeti, hevületét... kiáltóba teremtve susogó nesztét, a közelgő hajnal szegélyén... s mellek tűnődnek, a messzeségbe, titkolt takarataikat fel-felfedve, vitorlázott merengeteikbe...

Eseménynaptár

Kismarosi Teleház Alapítvány (2623 Kismaros, Kossuth L. út 5.): Szabó László *Vándorfecske hazatalál* című fotókiállítása a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE) szervezésében, 2018. 06. 23. – 07. 20.

Temerini Alkotóműhely és Képzőművészeti Tábor (TAKT), Alkotóház (21235 Temerin, JNA 126, Szerbia): *Író–olvasó találkozó, program: Mičić Egyedi Márta: 1999 – novellák. Hagymás István: Shakespeare-látlatok I. – János király; Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon.* Székely András Bertalan Bertalan: *Istennel, a Hazáért. Keresztyén és nemzeti megszólalások* című kötetek bemutatója az MBKKE szervezésében, 2018. 06. 28. Az MBKKE *Tájak – emberek* című fotókiállítása 2018. 06. 28. – 07. 30.

Budavári Könyvünnep (Szentháromság tér): az MBKKE részvétele kiadóként, 2018. augusztus 31. – szeptember 2. Színpadi beszélgetés műsorvezetővel a következő könyvekről: szeptember 1. (szombat) 13.50 Gál Mária és Szalai Szonja: *A Holdtündér fátyla.* Gál Mária mesegyűjteménye Szalai Szonja (9 éves) rajzaival; szeptember 2. (vasárnap) 12.45 Pécsi Sándor: *Kőbálvány visszanez (esszék).* Dedikálnak: augusztus 31. (péntek) 15.00 Marosi Károly, 16.00 Kerekes Gábor; szeptember 1. (szombat) 13.00 Oros László, 14.10 Gál Mária, Szalai Szonja; szeptember 2. (vasárnap) 11.00 Mayer Erzsébet, 13.00 Pécsi Sándor, 16.00 Székely András Bertalan

Szikra Galéria (5100 Jászberény, Rákóczi út 40.): Rácz Kálmán festőművész, Rácz Gábor iparművész és Rácz Eszter képzőművész *Nemzedékek* című kiállítása az MBKKE szervezésében, 2018. 09. 04. – 10. 13.

Halászy Károly Művelődési Ház (2351 Alsónémedi, Dózsa György tér 2.): Homolya Gábor képzőművész *Asszamlások II.* című kiállítására az MBKKE szervezésében, 2018. 09. 07–30.

Halászy Károly Művelődési Ház (2351 Alsónémedi, Dózsa György tér 2.): Pribojszky Mátyás *Citerával, tollal* című életút- és könyvbemutatója az MBKKE szervezésében, 2018. 09. 14. Közreműködik Petrozsényi Eszter színművész.

Jókai Mór Városi Könyvtár (2117 Isaszeg, Dózsa György u. 2.): Virt László *Magyar nevelés, népi gondolat* című tanulmánykötetének és Székely András Bertalan *Istennel, a Hazáért* című esszékötetének bemutatója 2018. 09. 21.

Felsőszeli Kultúrház (Szlovákia): Oros László *Irodalmi emlékeink II.* című kötetének bemutatója a Csemadok Felsőszeli Alapszervezete és az MBKKE szervezésében, 2018. 10. 12.

(Összeállította Ruda Gábor)

Konyhakalendárium

Nyári variációk

Vegyes saláta. Hozzávalók: 3 savanykás alma, 3 keménytojás, 1 fejes saláta, 10 dkg füstölt sajt, 1/2 kg hajában főtt krumpli, 3 db hámozott paradicsom, 2 kisebb, nyers uborka, 1 kis csokor zöldhagyma; só, bors. 1 csokor petrezselyemzöld és majonézmártás. A zöldségeket apróra daraboljuk, a sajtot lereszeljük. Kevés sóval, borssal megszórva összerázzuk. Ezután saját ízlésünk szerinti majonézmártással összevegyítjük és lehűtjük. Akkor finom és ropogós a saláta, ha a tálalás előtt 1-2 órával készítjük. Sokáig hűtve levet ereszt. Előételnek kínáljuk.

Afrikai lecsó. Hozzávalók: 2 evőkanál olaj, 30 dkg piros és sárga színű, húsos zöldpaprika, 1/2 kg hámozott paradicsom, 30 dkg zenge padlizsán, 2 fej vöröshagyma, 2 gerezd fokhagyma, só, bors, bazsalikomlevélkék, ízlés szerint csipetnyi rozmaryn és 4 tojás. A hagymát és a hámozatlan padlizsánt karikákra vágjuk, a paprikát leszeleteljük, és mindezt olajon megpároljuk. Amikor zsírjára sül, hozzátesszük az apró kockákra vágott paradicsomot, a tört fokhagymát és a fűszereket. Fedő alatt puhára pároljuk, majd fedő nélkül zsírjára sütjük, majd ráöntjük a felvert tojásokat. Frissen, melegen tálaljuk. A recept 2 személyre szól. Egyik családi kirándulásunk alkalmával megkóstoltuk a *krisnások lecsóját*, ami nagyon hasonlít a megszokott hazaihoz, csak éppen krumpliszeleteket és karfiolrózsákat főztek bele. Így is finom volt!

Töltött kelkáposzta. Hozzávalók: a saját recept szerinti szokásos rizses töltelék darált disznóhúsból vagy baromfi mellhúsból. Nyáron friss petrezselyemzölddel vagy kaporzölddel ízesítve gazdagítjuk. A kelleveleket töltés előtt lobogó sós, forró vízbe mártjuk, majd a vastag ereket levágjuk. Megtöltjük és lábasba rakjuk. Felöntjük hideg vízzel, és 1 csapós evőkanál ételízesítővel megszórjuk. Fedő alatt csendes forralással készre főzzük. Összekeverünk 1 kis pohár tejfölt és 1 kis doboz sűrített paradicsomot vagy 2-3 evőkanál kechupot. A töltelékekre öntjük, és összemelegítjük. Másik variáció: köménymaggal vékony, rózsaszínű rántást készítünk, kb. 1/2 liter paradicsomlével feleresztjük, a töltelékekre öntjük, és összeforraljuk. De készíthetünk fokhagymás, borsos rántást is a töltelékekre. Ez a legízletesebb sűrítési változat. Ételnünk akkor gusztusos, ha kilósnál nem nagyobb kelkáposzta leveleiből töltjük, és a főzőedényben tálaljuk.

Sajtos újkrumpli. Hozzávalók: a nnyi közepes nagyságú újkrumpli, amennyi a családi tepsinkben hosszában félbevágva, egy sorban sűrűn rakva belefér (kb. 1,5-2 kg). A tepsi kenéséhez 3 evőkanál olaj, csipetnyi belehintett só és bors szükséges. A krumpliszemeket folyó víz alatt igen alaposan megmossuk, nem hámozzuk! Hosszában félbevágjuk, és vágott felükkel lefelé az előkészített tepsibe rakjuk. Kb. 40 percig sütjük. Közben elkészítjük az *öntetet*. Hozzávalók: 1 tubus natúr krémsajt, 15 dkg reszelt trappista sajt, 10 dkg morzsolt márványsajt, 1 szem hámozott paradicsom húsa felkockázva, 2 tojássárgája, ízlés szerint 1 csokor petrezselyem vagy kapor vágott zöldje. A masszát fakanállal óvatosan összedolgozzuk és megkóstoljuk, elég sós-e. Ha kell, sózzuk. A krumplikat a tepsiben megfordítjuk, rákenjük a sajtos öntetet, és még 10-15 percig összesütjük a sütőben. Tálalhatjuk sült húsokhoz köretnek. Ha önálló fogásnak szánjuk, készíthetünk hozzá salátát tépkedett jégсалátából és paradicsomkockákból. A saláta öntete: 3 evőkanál fűszeres olaj, borecet, só, bors, vágott petrezselyemzöld.

Nyári-őszi gyümölcstortaváltozatok. Hozzávalók: Boltban vásárolt kerek vagy szögletes piskótatorta alap vagy 6 tojásból otthon süttött piskóta tészta. Tölteléke lehet többféle szezongyümölcs: eper, málna, ribizli, szeder, barackfélék, aromás körték, sárgadinnye. Ízesítő fűszerek: porcukor, tört fahéj és szekfűszeg, vaníliás cukor, reszelt citromhéj, rum. A díszítéshez tejszínhab. A gyümölcsöket előző este értelemszerűen előkészítjük: mossuk, szikkasztjuk. Ha kell, hámozzuk és apró kockákra vágjuk. Eldöntjük, hogy csak egyféle gyümölccsel készítjük a tortánkat, vagy vegyesen. Majd ízlésünk szerint megcukrozzuk és ízesítjük. Lefedve másnapig a hűtőben tartjuk, hogy elegendő és ízletes levet eressen. A tortatészta három lapra vágjuk. Az első lapot a tortatálra tesszük, meglocsoljuk a gyümölcslelével és rárakjuk a gyümölcs felét. A második lappal ezt megismételjük. Variáció: kötöttebb lesz a torta, ha a leszűrt gyümölcslelében ún. gyümölcstorta zselatint főzünk, és lassú, dermedő állapotában locsoljuk meg vele a lapokat, és erre rakjuk a gyümölcsöt. Harmadik variáció: a zselatinos levet összekeverjük a gyümölccsel, és azzal töltjük a lapokat. A tortát a harmadik lappal lefedjük, és fogyasztásig hidegen tartjuk. Tálaláskor rakjuk rá a tejszínhabot. Tejszínhab helyett kinyújtott marcipánlappal is fedhetjük, és gyümölcsökkel díszítjük.

Itókának adhatunk mellé hideg, citromos növényi teákat, gyümölcsízű söröket, bodzaszörpöt, gyümölcsleveket, muskotályos, édes borokat és pezsgőket.

Jó étvágyat kívánunk!

A 2018/2 szám szerzői

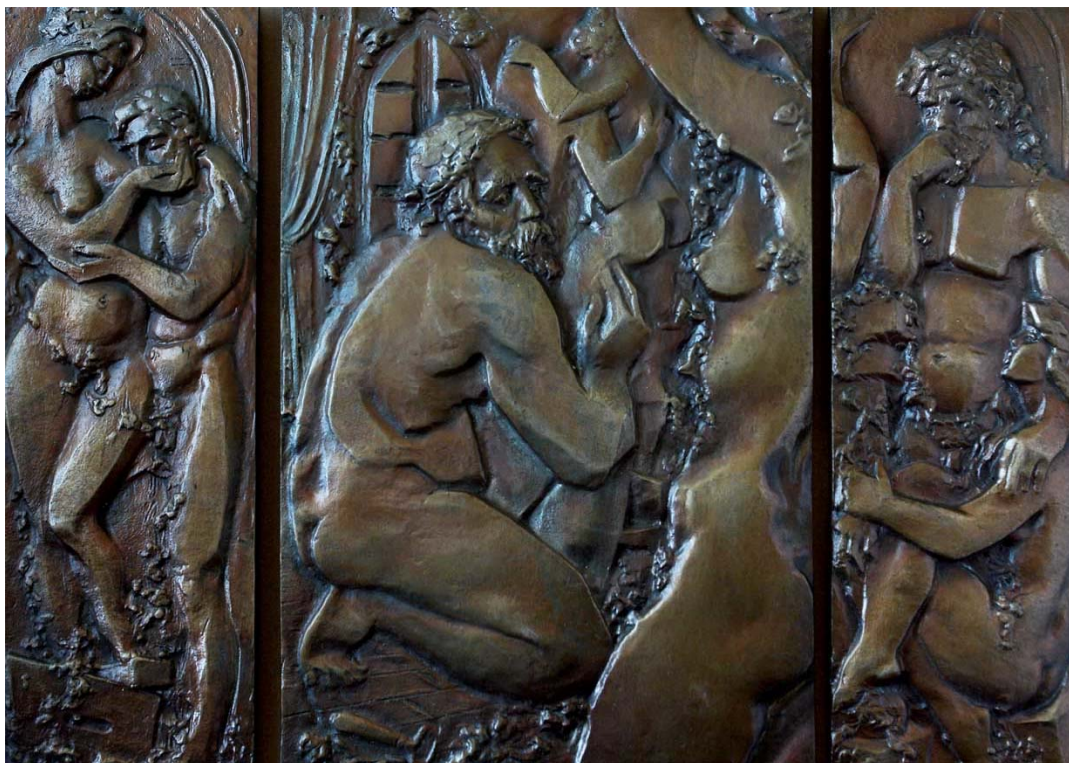
A. Bak Péter festőművész, művészeti író,
Lábatlan
Bárdos István, dr. művelődéstörténész,
Esztergom
Helena Dvořáková író, költő, Pozsony (Szlovákia)
Győrffy Sándor képzőművész, Budapest
Hagymás István, dr. író, fotóművész, pszichiáter,
Lendva (Szlovénia)
Horváth Gáborné, dr. szerkesztő, Esztergom
Horváth Ödön költő, műfordító, Kismaros
Kaiser László író, költő, szerkesztő, Budapest
Kozma László író, irodalomtörténész, Budapest
Nagy János szobrászművész, Tata
Radnai István költő, novellista, Budapest
Ruda Gábor oktatáskutató, Pilisvörösvár
Zuzana Šmatláková novellista, doktorandusz,
Comenius Egyetem, Pozsony (Szlovákia)
Spóner Orsolya Dömös község kulturális
munkatársa, helytörténeti kutató
Szabó László fotográfus, Esztergom
Szabó Lászlóné szerkesztő, Esztergom
Sztrákos Eszter, dr. művészettörténész,
Budapest
Szulényi Mária Valéria író, Párkány (Szlovákia)
Végh Tamás költő, Isaszeg
Vércse Miklós író, műfordító, Párkány (Szlovákia)
Wernke Bernát költő, Esztergom
Milan Zelinka író, Homonna (Szlovákia)

Támogatók

A 2018. évi nyomtatott és online lapszámok
a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával
valósultak meg – www.nka.hu
Spori Print Vincze Kft. és magánszemélyek

Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális
Folyóirat; www.evid.hu
Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
2085 Pilisvörösvár, Szt. János u. 8.
E-mail: muravidek@freemail.hu
www.muravidek.eu, www.evid.hu
Felelős kiadó: Ruda Gábor
Főszerkesztő: Filemon Béla
Szerkesztők: Horváth Gáborné, Németh Gabriella,
Nagy Katalin, Tátyi Tibor
Korrektúra, szöveggondozás: Tátyi Tibor
A címlapon és a 30–31. oldalon Nagy János
Őnarcképe (bronzplakett), ill. *Generációk*
című bronz kisplasztikája látható
(szerpentinkő talapzaton).
Nagy János ebben a lapszámban közölt műveiről
Németh László készítette a fényképeket.
Grafikai tervezés és borítóterv: Németh Csongor
Nyomdai előkészítés: ANGRÁF Bt., Budapest
Nyomdai munkák: Spori Print Vincze Kft.,
Esztergom
Megjelenési gyakoriság: negyedévente
Példányszám: 300
Példányonkénti ár: 450 Ft (1,50 €)
Éves előfizetési díj: 1600 Ft (5,20 €)

HU ISSN 0864-7054 (nyomtatott)
HU ISSN 2416-1675 (online, PDF)

Nagy János: Triptichon (bronz dombormű, 28 x 40 cm)

ESZTERGOM és VIDÉKE
Városi és megyei érdeklők közlönye.
Szerda, 1886. január 6-án
2. szám.
Műsorfüzet - KULTURÁLIS TÁJÉKOZTATÓ

ESZTERGOM és VIDÉKE
MAYNAPHEFTÉK ÉVFOLTAM I. SZÁM
Szerda, 1941. JANUÁR HO 1.
Keresztény politikai és társadalmi lap.
Elsőévfolyam 1. kötet 1. füzet 20. oldal.
Szerkesztő: ...

ESZTERGOM és VIDÉKE
1987
JANUÁR
KULTURÁLIS TÁJÉKOZTATÓ

ESZTERGOM és VIDÉKE
1988
NOVEMBER
Műsorfüzet - KULTURÁLIS TÁJÉKOZTATÓ

ESZTERGOM és VIDÉKE
1989
Január
1. szám
Művelődési, helyismereti, idegenforgalmi tudóstó

ESZTERGOM és VIDÉKE
1988.
Karácsony havában
Művelődési, helyismereti, idegenforgalmi tudóstó

ESZTERGOM és VIDÉKE
Társadalom • Politika • Művelődés • Helyismeret • Idegenforgalom
1991. JANUÁR 25. • 3. SZÁM • ÁRA: 19,50 Ft

ESZTERGOM és VIDÉKE
2000. június 15. - 24. sz.
POLGÁRI HETILAP
Ára: 50 Ft

ESZTERGOM és VIDÉKE
POLGÁRI HETILAP
A Szent Korona Esztergomban

ESZTERGOM és VIDÉKE
POLGÁRI HETILAP
ORÓKNAPTÁR HÁBORÚS ÉBÉK KÖZÖTT 1883 - 1885

ESZTERGOM és VIDÉKE
POLGÁRI HETILAP
A képviseleti testület 2001. évi ülésének előzetes híradása

ESZTERGOM és VIDÉKE
POLGÁRI HETILAP
Az Esztergom és Vidéke szerkesztői és munkatársai ezúton köszönik a hozzájuk érkezett karácsonyi üdvözlőleveleket és újví jókívánságokat!

Esztergom és Vidéke
Városi tulajdonba került a Fürdő Szálló épülete
Új szakképző ismeret

ESZTERGOM és VIDÉKE
Suzukiban már gyártják a Swift

Esztergom és Vidéke
Mediterrán vendéglátó épít a Primás-szigeten
Felhívás